

2008 / 6.

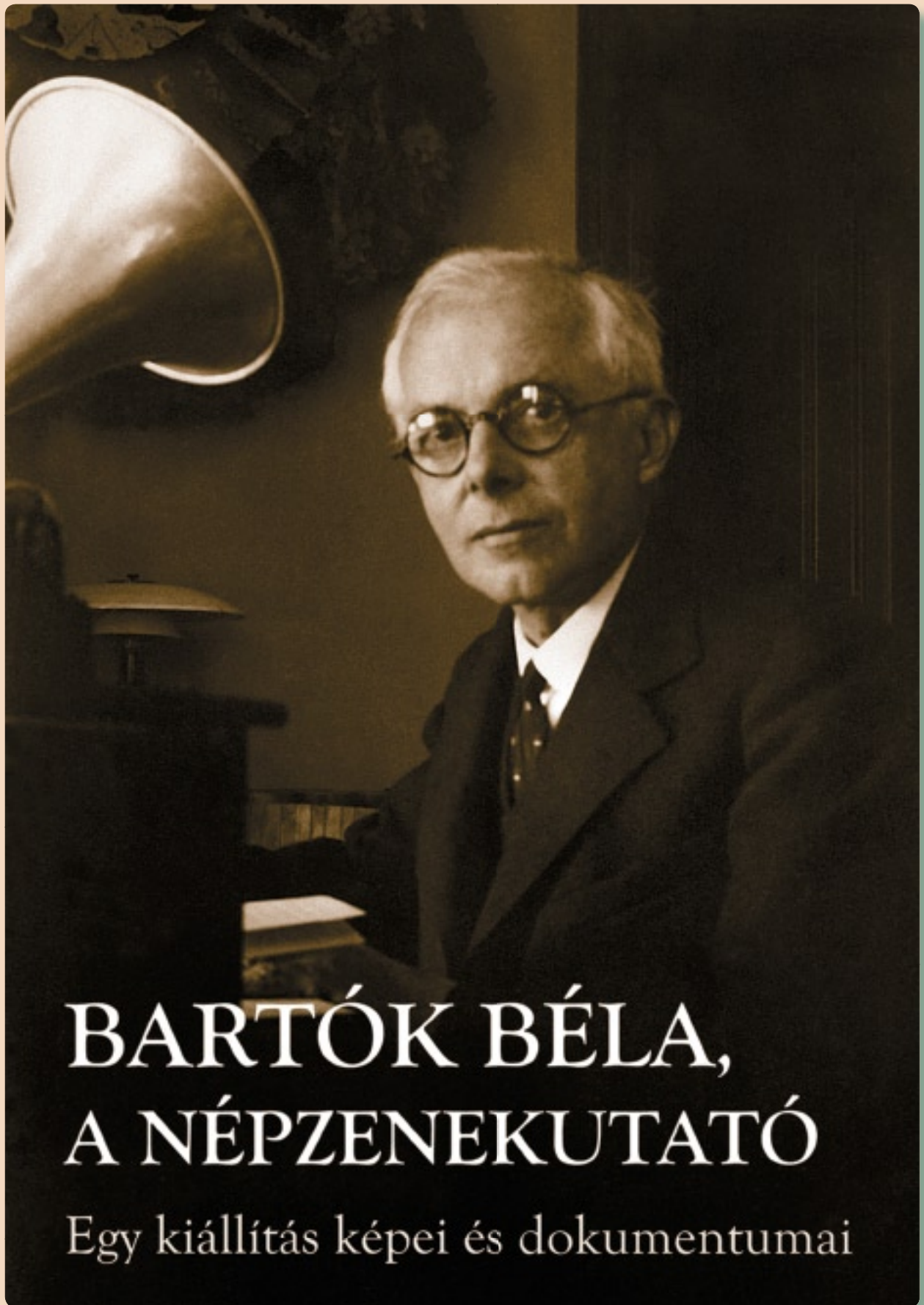
Ára: 600 Ft

folkMAGazin

XV. évfolyam

6. szám

BARTÓK BÉLA, A NÉPZENEKUTATÓ

Egy kiállítás képei és dokumentumai

A TARTALOMBÓL:

6. Fikó Regina emlékére
Ábrahám Judit
8. Árvák boldogsága
Mohácsy Albert
9. 25 éves a pécsi Zengő együttes
B. Szabó Zoltán
10. Mátyás király Bécsben
† Juhász László
12. Kodály Zoltán, a népzene kutató - VI.
Pávai István
14. Bartók és Kodály
Somfai László, Eöszte László
16. Pihenj csak, Sandrik!
Agócs Gergely
17. Szekszárdi Néptáncfesztivál
Karácsonyi Zoltán
18. MAGTÁR
A csendzajlás végjátzmája
Széki Soós János
20. A csikszeredai néptáncfesztiválról...
Záhonyi András
21. Erdélyi Magyar Hivatásos
Néptáncgyüttesek Találkozója
Csiki Zsolt és Ádám Gyula fotói
25. Beszélgetés Szokolay Dongó Balázssal
K. Tóth László
28. Újra Amerikában!
Papp István Gázsa
30. ELI - Isten tenyerén (2. rész)
Kóka Rozália
34. Bada Márta festőművész
Borka Elly
36. Isztambul, a kulturális kikötő
Héra Éva
38. Savanyú Józsi
Vas János „Panyiga”
41. A FolkEurópa CD-újdonságai
42. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

„...nem az a nap süt az égen...”

Regina levele

Két fekete zászló, a szövet közepén két nagy fehér kereszt. Közül a Máriásat viszik. Gyimesben megint temetnek. Középlokon.

Nincs igazság az életben. Ezért írok. Vagdalkozom, védekezem... Egyre egyedüleb. Testvérét veszi az ember... S hogy még halál előtt jóval, kiesik kezünkől az éltető toll, az ecset, a gardony... kardunk a halál ellen.

Császárok haltak meg állva csak, a régi Rómában a legenda szerint. Suetonius lelke rajta... hogy igaz.

Mi csak így, kicsiknek – jó, ha nevünk van! –, agyvérzéssel, fekvve. És társtalanul.

„Nagyon szerethette az urát – hallom Budapesten –, hogy ilyen hamar utolértel!”

„Hamar utánament!” Ezt egy mezőségi asszony mondta. „Földije.”

Nem ment – vitték, lejárt a küldetése. Vitte a megváltozott élet, aminek már se íze, se szaga nem olyan, ami volt, mint akaró-teremtő időink delén, és még sokáig naphunyasig.

És János bácsit már régen nem kísérte, a gardonnyal nem. Beteg is volt, s pár évvel idősebb nála.

Egy darabig térkép volt nekem e táj, bár lábammal lépkedtem, s nem géppel szálltam fölibe. Mire harmadszor találkoztunk, már „kicsi” Péter lettem, ahogy szólítottát, szerencsémre. Befogadtatok.

Címlap: Fikó Regina (1922–2008) - fotó: Endrődi Péter (1986)

Családom fogy veletek, ha távoli is, annál közelebb: hiányotok engem öregít! Hát haragszom. – S hát kire? A elmúlásra...

– Mért nem tudtok elmenni, hogy maradatok mégis?!

Mi marad a világ – lesz „hétlépés”, „korojászká”, „tiszi héjsza”?

Gardony: szívdobbanás?!

Velünk mi lesz?

CD. SMS. DVD... Blog? – Hallod?! Kijön a nyomotokba...?!

Nehéz eset vagy. „Bikfa”. Bazalt. Kicsi, kemény asszony voltál. A kezéd ütésre termett. A gardony nem bánta. Érverésünk: a föld dobbanása.

Aki most nem akarja, ne olvassa – ugorjunk! Nyolcvanhat Szilveszterén, nyolcvanhét hajnalán, János bácsit nálatok, a konyhában az ágyból kipofoztad..., hogy keljen fel, s muzsikáljon, mert Te közben elszerezted magatok másik multságba... A kell, s a muszáj. S a még. A kevéshez a többet, az volt ott. S mi: Sára Feri, Réka, Andrea, s én... Aludni kellett volna már... Zerkulának.

Máskor, egyszer azt mondtad: Péjter, há maga ismer e nagyobbat, mint a szükség? Ha menni kell, hát menni kell... Szavam nincsen. Értem. Értettem. Fáj.

Megtanítottál.

Nehéz eset vagy. S én is... Tudod, egyszer, valamikor ott Középkon, amikor a „helyemre tettél”, az üvöltött bennem, azt

mondtam: El innen, el! Hazamegyek, nem az enyém, ez nem lehet! És? Hová haza? Mehettem? Nem.

Hová mehettem volna, mondd?!

Volt más, mint ti? Volt?

Ha más nincs, mindig ott van Isten... Ha befogod a szád, Ő elmondja halkán. Hogy szükség van rád. S hol? Se te, se én nem tettünk semmit...

Mit is írhatnék rólad szépet? Ez a világ „virtuális” bolond. Nem akarja a valódit. A kezdetet. A szemedet. Az ütőpálcát, a hangot, s ezt a „maradék” kicsi léte. Nincs itthon, lebeg. Űr-hajós.

1986. Amikor az udvarotokra belépek, a kecske, az a kicsi tarka, a ganédombra hátrál, menekül előlem, ő még nem ismer. Aztán a ropi és a selyemcukor kiengeszteli, csaknem a kezemet falja be vele.

A konyhában nagy „vájling”, abban dagasztod a kenyérnek valót. A konyha kicsi, benne kredenc, sparherd, pokróccal letakart ágy, szükös, kicsi. Az egyik falon „szarvasos” tájkép, gobelin? Inkább befogom a szám. Mert ez egy „tehetős” giccs! Megszokom.

Gyúrod a tészta, a karodon kiütököznek, vonaglanak az erek, kékek, s szépek. Nekem az.

Aztán később, az udvaron az előre-hergelt kemencébe taszítod az életet, a kenyér kigyúrt dundi testét, gőz csap fel, ahogy besuvasztod, a vasajtót becsukod, most már csak idő kell... S a tüzet rakni, hogy a me-

leg meglegyen. Ezt is tudod, hát ezért minden...

A kemencéből aztán falapáton húzod ki a kész kenyeret – nem EU szabvány, nem –, két vagy három kilósak – itt a fene se méri! Az aljuk szénné ég – fekete –, na és? A tetejük aranybarna, jó. Búzákat nem láttak: törek, rozsmaradék, kukorica; a Kárpátok Géniusza adta a hozzávalót! Rossz. Csodálatos!

Te benn a konyhában vágod-töröd, rakod elének, de elébb az ujjaiddal megkereszeled. Ragad a belseje, még gőzölög, de már nyújtod felénk...

Anna, Feri, Zoli, és én – nem a kezünket, szinte a nyelvünket nyújtjuk érte. Mi volt az ott – kenyér? Élet. Ostya... S dél van. A harang szól...

És mi mind keresztet vetünk.

1985. Te mondtad meg kerek-perec, hogy mi mit jelent magyarul.

A második utam. A konyhában állok nálatok, – nagy zavarban vagyok –, a zöld orosz hátizsákomból veszem elé, amit hoztam, nem is értem, mit képzeltem, nem értem magam. Egy doboz mosópor, két kis csomag ez, meg az, – kicsi, kevés, mit akarsz? Már szükülök össze – nem is vagyok...

„Haát, kicsi Péter” – hallok a hangod, „haát ez...” S még nem értem. Abban a percben nem! Hiszen magyar vagyok! Hiszen hozzátok jöttem!

– Na igen. – Állsz, mint a cövek. Nem nézel rám.

fotó: Endrődi Péter

János bácsi csak éppen megvonja, felhúzza(?) a szemöldökét. S nem szól, hallgat. Szívja a szivarat. Nem néz ide. S az igazát nem fecsérli. Érti a helyzetet, a szerelmes elfogultat, érti az amatőr. – Meglesz az ideje, – gondolja, lesz még ember, ha kitar! De nem szól, s Reginával egyazon. Élni kell... S amit kell, elmondja Regina.

– A csűrbe! ott jó lesz, – oda elbújhat maga! – közli. – Mert itt nem biztonságos, jár a milícia! Nagyon jár... minden nap. Károg. S megyünk a csűrbe, elbújtatni engem. S jó éjszakát!

Mindent értek. Fáj! S ha nem adok mindenütt mindenkinek, most ágyban alhatnék. Csakhogy Erdély nagy! S az út hosszúra sikeredett... Kivérződtem az anyagiakból. Idáig. Pedig azt hittem... Mit? Hogy máshová adtál? Hülye...

Budapesti! Lesz, mit tanulni, aludj.

Egész éjjel nem aludtam. Az összes csángó nyest rajtam ugrált vacsorát szerezni az egerek nyomában. Bár nem vitatkozom tudósokkal. Ha nem nyest volt, tőlem lehet menyét is. És nem egy volt. Tömegével ugráltak, szó szerint a hátamon. És dübörögtek a csűrben. Néha arra riadtam: most itt van a milícia! De az is csak menyét volt. A személyimet nem kérte senki. Az útlevelemet sem. Hajnalra elbóbiskoltam... lélekben kivérezve.

János bácsi kijött értem nagy gráciával, s behívott reggelizni a konyhába. Regina egy csupor teával kínál, hosszú gaz ázik az alján, de egészen a bögre pereméig fölmeredve. Haát...? Ő azt mondja, hogy ez jó, egészséges, nekem csak hinned kell. Tényleg jó. Annak, aki teljesen üres. Immár kívül-belül. Jó – de nincs más! Nyár végére gyerek, itt nincs semmi! Tudad? Később már tudom. Tudom, hogy vidéken kifogy az élet nyárvégére... Nincs tovább. Ha nincs valahonnan tartalék...

– Kicsi Péter, – kezdi rá Regina –, a templomnál, itt, nem messze, temetés lesz éppen! Az ura verte volt agyon az asszonyt, annak a temetése... Rézgesek voltak – rettenetesen!, s az ura, amikor hazajött, s nem kapott vacsorát, hát agyonverte! Nagy, nagyon nagy temetés lesz, Fölsőlok, Bük, mindenki idegyűl! Ilyet nem kap sehol, aztán fényképezhet!

Csak épp azt nem mondja: magának való, paszentos halott, éppen megfelelő, csak maga menjen messzebb... Mert, ha elkapnának, nem náluk kapnak meg...

– Beszélj már, hogy értse! – vág közbe Zerkula, – kicsi lelkiismeretfurdalással a hangjában, hiszen érzi, mért küld ilyen lelkesen a temetésre Regina.

– Maga csak mennyen a templomhoz egyenest, a vasúton túl, tuggya! S ott a nép között megkapja Blága Pétert. A druszája! Ő Szeredában a motorina, – nem na! – a benzina főnöke, a benzinkúté, tuggya? Őt keresse! Az aztán eligazítja magát, s mondja meg neki: Zerkula küldte! Akkor maga rendbe' lesz s gátá [kész]! S a miliciával se lesz dolga! Aztán az Isten áldja meg!

Drága Öregeim! Köszönet mindenért!

Kedves Regina! Jó iskola voltál, kicsi kemény asszony! Útásra születél... igen? Hát kihívtad a magyar virtust bennem! Ott hagyni, titeket?! Egy frászt!

Ja, és... jó helyre küldtél akkor... Díjat hozott nekem az a halott asszony – képe! S többet nem vétettem el a csángó etikettet! Már később aztán annyit cipeltem Gyimesbe, hogy még a román is, a határon szívéből megsajnálta egyszer-egyszer. – Jöjjen, szálljon le – mondták. Pihenjen kicsit, hisz alig bírja! Átvinni az egyik országot a másikba! Na lefelé! „Anulát!”

Két útlevelem telt meg a pecsétjeikkel, köztük csak öt volt „Anulát” [érvénytelen].

De Erdélyből ki nem tiltottak, pedig nektek „dolgoztam”, s a Secunak nem!

És még várt egy forradalom...

És ezer emlék azután... Az esték, az éjszakák, amikor János bácsi húzza, s Te, hogy a milícia elé ne keveredjen, „halkan” vered – immár a gardonyt.

Aztán, az aznapi búcsúzaskor félrehúzol a sarokba, s elkezdődnek a pusmogások. Kicsi információs-műholdam! – Péter... ott... Jávárdi-szadában, tuggya, hol, ha ideje van holnap... Hidegség patakán annál az asszonynál, Tankó, úgy keresse... S Mónárné, az énekes asszony éppen temeti az urát... És sirat, elsiratja, nagyon szépen tud... tuggya, mi az? Hiszen tudja!

– S még bár, ha jó legközelebb, mikor jön? Szóval kéne nekem, kicsi Péter, bár, ha volna olcsón, egy pár gumicsizma... De csak ha, s nem okoz... Mikorra hozza? Mít mondtott?

Drága életem... Mi van párban azzal, amit ti tudtok?

És Budapesten. János bácsi szemét kéne megreparálni honi kórházban. Sára hoz ki titeket. De közben lemezfelvétel lesz a Hungarotonnál. Végre!

A lemez borítóját én csinálnám.

Városszéli kertés ház, ott laktok, fél napot töltünk azzal, hogy a „Gyimesit” képpé tegyük. Ti, Sára, Anna, és én a fényképezőgéppel.

Dolgozunk, szívjuk a szivarat, iszunk ezt, azt alapozónak. János bácsi „borkorcsolyának” üvegéből uborkát eszik. A vodkához.

A szomszédból egy négyméteres létrát szerzek; fölülről veszem őket, a nagy térben így együvé lesz a két kicsi csángó... Aztán leterdepelek, s Ők felmagasodnak felhők közé, az égbe... s hát a zene is oda emel mindent.

Regina! „Haát...?” S hát a szemed, a tekinteted! Mondd, ezt – csak így lehet csinálni? Néma közöny, messzibe merülő szemek, mosolytalan arc. Indián. Azték asszony. Gyimesi... Kéz üt, föld dobban: kontra. Mire? Élet-halál?

A képem mégse kellett. Nem lett lemezborító. Piros-fehér-zöld volt. A ti színeitek. A piros kendőd, a fehér inged, mögötted a lomb, alattad a fű...

A zöld fű. Ami most már fölötted van. November másodika.

Két szemhéj alól kirepült két bogár...

S megint együtt a gardony, s hegedű.

Viszontlátásra Regina!

Endrődi Péter

Bárcsak adná a drága Jó Isten!

Fikó Regina emlékére

– Bárcsak adná a drága Jó Isten, hogy én haljak meg előbb, mint Regina! Nem akarok egyedül maradni.

– Milyen önző maga, Jani bácsi, azt akarja, inkább Regina néni maradjon egyedül!

*

Zerkula Regina, Zerkula János felesége, s egyben „zenész társa”, 2008. november 2-án örök nyugovóra tért. A gyimesközéploki temetőben pihen teste, szeretett férje mellett. Emléke legyen áldott!

*

Zerkula Regina születését a dokumentumok az 1922-es év június 3-ára datálják, amit viszont a szájhagyomány kétségbe von, sőt erősen cáfol, pár évvel későbbi időpontot említve hitelesnek, maga Regina néni közlése alapján, legalább az 1924-es évet. Mivelhogy jóval idősebb volt férjénél, ami „nálunk felé”, falun nem szokás. Pulika György és Fikó Anna elsőszülött leánygyermekéként anyja családi nevét örökölte. Hiszen akkor még a szülők nem voltak összeházasodva, így lett Fikó, eltérően két fiatalabb édes-testvérétől, akik a „Pulika” vezetéknevet kapták: Pulika János és Pulika Anna.

– „Édesanyám tiszta magyar asszony vót! Csángó asszon!” – szokta beszélni Regina néni. Édesapja zenész, „muzsikus ember”, így a családban már kora gyermekkortól mindenki zenélt: vagy hegedűn, vagy gardonyon. Elmondása szerint két éves korában kezdte a gardonyozást: „A földre leültettek, s én avval játszódtam, üttem egy pácával! De taktusra!” Testvérevel, Pulika Jánossal már fiatal korban kezdtek járni „mozsikálni” bálakat, lakodalmakat, és „ahova hívták”. Később, mint tudjuk, Zerkula János egyik legjobb zenei kísérője, gardonyosa lett. Zenei képességei nem maradtak alul férjének a tehetségétől, legfeljebb gardonyosként kevesebb figyelmet kapott. Játékára nagyon pontos, „kiélezett”, kifeszített ritmus volt a jellemző, „értelmezve” kíséri az egyes dallamokat (nem csak sematikus alapot ütve). „A gardonyos ugyanúgy kíséri a fejében a dallamot, mint a primás!” – tudjuk a tanítást a mestertől. Valamennyire hegedülni is tudott, nem is olyan rég bemutatta. „Apró szemű kendermag” – felült az ágyban és húzta. Kitűnő táncos is volt: „Én a sátorosok között nőtem fel, velük játszódtam állandóan, mikor haza mentem, édesanyám úgy el-elvert...”

Jó gazdasszony volt: jól főzött, tisztán tartotta a lakást, gyönyörűen kézimunkázott. Szerette a tréfát, humora sajtáságos volt, majdhogynem groteszk.

*

Piros pettyes ruhácskádiban láttalak meg téged,
Őszi szellő el-elfújta babos köténkedet,
Zén szívemet egyszerűen, aj, de valami átjárta,
És azután te lettél a falu legszebb lánya.

MAKHULT GABRIELLA MUNKÁJA

Az út szélén, erdők mellett, andalogva jártam,
Én is, te is az erdőbe virágot szedtünk,
Az egyiknél, a legszebbnél összeért az ajkunk,
Csókolózott gerleparók jót nevettek rajta.

(Zerkula János kedvenc hallgatója)

*

„Hát, hogy tartsak két szeretőt, Annát es szerettem vóna, a testvérít, Reginát es... eccerre kettőt táncoltattam a kettősbe, de hát annyit nem lehet tartani, gondoltam magamba.”

Aztán Zerkula mégiscsak Reginát vette el, mert jobban tudott táncolni, mint Anna néni.

„Mikor kimentünk a főútra, menyünk ott le, há, hallom, hogy muzsikálnak: János, s Regina. Bémenyünk, s én a csűrkapunál ott megállottam. János es fejet hajtott nekem, Regina es, én es, akkor, úgy-e jól láttam. [...]

– Lépjél fel ide, ne, s hújzz egy nótát helyettem!

– Szívesen, Jánoska!- felugrottam, arra, úgy mondják itt, nálunk, az

„odor”, ahol a csűrbe teszik bé a sarjút, arra vót csinálva hely a hegedűsöknek.

Elveszem a hegedűt, Regina úgy örvendett, úgy vigyorgott nekem, én bizony nem erőst néztem rea, nehogy örömembe elvétem a nótát. Hát mozikálni kezdek, de táncolás! Húzó egy nótát, s nem jó János, igen kettőt, s akkor se jó, igen hármát, s nem jó, s mondom: Istenem, az esze elment-e? Lebúzzuk a nótát, s mondom:

– Vége, gyerekek a nótának, mindenki mehet haza!

Megköszönik, elmennek, mindenki. Mű szépen esszeszedjük a pakot Reginával, tokba teszem a hegedűt, s mondom:

– Köszönöm szépen, hogy a testvéred milyen szépen visszajött, hogy én is táncoljak egyet!

– Hadd el, még reaérsz, te se vagy olyan túl öreg, hogy rea ne éri!

Reginával ott szépen elbeszélgettünk a bodega előtt, palástul vót a zekéje, akkor csángóson jártunk, azt mondja, hogy:

– Én a gardonval menyek haza, kicsi Jani, s te Jánosnak vidd bé a mozikát!

– Nem! Há én nem szabad felmenjek bézzád, háljunk ketten az éjzen?

– Én nem bánom! – mondja Regina.

No, osztán bémentünk, s vacsoráztunk ketten, s vártuk Jánost, hogy jöjjön haza, de nem jött, asztá ott elbeszélgettünk reggelig. Rea egy-két bétre megint feljöttem, megint találkoztunk, mikor negyedíkszer feljöttem, hittam es férjhez.

– Kicsi Jani, ne haragudjál, amíg édesapám haza nem jö, én soha férjhez nem menyek, addig várom, amíg hazajö az oroszfogságból, milyent hazajö, jere, s vigyél!

Szeptember 16-án, hát hazajött apósom.

– Egyáltalán ne gyere, me't megmondta édesapám, hogy nem ad oda!

Hát, mit csináljak, hogy csináljuk, há, nem es lehetett éléhozni, hogy Regina férjhez menjen, me Anna má férjhez vót menve, s öt nem engedik el a háztól, inkább nem bánták vóna, hogy én száljak oda. Mondom: én ilyent nem csinállok!

– Há immá most eljössz-e, ha jövök utánad, szánnal jövök, s két lóval befogva még ámellett! – S azt mondja: – Szívesen! [...]

– Jertek bé! – Paklódunk fel.

– Nyugodtan, me't édesapámék felmentek Minusékhöz köszönteni!

Miklós vót a sógora, Miklós nap vót. Nekem Reginát a Mikulás hozta! János se vót honn. Amit rea akart pakolni, felpakolt, s „adjon Isten egészséget!”, Reginát tettük szánnra, s gyerünk hazáig, Hidegség száddáig!

Ezt úgy tartották abba az üdőbe, hogy: lopás, leánylopás. Ez nagy szokás vót abba'z üdőbe, há, most is az, abba'z üdőbe, amikor én házasodtam, há, ritka, amelyik fehérbénp nem úgy szokott el.”¹

*

„Egész héten hideg, borongós idő volt. Fáztunk. Aznap gyönyörűen sütött a nap, a hegyek felől bevilágítva az udvart a sok színes virággal, s a ravatallal, ahol pihent a test, a Zerkula Jánosé...”²

– Szép halott volt – mondták a helyiek. Azt is mondják, hogy ilyenkor még valakit magával visz a halott.

„– Jaj, lelkem, társam, ne haggyál itt, vigy el magaddal! Mit csinállok neküled? – a koporsó már elhaladt, csak Regina állott még a kapuban.

Köszönöm mindannyiuknak, akik megjelentek a temetésen!”³

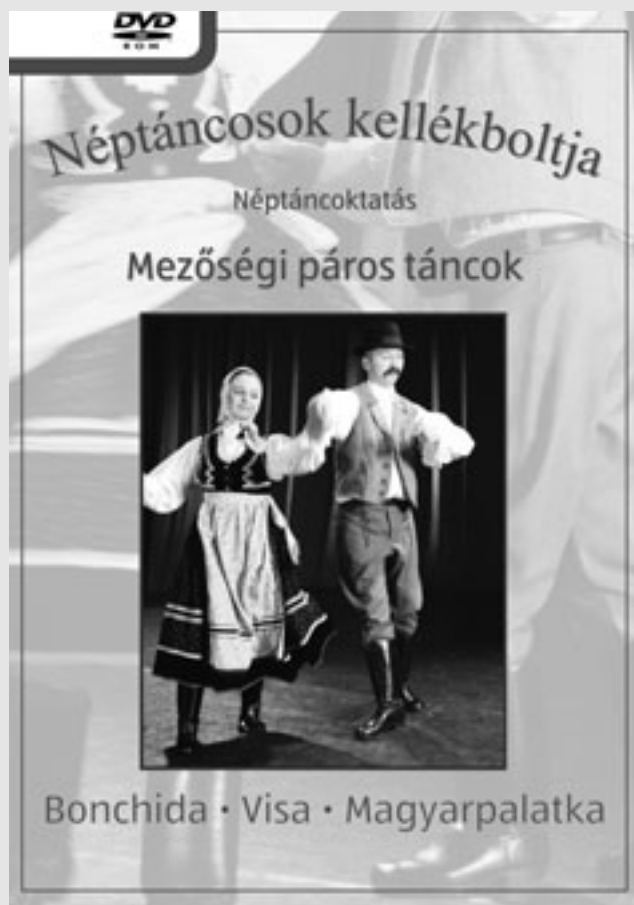
Ábrahám Judit

1 Szomjas György: A szívben még megvan. Portré Zerkula János gyimesi prímásról, 1994, Goëss Film – részlet

2, 3 Részlet a „Tiszta szívvel” – Gondolatok Zerkula János halálára című írásomból, folkMAGazin 2008/4. 27. o.

Mezőségi páros táncok

Új néptáncoktató DVD

Decemberben megjelenik a Néptáncosok kellékboltja kiadásában a MEZŐSÉGI PÁROS TÁNCOK című táncoktató DVD, 3600 Ft-os áron.

A kiadvány tartalma:

- Rövid ismertető a tájegységről és annak táncéletéről
- Magyar páros táncok oktatása 3 faluból (Bonchida, Visa, Magyarpalatka) – bemutató improvizáció; motívumok oktatása (folyamatos); motívumok végtelenített ismétlése; kép a képen elrendezés lábközeli felvételekkel
- Archiv filmfelvételek mindhárom faluból
- Félórás hanganyag a tájegység dallamkincséből

Azzal a szándékkal készítettük ezt a DVD-t, hogy megismeressük az érdeklődő táncosokat a mai tánczások legnépszerűbb táncainak alapjaival, ízelítőt nyújtunk a mezőségi magyar forgós-forgatós táncok gazdag motívumkincséből, természetesen a teljesség igénye nélkül. A DVD az autodidakta, otthoni tanulást segíti, nem módszertani kiadvány.

Táncoktató: Ónodi Béla és Hudákné Farkas Sára

Zenekar: Zagyva Banda

Archív felvételek: MTA Zenetudományi Intézet

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA

Budapest, 1137 Katona József u. 22.; tel.: 06-1-239-1199

Miskolc, 3530 Széchenyi István u. 52. fsz. 2/a

Tel.: 06-46-321-667

www.neptanckellek.hu; info@neptanckellek.hu

Árvák boldogsága

A 2008-as évet számomra egy régi vágyam teljesülése keretezte: január végén a fenti címmel mutatta be a százhalombattai Forrás a 2001-ben(!) megálmodott műsoromat; majd november végén ugyanezzel minősült hatodszor is kiválóra az együttes a Néptáncosok Országos Bemutató Színpadán.

A műsor alapötletét anyai nagyapám regényes, mondhatni kis-sé hányatott élete szolgáltatta. Ágoston Béla 1915-ben született Mezőerkeden (Archiud, Beszterce-Naszód megye, ma Románia), majd a kalotaszegi Jegenyén nevelkedett. Szüleit korán elvesztette, iskoláztatását nevelőszülei tették lehetővé. A középiskolát Kolozsvárt végezte, majd a kézdivásárhelyi tanítóképzőbe járt, ahol Domokos Pál Péter tanítványa volt. Nagyanyámat, Mezei Margitot Nagyszebenben ismerte meg, tanító házaspárként a Székelyföld több falujában (Oroszhegy, Székelydobó, Homoródremete, Nyárádköszvényes) is laktak, míg a történelem közbe nem szólt. 1936-tól 1948-ig ugyanis – kisebb megszakításokkal – egyenruhát hordott. Először a román királyi hadseregben volt – tanult ember lévén – tiszthelyettes, majd adminisztrációs hiba folytán kétszer is katonaszökevénynek minősítették, emiatt megjárta Caracalt is. Észak-Erdély visszacsatolása után a magyar királyi hadseregben zászlósként szolgált, végül 1945. május 14-én(!) esett hadifogságba, ahonnan közel negyven hónap után szabadult. Közben nagyanyám sem tétlenkedett, a család gyarapodása – hat gyermek megszülése és nevelése – közben az orosz front elől egészen a németországi Passauig menekültek. Innen Győr érintésével a szatmári Tunyogmatolcs – édesanyám legfiatalabbként már itt született –, majd a Tolna megyei Regöly következett; nagyapám 1948-ban itt talált újra rájuk. Később a közeli Ozorára költöztek, ahol nagyanyám 1978-ban bekövetkezett haláláig éltek a két tanítói fizetésből, majd nyugdíjból szerényen, de igazi családi boldogságban. Az utána következett idők – bár majd' egy negyed század – már kevésbé mozgalmasak, s legalábbis a műsor szempontjából mellékesek: nagyapám beköltözött Tamásiba, aztán fel Budapestre, nyolcvanöt évesen hagyta abba a napi rendszeres munkát a Postás Művelődési Házban. Közben eltemette felesége után anyósát, két gyermekét, új élettársát, s meghaltak az ott-

*Mezei Margit és Ágoston Béla, Nagyszeben, 1935.
Ágoston Zoltán és ifj. Ágoston Béla, Székelydobó, 1941.
Magyar katonák – köztük nagyapám –, valószínűleg 1942 után*

hon, Erdélyben maradt testvérei is. Azért nem maradt egyedül, erről gyermekei, unokái, sőt dédunokái gondoskodtak. A bemutatót sajnos nem érhettem meg, 2007 októberében, életének 93. évében hunyt el.

A zenész-táncos szemmel is érdekes életpálya, a ténylegesen bejáratott útvonal szinte kínálta magát egy autentikus néptáncos és népzenei alapuló táncszínházi produkcióhoz, természetesen nem görcsösen ragaszkodva a történet minden mozzanatához. A közönségnek az eredeti táncokban és a zenében való gyönyörködés lehetőségét is meghagytuk, ezzel együtt hagyományos katarzis-színházat szerettünk volna létrehozni, olyan előadást, amiből egy darabkát hazavisz magával a néző. A visszajelzések alapján ez nagyjából sikerült is, a „civil” nézők általában jól fogadták a darabot, sokan számoltak be a műsort követő beszélgetéseken saját családjuk hasonló történetéről.

A „szakma” véleménye már vegyesebb volt, a minősítő verseny zsűrije, illetve a néptáncos kollégák érthetően kritikusabb szemmel nézték a – bevallottan nem nekik, hanem a laikusoknak szánt – produkciót.

Ezzel együtt szeretnék minden alkotónak, szereplőnek, technikai munkatársnak köszönetet mondani, akik ebben a mélyen személyes indíttatású vállalkozásban segítségemre voltak. Ők pedig a következők: a koreográfusok (Lőrincz Hortenzia, Kovács Norbert, Ónodi Béla), a narrátor Galkó Balázs színművész, a jelmeztervező Petri Kiss Borbála, a zenei kíséretet biztosító Gömb-szörp zenekar, „Horti” és „Cimbi” mint főszereplő páros, a Forrás Kamara és a Nagyforrás Néptáncgyűttesek táncosai, a technikai munkatársak (Nemecsek Levente, Matisz Gábor, Varga Zoltán, Bajkó Tamás, Simon László), valamint az együttes- és művészeti vezető Szigetvári József. A Kedves Olvasót pedig arra biztatom, hogy keresse az előadást a Forrás produkciói között.

Mohácsy Albert

25 éves a pécsi Zengő együttes

Beszélgetés Bergics Lajossal, a zenekar vezetőjével

– *Hogyan is kezdődött?*

– 1983-ban gondoltam, hogy a tánckiséret és a táncmuzikálás mellett a koncertpódium az igazi kihívás. Névadónk, Andrásfalvy Bertalan azóta is sok segítséget nyújt az útkeresésben. Bár akkoriban a Muzsikás együttes jelentette a fő inspirációt, már a kezdetektől igyekeztem saját stílust kialakítani.

– *Mi jellemzi ezt a saját stílust?*

– A feldolgozásokban nem távolodtam el az alapvetően akusztikus „népzenei” meg-

szólalástól, nem kevertem más műfajokkal, mint a jazz, elektronikus zene stb. Sokféle hangszer és a megszokottnál több hangnem alkalmazásával igyekeztem izgalmasabbá tenni a hangzást. Mindig volt két hölgytagja is a zenekarnak – nemcsak azért, hogy jobban érezzük magunkat a színpadon –, hanem mert a két női hang is az egyéni karaktert erősítette. Egy táncos fiú is tagja az együttesnek, aki a műsor szerves részeként megjelenő táncbetétek mellett a koncert utáni tánczázatot is vezeti. A saját stílushoz tartozónak tartom, hogy a Dél-Dunántúl zenéjével kiemelten foglalkoztunk. Tetjük egyrészt azért, mert itt élőként ezt természetes kötelességünknek tartottuk. Másrészt tapasztaltunk a szakmában egyfajta idegenkedést a ma már gyakorlatilag nem gyűjthető, az erdélyi zenétől sokban különböző itteni tánczenétől. Hagyományos magyar parasztzenei stílusban játszó zenekart ezen a tájon nem gyűjtött a népzene-tudomány. A néhány hegedős felvétel és Olsvai Imre elbeszélései alapján így komoly kihívást jelentett a somogyi zenekari hangzás rekonstruálása.

– *Mik voltak a 25 év fontosabb eseményei?*

– A nagyobb mérföldköveket számomra az öt önálló lemezünk kiadása jelentette, de néhány komolyabb európai fesztiválon való megjelenés – Kaustinen, Nürnberg, Sidmouth, Rudolstadt – is ide sorolható. A negyedszázad alatt felléptünk 18 ország színpadain, számos itthoni és külföldi rádió- és tv-felvételt készítettünk. Ebből a felsorolásból aligha hagyható ki a sok-sok barátság, mely az utazások alatt kötöttet.

– *Miként alakult a zenekari tagság a negyedszázad alatt?*

– Négyen kezdtük. Az alapításkor Freppán Csillát, Kovács Gézát, Doór Robit hívtam a zenekarba. Ebben a felállásban mindössze néhány hónapot muzsikáltunk, majd „kétlakívá” vált egy időre a zenekar, kaposvári muzikusok belépésével. A lányok férjhez mentek, mások elköltöztek, s voltak, akik belefáradtak a folytonos utazásokba. A zenekarban jelentősebb időt eltöltött tagok: Freppán Csilla, Molnár Éva, Csíkvár Gábor, Husi Gyula, Kovács Márton, Bajzik Éva, Pilári Gábor, Végh Andor, Nyitrai Marianna, Radák János.

A jelenlegi felállásban jócskán lecsökkent az átlagéletkor, nagy örömmre András fiam mellé, aki már öt éve muzsikál velünk, kisebbik fiam, Balázs is csatlakozott. A két hölgy Kurucz Réka és Bogárdi Alíz, táncosunk a Mecsek táncegyüttes kitűnő fiatal szólistája, Tóth Márton. Az új CD elkészítése jó lehetőség volt az összekovácsolódásra, megerősödére.

– *Mi volt a legemlékezetesebb siker?*

– Néhány éve egy belgiumi folk-klub vezetője felmérést készített törzsközönsége körében arról, hogy kik aratták a legnagyobb sikert náluk. Ebben a klubban már fellépett az európai folk-élet színe-java, köztük szinte valamennyi élvonalbeli magyarországi népzenei együttes. A versenyben a kilencedikek lettünk, de a magyarok közt az elsők... Természetesen ettől nem gondolom azt, hogy jobbak lennénk a vezető magyar zenekaroknál, de tagadhatatlanul jól esett, hiszen ez esetben egy az itthoni divatirányzatoktól és hierarchiától teljesen független szakmai közönség mondott véleményét.

– *Az új CD-ről mit tudhatunk?*

– A címe Pördület, s a korábbiakhoz képest több feldolgozást tartalmaz. Bartókot idézzük két számban is: az egyikben a 44 hegedűduó által inspirált improvizációval, a másikban Dósa Lidi dalai csendülnek fel. Ő az a nevezetes székellyöldi cselédlány, aki Bartókéknál szolgálva énekével felkeltette az ifjú zeneszerző érdeklődését a magyar népzene iránt. A lemezen vendégként, kelta hárfán közreműködik az egyik számban a world music egyik nagy alakja, Rüdiger Oppermann. Jelenleg az ő vezetésével egy olyan világzenei produkción dolgozunk, ami a három 2010-es európai kultúrfőváros, vagyis Essen, Pécs és Isztambul zeneszéinek együttműködésével valósul meg. Különlegességnek számít még a kobozkísérettel felhangzó Mária-ének, Kurucz Réka előadásában.

A legsikeresebbnek tűnő moldvai feldolgozásunkból – „Kutya fikom teremtette” – egy kis videó-anyagot készítettünk, ami a YouTube-on is látható.

B. Szabó Zoltán

Hangszerek, Tokok,
Kellékek, Javítás

Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől
telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042
E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, http://www.afolk.hu

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

Elmaradt beszélgetés

Lassan egy éve, hogy elhatároztam, a Mátyás király emlékévé alkalmából felkeresem azokat a művészeket, írókat, jeles személyiségeket, akik valami szépet, jelentőset alkottak Hunyadi Mátyásról. Megkérdezem tőlük, hogy mi ragadta meg őket a nagy reneszánsz uralkodó személyében, életművében, hogy esztendőket áldoztak a saját életükből ennek felmutatására. Összeállítottam a névsort is. Úgy gondoltam, hogy az utolsó interjút majd a Fraknóban (Forchtenstein, Ausztria) élő Juhász László történéssel készítem. A Mátyás király Bécsben című könyve ugyanis számomra az egyik legkedvesebb, leghitelesebb mű, s amelynek minden lapjáról sugárzik a Mátyás király iránt érzett tisztelet és szeretet.

November elején történhetett, hogy megszereztem a szerző telefonszámát és felhívtam, hogy megbeszéljem vele az interjúkészítés módját. A felesége vette fel a telefont, s elmondta, hogy a férje nagyon beteg, de azért átadta neki a készüléket, aki halk, szinte suttogó hangon üdvözölt. Elmondtam neki jelentkezésem célját.

– Nem tudok hangosabban beszélni, a kezelések tönkretették a hangszálaimat. A könyvemből bármelyik részletet közölheti.

Mit tehettem? Beletörődtem ebbe a változatba és elköszöntem, de nem igazán tetszett ez a megoldás. Azt gondoltam, azért januárban még egyszer megkíséreltem a beszélgetést, addigra biztosan felépül! Néhány napja gyászjelentés érkezett, Juhász László elhunyt Fraknóban, december 12-én temetik Győrben.

Most megrendültem lapozgatom szerény küllemű kötetét, hogy kívánsága és javaslata szerint a folkMAGazin olvasóinak szemezgessek belőle. Budapest, 2008. december 10.

Kóka Rozália

Juhász László: Mátyás király Bécsben

(részletek)

ELŐSZÓ AZ ELSŐ KIADÁSHOZ

Ha innen, a fraknói tanya tornácáról, a lejtős kert fái fölött északkeletre nézek, akadálytalanul ellátok a Fertő tóig, sőt a Lajta-hegység is jól kirajzolódik az ég alján. Mögöttem a Rozália-hegységnek a ház fölé emelkedő keleti nyúlványa eltakarja ugyan a fraknói várat, mégis jelen van és hatalmában tartja az egész vidéket. Nem a Bécsben töltött másfél évtized, hanem Fraknó történelmi légköre ösztönzött arra, hogy összegyűjtem Hunyadi Mátyás ausztriai uralmának emlékeit és megírjam ezt a könyvet. Már akkor elgondolkoztattott a vár bejárata fölötti márványtábla latin nyelvű szövege, amikor huszonöt évvel ezelőtt először álltam a kapujában. A vár üzenetéből különösen a következő szavak hatottak rám: „Engem, akit Magyarország koronájáért adott Mátyás király idegennek és gróf Eszterházy Miklós hűsége adott vissza ugyanannak a koronának ... őrizetek meg épségben.” Utána kellett nézni, hogy megértsem az összefüggést a korona, Mátyás és Fraknó között.

MÁTYÁS KIRÁLY BEVONULÁSA BÉCSBE

Hunyadi Mátyás serege 1485. június 1-én, Úrnápja előtti szerdán, reggel nyolc órakor kezdte meg bevonulását Bécsbe. Az uralkodó, az éhség csillapítására és a lakosság rokonszenvének megnyerésére, a csapatok megindulása előtt 32 élelmiszerral megrakott szekeret küldött a városba. A Stubentornál levő kőhídon át előbb kétezer lovas vonult be Bécsbe, hogy gondoskodják a király biztonságáról majd nagy feltűnést keltve, 24 kincsekkel megrakott tevé következett. Az egzotikus állatok nyomában 24 püspök tűnt fel a hídon. Ezután következett a bevonulás fénypontja: Mátyás és vezérkara közeledett a várkapuhoz, ezer lovas élén. Közvetlenül a király előtt vonultak át a hídon a zászlóvivők és az országnagyok, az uralkodó mellett Szapolyai István és Újlaki Lőrinc lovagolt. Mátyás leg-

feljebb negyedórája ülhetett a nyeregben, mivel főhadiszállása, a ciszterci apácák kolostora, ahol lóra szállt, alig 600 méterre volt a Wien folyó kőhidjától.

A városatyák, professorok és papok ünnepélyesen fogadták a német-római császárok székesfővárosába bevonuló magyar uralkodót. Stephan Een polgármester a tanácsbeliek élén vonult Mátyás elé és adta át neki a város kulcsait. Az egyetem tanári kara, bár a városi tanács megfeledezett meghívásáról, testületileg megjelent a városkapunál, hogy kifejezze hódolatát a humanista uralkodónak. A magiszterek és doktorok prémmel díszített selyem köntösük felett aranszegélyű, rövid bársony kabátot viseltek. A kedvezőtlen időjárás ellenére hatalmas tömeg gyűlt össze és nézte végig a nagy eseményt. A bevonulás perceiben vad szélvihar kavarta fel a port a bécsi utcákon, sőt állítólag a föld is megmozdult. A katonai pompától elkápráztatott polgárok tömege azonban nem mozdult helyéről, lelkesen ünnepelte az aranycsótáros lovon érkező, díszes öltözetű reneszánsz uralkodót. A bécsiek örültek, hogy véget ért a nélkülözések időszaka, és különösen nagy volt a

lelkesedésük, amikor észrevették, hogy az elvonuló királyi lovasokat követő kétszáz gyalogos katona mögött mintegy ezer magyar ökröt hajtanak át a Wien folyó kőhidján. Tichtel doktor naplója szerint a következő napokban is nagy mennyiségű élelmiszer érkezett a városba. A bécsiek régen nem láttak ennyi kenyeret. Így Mátyásnak már a bevonulás óráiban sikerült megnyernie a polgárság rokonszenvét. Nem csak a magyar párt örült az ostrom befejezésének, de azok is fellélegeztek, akik korábban az ellenállás folytatása mellett kardoskodtak.

A magyar király és kísérete a Stuberontól egyenesen a Szent István-székesegyházhoz lovagolt, ahol utasítására azonnal kifüggesztették a Hunyadiak hollós címerét.

A KIRÁLY HALÁLA (1490.)

Mátyás a virágvásárnapi szertartással egybekötve akarta lovaggá ütni Domenico Bollani velencei követet, és erre az alkalomra a bécsi várpalota udvarán fakápolnát építtetett. Április 4-én, vasárnap reggel, felesége és fia kíséretében jelent meg a kápolnában, ahol már várták a papok, főurak és a külföldi követek. A palmaág-szenteléssel bevezetett virágvásárnapi körmenet és ünnepi mise után maga elé rendelte a velencei követet és a szokásos ceremónia szerint lovaggá ütötte. A hosszúra nyúlt kettős szertartás után fáradtan visszavonult palotájába. Mivel Beatrix még a közeli templomokba is ellátogatott, az ebédet a szokásosnál későbbi időpontra tűzték ki. A király, hogy éhségét csillapítsa, anconai fűgét hozatott asztalára. Miután azonban az első gyümölcsöt megkóstolta és azt romlottnak találta, nagy haragra lobbant. A hazatérő királyné igyekezett megnyugtatni és különböző ételekkel kínálta, ő azonban mindent visszautasított. Nem sokkal később szédülni kezdett és elsötétült előtte a világ. Parancsára szobájába vitték és ágyba fektették. Este hat óraker állapotja válságossá vált, súlyos bénulási tünetek léptek fel nála. Nyelve is megbénult, kínzó hasgörcs gyötörte, fájdalmát azonban csak hangos nyögéssel tudta kifejezni. A királyné kétségbeesett kísérleteket tett férje megmentésére: erőszakkal kinyitott szájába orvosságot csepegtetett, bátorító szavakat kiáltott a fülébe és sürgette a betegágynál tehetetlenül álló orvosokat, hogy segítsenek rajta.

Mátyás szenvedésének szemtanúi voltak: fia, János herceg, anyai unokaöccse, Geréb Péter ajtónállómester és Geréb Mátyás horvát bán, valamint Nagylucei Dóczy Orbán püspök, Szapolyai István alsó-ausztriai helytartó és Báthori István országbíró.

Éjszaka tovább erősödött a haldokló király fájdalma, akinek keserves kiáltozását a jelenlevők oroszlánüvöltéshez hasonlították. Hajnalban enyhült szenvedése, és néhány órára elaludt. Reggel ismét fájdalomra ébredt, ereje ekkor már észrevehetően hanyatlott. Az egész napot félálomban töltötte. Amikor magához tért, megpróbált beszélni. A hátán feküdt, tekintetével, hol feleségét, hol fiát kereste és a jelek szerint utolsó tanácsokkal szerette volna ellátni őket. A hatalmas király azonban, akinek parancsszavára milliók engedelmeskedtek, most néma, béna és tehetetlen volt. Felesége hiába ostromolta kérdéseivel, még fejbólintással vagy kézjellel sem tudott válaszolni. Az erős szervezet haláltusája másfél napig tartott. Április 6-án, kedden reggel egyre nehezebben, hörögve lélegzett, majd 7 és 8 óra között megállt a szívverése. A bécsi várpalotájának abban a szobájában halt meg Hunyadi Mátyás, ahol egykor gyermekkori rabtartója, László lakott.

Mátyás ravatalát a bécsi várpalota egyik termében állították fel. Nagycsütörtökön fekete posztóval beborított hajóra rakták a kopsót és a király földi maradványait Both Gáspár főudvarmester kíséretében Budára, majd onnan kocsin Székesfehérvárra szállították. A király lelki üdvéért április 13-án a bécsi Szent István-székesegyházban gyászmisét mondtak, amelyen a királyné kivételével az udvar valamennyi tagja ugyanúgy jelen volt, mint a bécsi polgárság és a céhek számos képviselője. Ugyanezen a napon tűzvész pusztított a városban, amelyet csak a magyar helyőrség katonáinak segítségével sikerült megfékezni. Másnap, április 14-én a királynéval és Corvin Jánossal az egész udvar útra kelt, 50 hajó szállította a Dunán az elhunyt uralkodó közvetlen környezetének tagjait Bécsből Budára, csak Szapolyai István királyi helytartó maradt katonáival az osztrák fővárosban.

A fekete flottát, a gázszleplekkel beborított ötven hajót, Dévény és Buda között, a parton a nagy királyt sirató nép jajszava kísérte. Tíz nappal később, április 26-án, Székesfehérváron, Szent István templomában, a magyar királyok temetkezési helyén helyezték örök nyugalomra Hunyadi Mátyást.

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ – SZÍNHÁZTEREM

2009. január 18. 15.00 és 19.00 óra,
január 19. 19.00 óra, február 4. 19.00 óra
február 15. 15.00 és 19.00 óra, február 27. 19.00 óra
Szeget szeggel – ExperiDance – Román Sándor Táncársulata

január 20. 10.30 és 15.00 óra, január 27. 10.30 és 15.00 óra
Zene-Bona, Szana-Szét (gyermekelőadás) – Honvéd Táncszínház

január 22. 19.00 óra

Magyar Kultúra Napja – Pávai István népzenekutató „Népzene és modernitás Bartók művészetében” címmel rövid előadást tart
Aranyág – Duna Művészegyüttes
– diákigazolvány felmutatásával 200 Ft-os jegyek kaphatók –
(az előadást követően táncház)

január 25. 15.00 és 19.00 óra, január 26. 19.00 óra
február 1. 19.00 óra, február 8. 15.00 és 19.00 óra
Nagyidai cigányok – ExperiDance – Román Sándor Táncársulata

február 7. szombat, 19.00 óra
A fekete malom – Fitos Dezső
MOLNÁR ISTVÁN BÉRLET (2)

február 21. szombat, 19.00 óra
Fekete gyöngyök – Honvéd Táncszínház

február 22. vasárnap
10.30 óra NAPSUGÁR BÉRLET (2) és 15.00 óra
Lúdas Matyi (gyermekelőadás) – Honvéd Táncszínház
(az előadást követően farsangi mulatság)

február 26. 10.30 és 15.00 óra
Országalma, avagy Mátyás király és a cigánylány
Honvéd Táncszínház
VARÁZSCERUZA ÉS KEREKERDŐ BÉRLET (3)

február 28. 15.00 és 19.00 óra
Ezeregyév – ExperiDance – Román Sándor Táncársulata

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ – REFLEKTÓRIUM

február 12. 19.30 óra
Metszetek – Duna Táncműhely

MŰVÉSZETEK PALOTÁJA – FESZTIVÁL SZÍNHÁZ

január 13. 15.00 és 19.00 óra
Egri csillagok – Honvéd Együttes

január 21. 19.00 óra
Monarchia – Honvéd Táncszínház – Ajándék bérlet (1)

február 10. 15.00 óra, február 13. 10.30 óra
JÁNOS VITÉZ (gyermekelőadás) – Honvéd Táncszínház

február 25. 19.00 óra
Naplegenda – Magyar Állami Népi Együttes

www.nemzetitanctanzinhaz.hu

KODÁLY ZOLTÁN, A NÉPZENÉKUTATÓ – VI.

Fotó- és dokumentumkiállítás a Hagyományok Házában

Szakmai terv: Pávai István

GYŰJTÉS, LEJEGYZÉS, HELYSZÍNI ÉLMÉNY

„Mínt hogy a nem-zenészek fonográf-felvételei tökéletlenek, gyakran teljesen hasznavetetlennek bizonyultak, ezentúl csak zenét leírni tud és a folklórebán tájékozott gyűjtő kezébe ad fonográfot a F.[olklore] F.[ellows].

A gyűjtő a hengerekkel együtt azok teljesen lejegyzett tartalmát (szövegét és dallamát), továbbá a hengeren esetleg föl nem vett, de még a dallamhoz tartozó szövegeket a főntebb jelzett módon leírva köteles beszolgáltatni...

Minden egyes lapra rávezetendő a gyűjtő neve; az énekes vagy énekesek neve, kora, foglalkozása (fontos lehet néha, hogy földműves, pásztor, mesterember vagy koldus). A lejegyzés helye (az énekes származása, ha nem odavaló), végül a dal elterjedésének foka.” (Kodály Z.: *Javaslat a Folklóre Fellows tájékoztatójának kibővítésére*, 1920)

„Ez a zene nemcsak íratlan, hanem végeredményben leírhatatlan. Mindig marad benne valami, amit a legfejlettebb kottairás külön e célra konstruált jeleivel sem tud ábrázolni. Nem ismerhető meg fonográf-felvételek meghallgatásából sem, mert a fonetikai kép egy részét a fonográf eltorzítja, más részét eltünteti.

...a zenei néphagyomány tudományos értékű megismerése csak a helyszínen megfigyelt élőszóbeli előadás alapján lehetséges...

Nem elég tudós módra, anyaggyűjtésszerűen »megismerni« az anyagot, azt »lege artis« feldolgozni s lélekben talán idegennek maradni tőle. Emberileg is részesévé kell válni a hagyománynak s ezzel

egy embercsoport lelki életének. Csak így jutunk hozzá ahhoz, ami másképp nem adható át, mint élő lényről élő lényre, szemtől szembe való találkozással. Hogy mennyire a lényegre tartozik ez éppen ma, a mindent pótolni akaró gépek korában, napról napra világosabban láthatjuk. A gép, minél többet akar és tud megfogni az életből, annál távolabb visz tőle. Az élet hamvát, a dalok atmoszféráját semmilyen gép nem tudja megfogni...

A magyar zenetörténeti munka előfeltétele és legfontosabb segéd tudománya a zenei néprajz. Zenetörténeti adatokra az élet színtét és melegét csak néprajzi tudás és tapasztalat hozza meg. Ezért a magyar zenetörténésznek előbb folklóristának is kell lennie. Írott emlékeinkkel nem tud mit kezdeni, ha nem ismeri a népzenei hagyományt személyes tapasztalatból. Ez az ismeret nem szerezhető meg hosszabb-rövidebb falun lakás nélkül. Nem pótolhatja a legszorgalmasabb könyvtári munka, fonogrammtanulmány sem. A fonogrammban az élő előadás számtalan fontos eleme elkallódik. Aki nem szerzi meg élő előadásból a szükséges képzetkincset, a régi dallamok kottaképét nem tudja igazi életformájukban elképzelni.” (Kodály Z.: *Néprajz és zenetörténet*, 1933)

„Sokan azt hiszik, fonográf nélkül ma már nem érdemes gyűjteni. A fonográf, mint a nagyítóüveg, megmutatja a dallam legapróbb, szabad füllel észre sem vehető részleteit. De nincs szükség minden egyes dallam nagyított képére. Jófülű, gyakorlott zenész, ha alaposan áttanulmányozta a fonográfal készült részletes lejegyzéseket, kifogástalan anyagot gyűjthet fonográf nélkül is. Különö-

Lejegyzés Webster dróttkeercses magnetofonnal (Farkas Ilona gyűjteménye, Hagyományok Háza)

Antal „Finánc” Zoltán, „Vak Zolti”, gyimesi paraszthege-düs.
László Csaba felvétele (1980-as évek)

sen első, felderítő gyűjtésre nem is érdemes a fonográf költségeit kockáztatni.

Ha pedig sikerül a sokkal tökéletesebb gramofont bevonni a népzene kutatásba, mint ezt már másutt (Romániában, Bulgáriában) nagy eredménnyel megkezdték, a falujáró kutató fő dolga a felvételre legalkalmasabb egyének kiválogatása lesz. Ez sem törénhetik előzetes, alapos gyűjtőmunka nélkül. Leghelytelenebb eljárás, előre le nem jegyzett dallamokat felvenni a fonográfba. Ilyenek utólagos lejegyzése a hengerről nagy nehézséggel jár, szövegük gyakran érthetetlen...

Van azután olyan zenei jelenség, melynek megfigyelésében a fonográf nemcsak nem segít, hanem félrevezet. Ilyen a hangszín és a hangsúly. A hangszint elváltoztatja, a hangsúlyt néha nem veszi fel, néha hangsúlyt teremt, ahol nincs. Mindkettő iránt érzékenyebb a fül, mint a felvevőkészülék. Végső finomságaikat csak szabad füllel lehet megállapítani...

A falusi munka hosszabb helybenlakást kíván, állandó érintkezést ugyanazon emberekkel. A vándorgyűjtő típusa régebben volt időszerű, mikor rövid idő alatt is sok anyagot talált. Egyes különlegességek kutatója ma is igyekezni fog minél több helyen megfordulni. De legfontosabb kérdéseinkre választ elsősorban az egy-egy helyet hosszasan megfigyelő kutatástól várhatunk.” (Kodály Z.: *A magyar népzene. Előszó az első kiadáshoz*, 1937)

TÁNCCEMLÉKEK, TÁNCKUTATÁS

„[Kérdező:] – Annak idején, amikor a népzene nyomában jártak, bizonyára találkoztak a táncsal is?”

[Kodály:] – Találkoztunk, igen. De akkoriban nem rendelkezünk megfelelő mechanikai készülékekkel, hogy a táncokat is megörökíthessük. Aztán meg egyikünk sem volt valami jó táncos, hogy legalább a saját lábunkkal tanultuk volna meg járni a falu táncait. A mi munkánk számára nem volt jó terület a táncmulatság, hiszen a népdalgyűjtés lehetősége inkább szűkebb, megítéltebb környezetben kínálkozott. (Kodály Z.: *A magyar tánc kérdéseiről*, 1951)

„Táncolni is láttam egyszer [Kodályt]: egy augusztusi éjszakán, 1924-ben, a salzburgi dómtéren rögtönzött, csodálatosan délceg verbunkost járt – mintha már a »Háry János« egyik jelenetét rögtönözte volna. A tánchoz én dúdoltam hozzá a kísérezőnet, Boka híres »Száz ember verbunkos«-át.” (Szabolcsi B.: *Úton Kodályhoz*, 1972)

„A néptáncgyűjtés legeredményesebb formáját úgy képzelem el, hogy zeneszerzőkből, táncutatókból, folkloristákból és filmekből álló csoport megy ki a falvakba, gyűjti az összetartozó táncdallamokat és táncokat, s mindezt hangosfilmre veszi.

...társadalmi alapon indított gyűjtés haszonnal járhat, de természetesen nem teheti fölőlegessé a tudományos táncutatást. Leg-

Falusi lakodalomban, Csomád, 1966 novembere
(Kodály Archivum)

jobb lenne, ha az önszántukból gyűjtögetők a tudományos alapon foglalkozó táncutatóknak adnák át tapasztalataikat, s felhívnák ezek figyelmét a talált anyag lelőhelyére. Teljes értékű, kielégítő eredményű gyűjtőmunka különleges szakképzettség és tudományos módszer híján nem képzelhető el.

...a Népművészeti Intézet erre a célra igen megfelelőnek bizonyulna, ha kibővíti hálózatát és táncudósokat von be munkájába.” (Kodály Z.: *A magyar tánc kérdéseiről*, 1951)

„Antal Péterné Finánc Erzséj járt itt a fiával, a Vak Zolti primás-sal (Antal Zoltán gyimesi paraszthege-düs). Zoltit Kodály minduntalan arról faggatta, hogy szoktak-e a primások a hegedűkíséret mellett énekelni, mert ő Bukovinában hallott még ilyet. Vak Zolti pedig egymás után dalolta a hegedűvel kísért keserveseket, ezekről ismét felvétel készült. De Kodályt a tánc is érdekelte. A szemérmes Erzséj néni, akit én egy fél évtizedes ismeretség után sem tudtam soha megtáncoltatni, most Kodály unszolására, fia muzsikájára felállt, s én voltam kénytelen a lassú és sebes magyarost s a kettőst bemutatni vele, botladozva, hiszen még sohasem táncoltunk együtt, mert Erzséj néni otthon sem sikerült táncra bírnom. Így legalább Kodály jóvoltából, egyszer életemben láthattam táncolni ezt a csodálatos asszonyt.” (Martin Gy.: *Emlékeim Kodályról*, 1983)

A KODÁLYI ÉLETMŰ

„...útnak indult egy fiatal diák. Gyalog, hátizsák, egy bot minden fegyvere. Elindult megkeresni azt, amit Pest zsvajában nem talált: Magyarországot. Gyerekkora nyomait kereste: azokra ment vissza, hogy eljusson, ahova a nyomok indultak...

Az a diák magam voltam...

Abból a sok faluból, ahol megfordultam, egy-egy szál a szívemhez kötve. – Minden vidék, amit bejártam, a részemmé vált.

Az a sok szeretet, szívesség, melegség, amellyel itt is, ott is fogadtak, mint egy nagy máglya melegít körül. Ezt megszolgálni életcélnak is elég.” (Kodály Zoltán *kézírtásos feljegyzése*, [1924 után])

„A népdalból kiolvasni, milyen volt, milyen lehetett volna a magyar renaissance, a népdaltól megtanulni, milyen volt a magyar barokk, hogyan virágzott ki a magyar rokokó, milyen lehetett a verbunkos tavasza, s az egész együtt: a magyar klasszicizmus?... Archaizálás, múltbasüllyedés? De hiszen az ember, a művész, a varázsló, aki mindezt életre kelti, mai ember, mai művész, jövőt idéző látnok, aki ezzel a Machbeth-jóslatával (»lesz, hogy legyen«), ezekkel a »megkésett melódiákkal« valóban a mában áll, nem a tegnapi – csak úgy tesz, olyan varázslatot idéz, mintha a múlt nevében beszélne. Ezt a varázst épp a népdaltól tanulta, az »időtlen« és mégis annyira időthordozó, minden idővel viselős népzene-től, melynek tanítványává és tolmácsává szegődött.” (Szabolcsi B.: *Úton Kodályhoz*, 1972)

Bartók és Kodály

Könyvbemutató a Hagyományok Házában, 2008. szeptember 25-én

A Bartók-kiállítást tavalyi évfolyamunkban mutattuk be olvasóinknak, jelen számunkban pedig a Kodály-tárlatot felidéző sorozatunk befejező részét közöljük. Mindkét kiállítás anyaga köteté formálódott, s e kiadványokat Somfai László zenetudós, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, valamint Eöszé László zenetörténész, a Nemzetközi Kodály Társaság ügyvezető titkára méltatta ünnepélyes keretek között.

A mikor néhány hete a Bartók Archívum asztalán megláttam e kötet egyik első példányát – szemet gyönyörködtetően szép könyvecske, színe-kiállítása vonzó, gusztusos megfogni, kinyitni –, nyomban kérdeztem Vikárius Lászlót: kinek köszönhetjük? Pávaiék legújabb munkája, válaszolta; még hozzá két kötet készült el egy időben: Bartókról és Kodályról. Még aznap kértem Pistát, kaphatnék-e példányt? Kaptam, s

most enyém a privilégium, hogy bemutathatom.

Nem tartalmával akarom kezdeni. Engedjék meg, hogy mindekelelt magáról a műfajról beszéljek, hiszen öreg kiállítás-készítő és kiállításokban gyönyörködő szakmabeli vagyok. Azzal, hogy tudományos bibliográfiámban máig fejezetet nyitok a kiállítás-katalógusoknak, makacsul ragaszkodom ahhoz: a kiállítások fontos munkák, maradjon nyomuk. Éppúgy, mint a hanglemez ismertető szövegeknek (hiszen a zenével foglalkozó szakember nem egyszerűen pénzért ír műismertetést, hanem a lemezborító lehetőségét is kihasználva megpróbál szerinte fontos információkat, a stílust érintő új gondolatokat nagyobb olvasókörben közzé tenni). Mi több, ezeket utóbb restelljük tudományos dolgozatainkba belefoglalni, hiszen egyszer már megírtuk; nos a hagyományos kiállítás-katalógusokkal fokozottan ugyanez a helyzet.

A Széchényi Könyvtár zeneműtárában kezdtem pályámat, ahol főnökünk, Vécsey Jenő, és kollégám, Falvy Zoltán, Kecskeméti István társaságában nyomban beleszóppentem kiállítások készítésébe. Csináltunk évfordulós Haydn-kiállítást, Erkel-kiállítást. Voltak persze tabló-kiállítások is, kivált, ha külföldi körútra induló anyagról volt szó, de az igazi kihívás az autográfokra, eredeti műtárgyakra épülő kiállítás volt. Ha már összeállt az eredeti kéziratok sokaságát felvonultató vitrin-anyag, a munkába bekapcsolódott mentorunk, az OSZK Színház-történeti Osztályát vezető Keresztury Dezső, hogy a kiállítás mottószövegét, egy-egy témakör, vitrin nagybetűs főszövegét irodalmi igényességgel megfogalmazza. Sok munka feküdt ezekben a kiállításokban, de sajnos egyiknek sem volt katalógusa, nincs maradandó nyoma. Örültünk, ha a megnyitás előtti órákra elkészültek a vitrinek. Ezért amikor új munkahelyemen, az MTA Bartók Archívumában abba a helyzetbe kerültem, hogy már magam csinálhattam kiállítást, olyat, amit jónak tartottam, előfeltételként szabtam: csak akkor lesz kiállítás, ha a katalógus a megnyitásra megjelenik. Ez eleinte azt jelentette, hogy a katalógus-füzet amolyan házilag összeeskábált produktum volt. Később, amikor az időközben Zenetudományi Intézetébe nőtt és átkelesztett intézet múzeumában Farkas Márta vette kezébe a dolgokat, Piros Tibor kedves tipográfusunk és kiállításrendezőnk segítette a magam szabta nyers formából rendesen kinyomtatott, több nyelvi verzióban kiadott katalógust készíteni, amelyet a nyomda természetesen leszállított a megnyitás napjára. Ez azonban még mindig nem volt hasonlítható ehhez a most megjelent pompás Bartók kötetecskehez, de persze más volt a műfaj, és az idők sokat változtak.

Az 1970-es években – amikor sokadmagammal, akik alatt már volt négy kerék, és családdal elindulhattunk, hogy kulturális portyázással felfedezzük nyugati szomszédainkat – az én kiállítás-ideálom az volt, amit az osztrák kolostorok csodálatos kiállításain láthattunk. Például Melkben, ahol a sok-sok pénzért frissen restaurált, papokkal ki nem tölthető óriási kolostorban (jó, ha egy-két tucat szerzetes akadt) hatalmas „Mária Terézia és kora” kiállítás fogadott, mérhetetlen mennyiségű és értékű eredeti tárggyal, műalkotással, kézirattal. Viszonylag szerény árérték arányú volt a kilóra is tekintélyes katalógus, színes illusztrációk sokaságával, nagy tanulmányokkal, ezen felül szakszerű tárgyleírásokkal. Aztán a nyolcvanas években a kultúr-portyázó magyar meglepetten tapasztalta, hogy Franciaországban, például Bayeux-ben, ahol a normannok angliai hódítását megjelenítő híres faliszőnyeg-sorozat látható, a kiállítás már nem olyan, mint a régebbi, tárgybemutató hagyományos múzeumi forma volt, hanem az eredeti műtárgy megtekintésére való felkészítésként briliáns technikával és vonzó tartalommal megjelent a multimédia. Többféle nyelven, képbenhangban tájékozódni lehetett mindenről, viszont a katalógus valahogy háttérbe szorult.

Nos, most térek rá az új Bartók-kötet esetére, manapság új kiállítási és új kiállítás-megőrkítési formák jelentkeznek. Olyan időköt élünk, hogy esetenként nem könnyű, talán nem is lehetne összehozni mindazt az eredetit, amit például a Hagyományok Háza akár Bartókhhoz, akár Kodályhoz a két budapesti archívum trezorjaiból, és még Isten tudja, hány helyről, köztük a Néprajzi Múzeumból itt szeretne prezentálni egy évfordulós kiállításon. Ezért a vitrinek helyett újra főszerepet kapott a tabló-kiállítás, de persze sokkal szebb kiállításban, magasabb színvonalon, mint azelőtt művelték. És Pávai Istvánék kitalálták a tünékeny kiállítás-forma megőrkítésének újfajta műfaját: katalógus helyett, bár némi késséssel napvilágot látó, de igazi könyv jelenjen meg. Ekként a tablóra felragasztottakat esztétikailag is vonzó külsővel átemelik egy másik műfajba. A mulékony kiállítást maradandó szakirodalommá teszik. Olyan köteté transzformálják, amit a szűk hozzáértőkön kívül egy sokkal tágabb kör, a szakma kemény magjának holdudvara, például az összes táncázás, s azok családtagjai is élvezettel olvashatnak.

Ez a (Muszorgszkijt megidéző alcímmel) „egy kiállítás képei és dokumentumai” könyv-forma esztétikailag valóban olyan minőség, amit az én időmben zenei tárgyú kiállításnál még el nem lehetett volna képzelni. A régi fotók ugyanolyan hű szépiaszínen jelennek meg, mint amilyenek az eredetiek voltak. Nem ismerem Bausz Sándort, de megemelem előtte kalapomat: a tipográfia gyönyörű. Ízléses és invenciózus, ahogyan a margóval játszik, a képeket elhelyezi. Természetesen kiváló nyersanyagot kapott kézhez: Pávai képválogatása sok olyat tartalmaz, amit mi öregebbek talán figyelembe sem vettünk volna. Ő és Vikárius László tanár úr, hiszen ketten már több Bartók-kiadvány előkészítésén dolgoztak együtt, olyankor is találnak illusztrációt, amikor a magamfajta pusztá óvatosságból, a Bartók-kutatás látókörébe került direkt kép-forrás híján talán feladta volna. Pávai felkutatta nem csak Györffy és Domokos Pál Péter képeit, hanem előásta a Bartók ked-

venc román falusi zenészeit bemutató cserbeli anyagot is: Schmidt Tibor Néprajzi Múzeumi fotói révén itt vannak ők, a cserbeli zenészek, azokból az évekből, amikor Bartók megismerte őket.

Az ilyen kötet sajátossága, hogy végülis követi a tablókat, azok tartalmát, méretét, s nagyjából annyi vagy ahhoz hasonló méretű anyagokat önt kis fejezetekbe, amit és ahogyan a kiállítás megjelenített. Azonban ezek a témaválasztások, kötetrendezésük éppen olyan találékony és ízléses, a teljes anyag bensősége ismeretéről vall, mint az, ahogyan a kronológia merev követése helyett kialakul egy változatos, több szálon futó elbeszélő forma. Nagyon rokonszenves, hogy Bartókon (és természetesen Kodályon kívül) kiket szólaltat meg, kiktől idéz a könyv. Olyan szemtanúkat beszéltet, akik egy-egy témában még első kézből, pontosan ismerték Bartók gyűjtéseinek körülményeit. Kiváló döntés, hogy Lajthánál lényegében megáll. Lajthával, az alig fiatalabb pályatársal mondatja ki a szentenciát: milyen népzene tudós volt Bartók. (Egyébként a mai muzsikust meglepi, ahogyan Lajtha elcsodálkozik azon, hogy Bartók szerint 2. vonósnyégyesének II. tétele arab népzene hatására keletkezett. Egy-egy ilyen korabeli szöveg történelmi távlatot ad.) Igazán jó szerkesztői ízlésre vall, ahogyan a családi levelek sokszor intim, olykor viccelődő vagy majdnem gunyoros hangja és a formálisabb megfogalmazású Bartók értekező próza egymás mellé kerül, és harmonikusan megfér a másik szomszédságában.

Bevallom, régen örültem ennyire egy ilyen műfajú – szakmai, de esztétikailag elsőrangú kiállítású – kötetnek. A Bartók és a Kodály könyvecskének egyaránt fonográfós kép van borítóján, a hátoldalon pedig a természetben jelennek meg. Tetszik, hogy Bartókkal éppen ez a táj-háttér, ez a „Szabadban”-felvétel a búcsúzó kép. Köztudottan gyönyörű fotók készültek róla az Alpokban, egyedül és családjával egyaránt. Azonban ez itt magyar táj; itthon baktat a mellette levő hiú kis emberrel, barátjával, Balázs Bélával.

Próbáltam a kákán csomót keresni: találok-e benne jelentős sajtóhibát, számottevő hiányt. Ami van, az olyan, hogy Pávai szöveg-szerkesztett verziójában még biztosan helyesen szerepelt, csupán a könyvkészítés következő stádiumában hullott homokszem a gépezetbe. Gyanítom, a kairói konferencián készült két képhez (58. oldal) Pista biztos odaírta, hogy pontosan kik láthatók Bartók társaságában. Mert igazán érdekes, hogy Bartók és Hindemith mindkét képen milyen közel áll egymáshoz, és látszik, hogy ez a két ember, jóllehet zenéjük eléggé eltérő sínen haladt, nagyszerűen megértette egymást. Továbbá (a nagy kalap alatt) ott látható Hornbostel, az etnomuzikológia szaktekintélye, akihez sok évvel korábban Bartók udvarias levélben fordult tanácsokért.

Mást nem is teszek szóvá, inkább azt ajánlom, minél többen olvassák el ezt a gazdag, sok tekintetben megvilágosító, olykor megdöbbentő tartalmú könyvecskét! Belőle kiviláglik, sokféle árnyalással kiszínezve jelenik meg az a kutatók körében jól ismert tény, hogy a XX. század egyik legnagyobb zeneszerzője életének nagyjából harmadát a népzene – a gyűjtés, a lejegyzés, az anyagrendezés, a hozzáolvasás, a kiadvánnyá szerkesztés, a tudományos polémia – töltötte ki. Ehhez képest a zongora-gyakorlás (és tanítás) is kevesebb idejét vette el (s főleg kevésbé szerette), s még kevesebb időt szánt a komponálásra. Igaz, a komponálás szellemi létének nagy luxusa volt: csak akkor fogott bele, amikor a formálódó ideákat már nem lehetett visszatartani. Amikor eljött az ideje, hogy a szobából kiteskelje családját, bezárja a kettős ajtót, hangszere mellett rögtönözni-alkotni kezdjen. Nos, Bartók három fő szellemi tevékenysége közül a legnagyobbik szeletről, a népzenevel való sokrétű munkáról, most szép és tartalmas eligazítást kaptunk.

Somfai László

(Bartók Béla, a népzene kutató. Egy kiállítás képei és dokumentumai. Szerkesztette Pávai István. Hagyományok Háza, Budapest, 2008.)

Vajon a nagy képzőművészeti kiállítások rendezői miért adnak ki katalógust? – merülhet fel a kérdés. Kézenfekvő a válasz: mert tisztában vannak azal, hogy még a legsikeresebb, leglátogatottabb tárlat hatása is térben és időben korlátozott. Mennyivel indokoltabb katalógust közreadni egy olyan kiállításról, mely képeken kívül dokumentumokat, értékes ismeretanyagot is tartalmaz.

Nem vitatható, hogy ilyen volt a Hagyományok Házának Pávai István átfogó koncepciója alapján rendezett kiállítása a népzene kutató Kodály Zoltánról. Világossá tette, hogy a mester gazdag életművének mindegyik ága a magyar folklór-kincséből meríti ihletét, erejét. Ez a „fons et origo” – a forrás és kiindulópont – akár zeneszerzői oeuvre-jét elemezzük, akár pedagógiai koncepciójának kialakulását vagy kiterjedt kultúraszervező tevékenységét vizsgáljuk. De világossá tette a kiállítás azt is, hogy a magyar és a nemzetközi folklórtudomány mit köszönhet Kodálynak – vagyis, hogy az ő munkássága és a népzene kutatás nem választható el egymástól: nem lehet az egyikről úgy szólni, hogy a másikat ne említsük. Fontos volt a kiállítás, mert Kodály munkásságának, eszmevilágának központi gondolatát tárta fel a maga teljességében. Épp ezért talán még fontosabb mondanivalójának maradandóvá tétele, hiszen nem láthatta minden érdeklődő – annak ellenére sem, hogy három helyen is bemutatták. Ezért öröndetes hogy megjelent ez a kitűnően szerkesztett kiadvány, amely mintegy nyolcvan képpel és csaknem száz szövegidézzel tértől, időtől függetlenül – mintegy „házhoz viszi” – a kiállítást.

Lapjait forgatva számos kérdésre kapunk választ. Kiderül, mi indította Kodályt arra az útra, mely az első hátizsákos gyűjtésektől, félévszázadon átívelő, áldozatos munkálkodással a Magyar Népzene Tára első köteteinek megjelenéséig, az összehasonlító népzene tudomány megalapozásáig, a Nemzetközi Népzenei Tanács elnöki posztjáig vezetett. Tudjuk, hogy Kodály a magyar vidék neveltje volt, így akár természetesnek is tarthatnánk pályaválasztását. Döntéséhez azonban bizonyára hozzájárult az a rettenetes kontraszt is, ami öt tizennyolc éves korában az idegenlelkű fővárosban fogadta. Ezt követően válhatott „gyermekkora legszebb hét esztendejének” színhelye, Galánta, életre szóló elkötelezettségének mintegy szimbólumává. Jelképesnek tekinthető, hogy tevékenységének mindhárom ága őrzi emlékét: zeneszerzőként a Galántai táncok, pedagógusként a biciniumok ajánlása, folkloristaként pedig már első publikációja visszaidézi a felejthetetlen gyermekkort.

A kötet azt is félreérthetetlenül teszi, hogy Kodály a népzene kutatást nem önmagában álló, önmagáért való tudománynak tartotta: szerinte a néprajz kiemelkedően fontos területként a nemzeti önismeret forrása is egyben. Ez a felismerés készítette őt – flamand és morva takácsok, lengyel nemesi ősök leszármazottját –, hogy úgyszólván egész életét a magyarság szolgálatába állítsa. Már azzal is, hogy az általa gyűjtött népdalok mintegy 70 százaléka mai határainkon túlról származik, a Kárpát-medencei magyarság összetartozását hirdette. És bizonyára a nemzet egybekarolásának gondolata indította őt arra is, hogy itthon és nemzetközi fórumokon egyaránt támogassa a felvidéki, erdélyi és délvidéki magyar folkloristákat.

Kitűnik az is a dokumentumokból, hogy Kodály figyelme mindenre kiterjedt, ami népzene nek jobb megismerését segíthette. Szorgalmazta a csángók közti gyűjtéseket, a keleti gyökerek feltárását, foglalkozott a népi hangszerekkel, a szomszéd népek népzenejével és a kimutatható kölcsönhatásokkal. Ösztönözte a néptánc filmfelvételes gyűjtését és oktatását, valamint a cigánység ha-

zai szerepének tisztázását. Tudományos publikációival példát mutatott a szakmának, vezetőként pedig nem csak irányította, segítette is munkatársai kutatásait. Nem hátrált meg a kényes feladatok elől sem. Diplomataként tárgyalt itthon a hatalom embereivel, s a legnehezebb években is egyengette közös programok kialakítását a szomszédos országok folkloristáival.

Bemutatja a kiadvány a szigorú, de türelmes tanítót is, aki gazdag tapasztalatainak átadásával segítette a népdalgyűjtés-lejegyzés-rendszerzés eredményesebbé tételét. Több kép és szöveg ismerteti a tudós munkamódszerét, az önmagával szemben is támasztott magas követelményeket s a másoktól is megkívánt igényességét. A könyv mintegy búcsúzóul a mester közvetlen munkatársának és utódjának, Vargyas Lajosnak a szavait idézi, aki a Kodályra jellemző tudói tulajdonságok közül a „várni tudást” emeli ki, mert „sosem az első felvillanó lehetőségeket írta meg, mindig csak a kimerített és adatokkal bizonyítható végső eredményeket”.

A kötet nem kíván szobrot emelni Kodálynak, de nem engedte a ma divatos deheroizációs, demitizáló törekvéseknek sem. Akit

elénk állít, az az igazi Kodály, az emberséges ember, minden fölösleges szépítés nélkül. A vir iustus, ahogy egyik amerikai híve, Alexander Ringer professzor nevezte őt. Ezt tartom a szerkesztő legfőbb érdemének.

2007 őszén a kiállítás-megnyitón azt mondtam: az utódok valamója is a kiállítás. Vállalása Kodály meggyőződésének, hogy a népdal feladata nem csupán a hagyományörzés: hivatása van jövőnk építésében is.

A most megjelent kötet megerősíti bizakodásomat, mert ebben a szellemben készült. Ezért kívánom, hogy ne csak a szakmabeliek olvassák – jusson el minden érdeklődőhöz.

Eőszé László

(A népzenekutató Kodály Zoltán. Egy kiállítás képei és dokumentumai. Szerkesztette Pávai István. Hagyományok Háza, Budapest, 2008.)

*

A kötetek interneten megrendelhetők a Hagyományok Háza webáruházában (www.hagyomanyokhaza.hu), illetve megvásárolhatók a MesterPorta boltban hétköznap 10-18 óráig, Budapest, Corvin tér 7. Tel.: +36-1-2023859

Pihenj csak, Sandrík!

A felvidéki magyar hangszeres népzene utolsó hagyományörző mohikánjai lassan elfoglalják helyüket a nagy, égi zenekarban. 2008. november 23-án, vasárnap hajnalban az alsókálosai Molnár Géza „Sandrík” is beállt a felejthetetlen, hajdani gömöri cigányzenészek közé, s immár közöttük húzza a véget nem érő hallgatókat, juhásznótákat, csárdásokat, verbunkokat, meg a többi szép, régi muzsikát. Életében a Vály-völgyi magyarok báljain, lakodalmain, keresztelőin, „névestéin”, zenekarának élén tette a dolgát, majd amikor megjelentek a furcsa kinézetű, fiatal, tarisznyás népzene kutatók, az ő mikrofonjaiknak is ugyanolyan készséggel muzsikált. Sandrík írni-olvasni nem tanult meg. A hegedű húrjainak és dohányсырга ujjainak találkozásánál a zene mégis oly könnyedséggel, oly virtuozitással töltötte a szíveket, hogy azt bármelyik tanult, akadémiai művész megirigyelhette volna. Kivételes tehetségét sikerült megmutatnunk a budapesti Táncháztalálkozón, zenéjét sikerült rögzítenünk a Zenetudományi Intézet archívumai számára, de sajnos, ma már ez nem sokat jelent. Nem jelent

sem hírnevet, sem dicsőséget, sem megélni. Éppen ezért, élete utolsó éveiben – számos muzsikustársához hasonlóan – ő is Innsbruck, Bregenz vagy Genf utcáin gyűjtötte össze népes családja számára a járandóságot. Mily „nagyszerű” jelképe ez értékeink meg nem becsülésének, identitásunk szertefoszlásának...! Tavaly még fiatalos lendülettel muzsikált, terveztük a gömöri nép-

zene legszebb dallamait felvonultató, közös lemezünk felvételét. Még az idén is reménykedtünk, hogy az orvosok segítenek, s biztattuk, hogy fogunk még együtt muzsikálni. Sajnos, túl sok irányból támadt a halál. Pihenj csak Sandrík, a lemezt, ha élünk, felvesszük. És én már azt is tudom, melyik barátunk emlékének fogjuk ajánlani.

Agócs Gergely

DVD-n a „Jönnek a huszárok”

Tizedik kiadványunk jelent meg december elején. Az eddigi hat CD és egy válogatás CD mellett az Egyszer egy királyfi mesekönyv, az Én elmentem a vásárra DVD, s most a Jönnek a huszárok DVD. Az egyik leglátványosabb mesejátékunk került most filmre. A Békásmegyéri Községi Ház adott helyet a felvételnek, s az óbudai óvodások és kisiskolások adták a regimentet, valamint a falubeli lányok csapatát. A Blue Horizon Films készítette a felvételeket, valamint a filmet és az animációkat. A Csodaszarvas trilógia – Varázslás-Regöles-Vadászat, a gyerekek által nagyon kedvelt Hull a szilva a fáról mellett a Jönnek a huszárok mesejáték és a győzelmes csata utáni Multság található a DVD-n.

Kolompós együttes (www.kolompós.hu)

Szekszárdi Néptáncfesztivál

2008. november 15-16.

A „csak tiszta legyen a forrás” bartóki gondolat jegyében megrendezett Szekszárdi Néptáncfesztiválon az élvonalbeli amatőr néptáncgyűttek szerepeltek, így a zsűrinek nem volt könnyű dolga.

A Szekszárdi Néptáncfesztivált 1968-ban rendezték meg először a megyeszékhelyen. Kétévente ezen a rangos rendezvényen találkoznak a magyar amatőr néptáncmozgalom élvonalába tartozó gyűttek, hogy bemutassák versenyprogramjaikat. Maximum 16 perc állt a csoportok rendelkezésére, egy vagy két részletben. Valamennyi gyűttes műsorán szerepelnie kellett egy, a nyugati dialektus táncanyagából vagy egy nemzetiségi táncanyagból készült koreográfiának. Műsorukban a résztvevőknek be kellett mutatniuk egy új művet, melyet versenyen – kivéve minősítőn – zsűri előtt még nem mutattak be. Így szólt a versenykiírás. A fesztivál első napján 16 gyűttes részvételével vette kezdetét a komoly megméretetés a Babits Mihály Művelődési Ház színháztermében. A zsűri tagjai Demarcsek György, Farkas Zoltán (Batyú), Hortobágyi Gyöngyvér, Széphalmi Zoltán (táncpedagógus-koreográfusok) és Lányi Péter (zenetanár) voltak.

– *Nyugodtan kijelenthetjük, hogy a magyarországi amatőr néptáncmozgalom legjobbjai vettek részt a versenyen, olyan gyűttek, amelyek évtizedes hagyományokkal rendelkeznek, és a legtisztább forrásból építkeznek* – mondta Matókné Kapási Júlia fesztivál-igazgató, a Babits Mihály Művelődési Ház és Művészetek Háza igazgatója.

Így aztán nem is voltak könnyű helyzetben a bírálók, amikor el kellett dönteniük, kiket emeljenek ki és díjazzanak az igen erős mezőnyből.

– *Nehéz döntés született, hiszen mindegyik gyűttestről elmondható, hogy itt volt a helye ezen a fesztiválon. Amit különösen figyelembe vettünk, az az eredetiség és az újralkotás, a hagyomány és a megújítás érzékeny egyensúlya. Az gyűttek jól oldották meg a feladatot, néhány esetben dramatikus produkció*

színtjére emelve a táncot – nyilatkozta Demarcsek György a zsűri nevében.

Nem csak a produkciók színvonala volt magas, hanem a rendezés is. A Babits Mihály Művelődési Ház csapata mindent megtett ennek érdekében. A több mint 500 résztvevőt mozgó fesztivál lebonyolítása olajozottan működött, nem véletlenül nyilatkozták a vendég táncosok, hogy ide mindig szívesen jönnek. Ebben bizonyára nem kis szerepet játszottak a szombat esti kötetlen programok, például az együttesvezetők vetélkedője és az azt követő – a jelenlévők elmondása szerint – fergeteges mulatság, amely hajnalig tartott a Dűvő együttes muzsikájára.

A vasárnap a csoportok szakmai értékelésével kezdődött az együttesvezetők részére. Majd a díjátadás és gálaműsor következett, ahol a díjazott gyűttek koreográfiáit tekinthette meg a nagyrövidű.

A fesztiváldíjat és az ezzel együtt járó 180 ezer forintot a székesfehérvári *Alba Regia Táncgyűttes* kapta a fesztiválon nyújtott magas színvonalú teljesítményéért. Együttesi Nívódíjat és 140 ezer forintot kapott a jászberényi *Jászság Népi Együttes* a fesztiválon nyújtott összteljesítményéért. Együttesi különdíjban és 50 ezer forintos pénzdíjban részesült a tatabányai *Bányász Táncgyűttes* a „Dunapartiak” c. koreográfia színvonalas előadásáért, a szekszárdi *Bartina Néptánc Egyesület* a „Sej, a decsi csöndesben” c. koreográfia előadásáért és az igényes színpadi viseletért, valamint a százhalmibattai *Ifjúforrás Táncgyűttes* a „Leányrablás Bukovinában” c. koreográfia magával ragadó előadásáért. A koreográfusi díjat és az ezzel járó 30 ezer forintot *Kocsis Enikő és Fitos Dezső* kapta a fesztiválon bemutatott koreográfiáikért.

Karácsonyi Zoltán

Magyar Citerazene I-II.

Balogh Sándor és Bolya Mátyás legújabb közös munkája, amelynek alcíme „Tananyag, példatár és adattár az alap-, közép- és felsőfokú tanulmányokhoz”, a régi citeraiskolák nyomdokain, de merőben új szemlélettel foglalja össze a hangszerhez kötődő fontos elméleti és gyakorlati ismereteket.

A legutóbbi citerás tankönyv megjelenése óta több mint másfél évtized telt el. Ezalatt számos olyan esemény történt, amely a citera helyes megítélését segítette zenei közgondolkodásunkban, csak a két legfontosabbat említve: a citera megjelent a felsőfokú oktatásban; hozzáférhetővé váltak – a többi népi hangszerhez hasonlóan – hagyományos citerás gyűjtemények. Mindezek fényében szükségessé vált egy új, korszerű tananyag összeállítása, amely az Óbudai Népzenei Iskola kiadványsorozata részeként jelent meg.

De pontosan mit is tart kezében a kedves olvasó? Már az alcím is jelzi, hogy nem „egyszerű” tankönyvről van szó: tartalmában, terjedelmében és összetettségében is újszerű. Az általános játéktechnikai és elméleti részeket több mint 500 dallamból álló didaktikus példatár egészíti ki, körülbelül 150 ábrával, jelzéssel, magyarázattal. A közel 100 fénykép nem csak a tanulás fázisait szemlélteti, hanem betekintést nyújt a hagyományos citerások régmúlt világába is. A kötet végén pedig a Magyar Citerás Antológia I. hanganyagának tudományos igényű lejegyzései, valamint munkánk során összegyűjtött számos, hagyományos citerazeneire vonatkozó adat kapott helyet.

Kötetünk célja, hogy a tanulók a hagyományos citerazeneire építve – megtartva annak legértékesebb technikáit – lépjenek tovább a mai kor elvárásainak is megfelelő, magasabb szintű játékmód és technika felé. Reményeink szerint könyvünk alkalmas lesz arra, hogy az eddigi tapasztalatok összegzésével, új irányelvek meghatározásával egységesítse a citerazene útját, tanítási módszereit, és a citerát az azt megillető helyre emelje a zenei életben.

Bolya Mátyás

*Kiadó: Flaccus Kiadó, 2008
Formátum: A/4, ragasztókött
Terjedelem: 448 oldal
Elérhetőség: www.dialekton.hu*

SZÉKI SOÓS JÁNOS

A CSENDZAJLÁS VÉGJÁTSZMÁJA

Apám felravatalozva az első házban, a szoba falai lecsupasítva, a nagy fal tükröt is levittük a pincébe, ha meglátná magát benne szegény apád, akkor nem tudna nyugodtan elmenni, mondták a segítő rokonok, készült rá, tudta, számára minden bevégeztetett, az elmenésről nem beszélt egyszer sem, örökké úgy tett, mintha sohasem bánaná semmi, nyolcvanhétben, amikor visszavonták fegyverviselési engedélyét, akkor sem szólt, csak ült némán román erdészmérnökei mellett az ablak előtti támlás padládán, anyám csípős túró, töpörtyűt, savanyú uborkát, szilvapálinkát tett eléjük, a másnaposságtól veresedő arcú főnökök miután jól ettek, ittak, írásba foglalták apám eddigi példamutató főerdézi tevékenységét, de a helyi szekus milícista parancsnok mégis kihúzta nevét a fegyverviselésre alkalmasok névsorából, e tollvonás apám állásvesztését eredményezte, végzettsége, becsülettel szolgált két évtizednyi erdészeti munkája többé senkit se érdekelt, ez viszont apám életének fokozatos felőrését eredményezte, egyetlen felróható bűnt találtak ellene: magyar!, az ellenség oldalára nem kötünk fegyvert, világosított fel egy érdeklődni bátorkodó derék embert a Barabásból Barbosra átkeresztelkedett őrmester; levetköztették, így mondták a faluban, meg hogy elvették a marhabörtaskáját, ami nem igaz, mert nálam van, most is hordom, válláról saját kezűleg akasztotta le, még a mezőre sem járt vele többé, életkedvétől örökre megfosztották annyi bizonyos, hivatala erdészeti munkássá minősítette vissza, fél pénzért; éveik nem ment be a faluba, útjai csak az erdők alatt szétfolyó mezőkre vitték, hetekig, hónapokig irtotta Várhegy dülő tövisbokrait, hogy gyümölcsöst létesítsen, mindent szakszerűen végzett, ahogyan fiatalember korában, a híres kolozsvári Palocsay-kertben és a beszterce-naszódi erdésziskolában tanulta, nem ez a sárga domboldal való a fának, panaszkolta sokszor, itt csak meddő szederindába botlik az ember; barackfái egy-két évig teremtek, majd az elvadult, tövisbokorra hasonló szilvafákkal együtt idő előtt kiszáradtak, akár az ő élete; millió fát vigyázott és ültetett, azokból most egy szép

fényesre gyalult tölgy örökre az övé marad, azt álljuk körül, mindannyian a zsoldáros könyv lapjaira szegezett tekintettel, az egyháziútvét követve torokszorító hangon éneklünk, néha keservesen felvonít a kukorica kas mögé kötött kutya, az udvar, a ház zsúfoltan álló virrasztókkal van tele, nem vagyunk olyan sokan, hogy ne éreznénk meg valakinek a hiányát, anyám felszakadó sírása a megárvult lélek éneke, sebfa-kasztó és gyógyír, diófa-sorsunkat megidőző, a jól termő diófát is örökkön-örökké hosszú botokkal verik, mégis évről-évre terem; a halotti énekek befejeztével kalácsot és pálinkát hoznak fel a pincéből, mindenkit kínálnak, a férfiak kopott énekeskönyvüket lábbizsebbe csúsztatják, felravatalozott apámra néznek, miközben szertartásosan szájukhoz emelik az üveget, még le sem nyelve az erős italt, csendes megnyugvást kívánva egy foszlós bélű kalácsszelet után nyúlnak, és csak a kapun kívülre jutva harapnak bele, lassan megrágva minden falatot, szabad tenyerükkel felfogva minden szemernyi morzsát a porba hullástól; apám így lett részese az idej tavasznak, soha nem ült lovon, mégis Szent-Mihály rakoncátlan hatását kényszerült szórén megülni, aki már régóta leleselkedett rá, talán már feszélyezve is érezte magát kertünk mélyében, ahol tágra nyitott, rezzenéstelen szemei már-már fájtak, s kezdtek beleszedülni a nagy hordásba temetkezett méhek szakadatlan cikázásába; őrt állok apám koporsója előtt, a nyitott ablakon keresztül virágillat árad a szobába, búcsúzni jöttek a fák éjszakai követői, elnyelve a ház falára szögelt fekete gyászlobogó naftalin szagát, amely mintha máglyatüzem fölé emelkedve, égő szennyesemet takarva, türelmetlen lobogással várna gyanútlan alászálló istenemet, hogy az perbe fogva kényszerítsen engem holtak és elevenek feletti ítélkezésre; a végtisztességet tevő gyülekezett mögött, az üres disznóól és tyúkháló között, ott állt az egykori tanácselnök is, megroggyant vállá közé süppedt nyaka egyszer csak hirtelen emelkedni kezdett, ugyanis fiatal tiszteletesünk gyászbeszédének evezője váratlanul az elmúlt évtizedek még ma is fel-felbúzló posványába csapott, nem ke-

„Ma humorosnak tűnik, de akkori janicsár-végrehajtóink a házak előtti virágágyásokból kikapáltatták a piros és fehér muskátlikat, a piros tarajú, fehér tollazatú csirkéket pedig letiltatták a zöldfüves udvarokról. Csípte szemüket a színösszetétel!”

Péteri Soós János

Széki Soós János kétműfajú (vers és próza) kötete a Holttenger, vagyis a Mezőség huszadik századi mementója egy családörténet megrázó-tanulságos történetein keresztül. E földi békesség nagy medrében, a mozdulatlan mezőségi tövidéken túl a legősibb erdélyi kisvilág metszetei bontakoznak ki, ahol az egymásba barázdált nemzedékek vívják évszázadok óta a maguk szívós, engesztelhetetlen közelharcát. Mindazokhoz szól e könyv, akik hazájuk sorsát, népük boldogulását a szívükön viselik. [Kapható: Kráter Könyvesház, Budapest, VII., Rákóczi út 8., nyitva munkanapokon 10-18-ig, tel.: 1/266-31-53, e-mail: konyveshaz@krater.hu. Megrendelhető: Kráter Kiadó, 2013 Pomáz, Búzavirág u. 2., tel.: 26/328-491, e-mail: krater@krater.hu]

vés szennyvizet fröcskölve belőle a szégyen és düh égésétől megsemmisülni látszó ember arcába, sűrű ködfátylat vonva ezzel a figyelmet keresztüztüzébe vetülő tekintete elé; nyolcvan-négy januárjában e tűz hevétől özvegy Forrószeginé befagyott ablaküvegei is kiolvadtak volna, a hetek óta tartó hidegtől meggémberedett asszonyt és két gyermekét apám mentette meg a fagyhaláltól, Kisudvarnok dülő erdői felé tartott éppen, a szélről megtépázott hajlék elé érve arra lett figyelmes, hogy a házajtó repedt deszkáiról jégcsíkok kúsznak a korhadt küszöb irányába, a kéményen több ujnyi fagyos hósapka tornyosul, itt bizony régen gyújthattak tüzet, állapította meg, lenyomta a lötyögő kilincset, de az ajtó akkor sem nyílt, egy erős váll-lökéssel jutott be a kicsi házba, már napok óta senki nem nyitotta be ajtónkat, amikor zöld egyenruháját megláttuk, az éppen távozni akaró lélek is azonnal visszabújt hozzánk, emlékezett később Forrószeginé, apám megkereste a legközelebbi fuvarost, akivel azonnal befogatott és elküldte hozzánk, hogy a telkünkön található összes tűzrevalót rakja szekereire, s meg se álljon vele Forrószeginé udvaráig, amikor anyám kérdőre vonta apámat, hogy miért vitette el előlünk az utolsó szál tűzifát is, nagy meglepődéssel, mintha egy kirobbanni készülő háborút sikerült volna csírájába fojtania, azzal nyugtatott, ne csüggedjünk, velünk is lesz valahogy, most ők vannak nagyobb szükségben; Forrószeginé már rég nem a tiszteletes mondandójára figyelt, sajnálkozó tekintetét le nem vette az egykori tanácselnökről, aki az iménti piros színét egyenesen sápadt fehérre változtatta, e száználmas látvány csak újabb bizonyítéka arra, hogy ez az ember világléteben színváltó volt, de szíve szerint még mindig a vérvöröshöz ragaszkodik, azt szolgálná most is, akkor továbbra is száraz fával fűthetne, amit éjszakánként felhasználnak neki a besúgó bakterek, és továbbra sem származna hátrányuk az éjszakai örködés hanyagulása miatt, csak nappal legyenek szemfülesek és rögzítsenek minden puszogást, amiről később beszámolót készíthet egy arra hivatott elvtárs; a búcsúztató alatt süvölvény-

szél kerekedett, a kert fájának meglebbentett ágairól virágszirom-rajzás hullott apám koporsójára, aminek kivételére négy egybeli kebelbarátja vállalkozott, négy méltóságban megöregedett ember, fedetlen fővel, ráncba szorult homlokukon virágszirom törmelékkel, sírásvisszafojtva, dacolva évgyűrűik szorításával vitték utolsó útjára apámat, nehezen járható, lejtős udvarunk is kínozza őket, a traktoros utánfutóra helyezni már nem maradt erejük, átvették tőlük a fiatalok, akik mindvégig mellettük voltak; néptelen utcákon át vonult a gyászoló sereg, nem illik a temetési menetből bámszkozni, mégis szemembe villant a román temető egyik régi sírhantja, a lupényi bányászé, aki a szóbeszéd szerint erősen édeszajú volt, az örökké talpig feketébe öltözött Ráfila néni reggelente vastag csokoládékrémmel kente be a síremléket, szentül hitt abban, hogy volt férje, amikor nem látja senki, felkel a sírból és a csokoládékrémet elfogyasztja, a temető mellett lakó harangozónak nem hitte el, hiába mondta neki, hogy ne lakmározassa többé drága csokoládéval az Újváros szabadon eresztett kutyáit; akkoriban jártunk arrafelé apámmal, sűrű esőt és vakító villámokat szórt ránk az ég, én még szorosabbra akartam kerülni apám oldalához, mert nem csak a halottaktól, hanem a villámlástól is félttem, azt sem bántam volna, ha csöppnyi tenyeremet apám markolata szorítaná, de ehhez még jó ideig nem volt szerencsém, azt éreztem, hogy teljesen magamra hagy, hadd intézzem egyedül a magas éggel való dolgaimat, Toma Mihály földbe süppedt háza előtt, egyszer csak nagyot csattant, akkor apám a kezem után nyúlt és nagyot szorított rajta, tőlünk nem messze a villám kettéhasított egy öreg szilvafát, erre járva azóta is a megperzselt fa és az esőverte burjánzó terjengő bűzét érzem, s hogy apám azóta is erősen fogja a kezem, amit én sem akarok elengedni, teljes erőmből kapaszkodom benne, ahogyan a toronyból ránk látó harangozó az ölébe lógó harangkötelekbe, erős harangkondításaival is csak tompítani tud a koporsófedélre hulló földzuhatag dübörgésén, amiből egyszer virágzó fa emelkedik a nap felé.

A csíkszeredai néptáncfesztiválról és a csíksomlyói búcsúról – egy magyarországi szemével

CSÍKSOMLYÓ, A „SZÉKELY RÓMA”

A ma már Csíkszeredához tartozó zarándokhely, az erdélyi, gyimesi és moldvai római katolikusok pünkösdi találkozásának színhelye ma is sok fiataalt vonz. A kereszthaljak népviseletbe öltözött tagjai, a moldvai csángókhoz átjáró, ott magyar nyelvű misét tartó Gergely István esperes, a napfelkeltéig virrasztó hívek arról tanuskodnak, hogy a hagyományok őrzése képes közösséget formálni.

Mostani látogatásomkor, ünnepmentes időszakban egyedül tekinthetem körbe a Salvator kápolnánál. A templomban Babba Mária, a csíkiak Szűzanyája az anyai szeretetet és Szent István Regnum Marianum-át juttatta eszembe.

A pünkösdi búcsú megszületése a csíksomlyóiak érdeme. Az elsőre 1567-ben került sor. Ma is a ferencesek irányítják, ugyanis a katolikus hit erősen él és állandóan megújul ezen a vidéken. Ezt jelzi a nemrég, 2007-ben felavatott csibai kápolna és a csíkszeredai Szent Kereszt Templom mellett 2003-ban felépített Millenniumi Templom, melynek terveit Makovecz Imre készítette.

A CSÍKSZEREDAI NÉPTÁNC TALÁLKOZÓ

A somlyói búcsún lelkünket öltöztetjük ünneplőbe, de a harmónia megőrzése végett persze a testnek is meg kell adni, ami jár. Ezt szolgálta a júliusi Ezer Székely Leány Napja, a szeptemberi Prímások Találkozója és a 2008. október 23-25. között megrendezett Erdélyi Magyar Hivatásos Néptáncgyűttesek Találkozója is, melyen a legkiemelkedőbb erdélyi és partiumi táncscsoportok mutathattak be.

A rendezvény díszvendégét, a Magyar Köztársaság elnökét Ráduly Róbert polgármester és András Mihály, a Hargita Nemzeti Székely Népi Együttes igazgatója kalauzolta a gálaműsoron. Az előadás végén egy csiki mellénnyel ajándékozták meg Sólyom Lászlót, aki nyakkendőjét és zakóját letéve fel is próbálta azt.

A gálán a Háromszék Táncgyűttes marossárpataki, a Nagyvárad Táncgyűttes dél-alföldi, a Pipacsok Néptáncgyűttes nagybúni, a Maros Művészegyüttes mezőmadarasi, a rendező Hargita Együttes pedig gyimesi és felcsiki táncokat mutatott be, utóbbit Péter László koreográfiájában.

A fesztivál műsorában a következő alkotások szerepeltek:

- a 2002-ben alakult Nagyvárad Táncgyűttes Eltáncolt cipők című előadása (László Csaba, Dimény Levente, Miklós János, Brügös Sándor és Kádár Elemér alkotása)
- az Udvarhely Táncműhely Barokk balladája (a J. S. Bach és Kalotaszeg zenéjére építkező színpadi alkotás rendezője Orza Călin)
- a Maros Művészegyüttes táncos mesejátéka, a Mátyás király álruhái (megalkotója a zalaegerszegi Varga János)
- a Háromszék táncjátéka, Hol jársz, hová mész? (Kádár Kata balladáját színpadra vitte Ivácson László)
- a házigazda Hargita népi humorra építkező Góbé virtusa (Orza Călin koreográfiája)

A találkozó részeként szakmai tanácskozásra is sor került, ahol felmerültek gazdasági és szakmai kérdések is, például a táncszínházi és autentikus néptánc elemek ideális aránya, az eredeti irodalmi mű és a tánc nyelvén megfogalmazott feldolgozás párhuzamos megjelenítése ismétléssel vagy egymásba ágyazott átmenetekkel, az erdélyi és az Erdélyen kívüli táncanyag súlyozása a színpadi produkciókban.

Az előadások utáni esti táncbázisban a közönség a gyakorlatban is megismerkedhetett a magyar néptánc hagyomány kincseivel. A széki, palatkai, vajdaszentiványi, kalotaszegi táncrend kerete, az egyes táncok sorrendje ugyan kötött, az egymást követő figurák megválasztása azonban improvizatív módon történik. Ez adja táncainknak azt a különleges ízt, amiért japánok, amerikaiak, németek olyan szívesen tanulják azokat.

A 30 000 fős „tapstér” a város központjában arra emlékeztet, hogy egy diktatúra hagyhat ugyan kőbe-betonba vésett nyomot, azonban elég egy csettintés és a főtér máris újra más rendeltést kaphat.

A belső késztetésből fakadó hagyománytisztélet hosszú távon őrzi meg az értékeket. Mindegy, hogy írásban, szóval vagy mozdulatok révén. A hivatásos táncgyűttesek csíkszeredai találkozója újból igazolta, hogy a magyar néptánc is fontos eleme ennek a hagyományörzésnek.

Záhonyi András

Néptáncosok kellékboltja
„Cipőt, kalapot, gyöngyöt, szalagot!”

MÁRCIUSBAN MEGNYITOTTUK MISKOLCI ÜZLETÜNKET!
CÍM: SZÉCHENYI U. 52. FSZ/A.

BUDAPEST, XIII. KATONA JÓZSEF U. 22.

Telefon: 1-239-1199 Mobil: 70-592-5955 Fax: 1-278-0339

Email: info@neptanckellek.hu Honlap: www.neptanckellek.hu

AMIT KÍNÁLUNK:

karaktercipők széles választéka, csizmakészítés méretre, szegedi papucs, bársony- és brokátcipők, szatén- és hímzett szalagok, harisnyák, keszkenő, kendő, műanyag- és üvegyöngyök, gyöngysorok, táncpalack, posztó, nyúlászór és szalmakalapok, sarkantyú, próbaruhák, dresszek, méteráru, CD-k, oktatási segédanyagok, szakkönyvek

Rendelését e-mailben és faxon is elküldheti. Vásárlás postai utánvétellel lehetséges.

Hargita Nemzeti Székely Népi Együttes – fotó: Csiki Zsolt

Erdélyi Magyar Hivatásos Néptáncgyűttestek Találkozója • Csíkszereda, 2008. október 23-25.

Hargita Nemzeti Székely Népi Együttes – fotó: Csiki Zsolt

Háromszék Táncgyűttes – fotó: Csiki Zsolt

Erdélyi Magyar Hivatásos Néptáncgyűttesek Találkozója

Pipacsok Néptáncgyűttes – fotó: Csiki Zsolt

Maros Művészegyüttes – fotó: Ádám Gyula

Csík Szereda, 2008. október 23-25.

Nagyvárad Táncegyüttes – fotó: Csiki Zsolt

Közös tánc – fotó: Csiki Zsolt

Erdélyi Magyar Hivatásos Néptáncgyűttesek Találkozója • Csíkszereda, 2008. október 23-25.

Sólyom Lászlót köszönti András Mihály – fotó: Csiki Zsolt

Az improvizátor

Szokolay Dongó Balázs a népzene szimfonikusokat fertőző jótékony hatásáról és a zenekarok idejének leáldozásáról

Szokolay Dongó Balázs ugyan azt mondja, hogy mindig ugyanazt a szólót játssza, s azért tűnik másnak, mert hol dzsesszenészekkel, hol népzeneészekkel, hol semelyik műfajba sem sorolható zenét megszólaltató kollégákkal muzsikál. Tapasztalata szerint az állandó együttesek kora egyre inkább lejár, a művészeket ma már inkább egy-egy produkcióra vagy turnéra kérik fel. Az improvizáció híve, de rájött, hogy a rögtönzésnek is jót tesz a rendszeres próba. Örömmel veszi, hogy napjainkban szimfonikus zenekarokkal is párosítanak népi hangszereket, ebben Kodály ars poeticáját látja megvalósulni. Ma is ragaszkodik szülőhelyéhez, s fővárosi létét úgy fogja fel, hogy tíz-húsz évre ideiglenesen Budapestre van elszállásolva, de lélekben Tótkomlóshoz kötődik.

– Miként határozná meg a zenei stílusát?

– Erről fogalmam sincs. Valamit csinálok, általában mindig ugyanazt, a szakma a szememre is veti, hogy mindig ugyanazt a szólót játszom, csak eltérő környezetekben. Ezért a külvilág úgy ítéli meg, hogy most dzsesszes a játékom, máskor meg úgy, hogy népzenei, másik alkalommal kortárs zenének, alternatív zenének nevezik, de a világzenebe történő besorolás sem marad ki. A world music elnevezést nagyon nem szeretem, erre a menedzsereknek volt szükségük, hogy a feldolgozott népzene feltehessék a színpadra. Az ilyen skatulyákat az európai kultúrsemleket hozza létre, mert mindent be akar sorolni valamilyen kategóriába. Én népzenei ihletű improvizatív kamarazenét játszom, de egy menedzser nyilván kiröhögne, ha ezt mondanám neki.

– Önt nagyon jó muzsikusként tartják, különböző formációkban játszik, gyakran kap felkérést. Hol tanult meg zenélni?

– Nem jártam zeneiskolába, s így óhatatlanul kevesebb eszközzel dolgozom, mint egy tanult muzsikus. Azzal foglalkoztam, ami érdekelt, s a különböző iskolák nem tágitották az agyamat.

A népzene archív felvételekről tanultam, s az ember persze ezt-azt a kollégáktól is elles. Előfordult, hogy parasztszenészt kértem

meg, hogy segítsen valamit elsajátítani. Nagyon sokat tanultam az eleki román zenészekről. Úgy jöttünk össze, hogy egy rendezvényen felküldtek velük a színpadra, hogy játsszunk együtt.

– Gondolom, a népi világ eleve közel állt önhöz, úgy tudom, édesapja gyűjtötte a néprajzi tárgyakat...

– Létrehozott egy komoly néprajzi kollekción, bár nem tudósként gyűjtött, hanem művészként. Ő ugyanis festett és fát faragott, s olyan tárgyakat igyekezett megszerezni, amelyek művészi szempontból tetszettek neki. E téren is művészi élményt keresett. Tótkomlóson éltünk, s a helyi szlovák önkormányzat meg is vette a gyűjtemény lényeges darabjait, és létrehozta a Szokolay Sándor emlékszobát, ahol e műtárgyak megtekinthetők. Mostanság arra döbbenek rá, hogy egész közel álltunk a paraszti kultúrához, például disznót is tartottunk. Ám édesapám pedagógusként rettegve figyelte, hogy művésszé válok. Ebben ugyanis nem hitt, ám akkor mégis csak elérzékenyült, amikor nagyszínpadon látott.

– Ilyen körülmények között a zene miként fogta meg?

– Kétfelől jött be. Középkorban koromban blues-harmonikásként kezdtem, Tótkomlóson ugyanis rockzenészek játszottak a kocsmában, s látták, hogy jól fújom, és meghívtak. Így kezdődött a zenész pályafutásom. Ugyanakkor igen szerettem a dzsesszt, s dzsesszfesztiválokra járván két hatalmas koncertélményben volt részem. Az egyiket Szabados Györgynek köszönhetem. Meghallgattam az Esküvő című lemezét, és azt mondtam magamnak, hogy népzene kell játszanom. A másik Dresch Mihály nevéhez fűződik, akit 17 éves koromban hallottam először, s nagyon megragadott az a hangulat, amit zenésztársaival együtt teremtett.

Így aztán vettem egy furulyát, majd egy tárogatót, egyszer pedig kezembe adtak egy dudát, megszólaltattam, s beleszerelmesedtem, ezért azt is szereztem. Elkezdtem másolni a régi felvételeket, s ezekről tanultam, teljesen egyedül. Ebből már következett, hogy a Békés Banda tagjai meghallották, hogy Tótkomlóson van egy srác, aki dudál, s meghívtak a zenekarba. Persze Pesten ismertem meg őket... Így tehát zenész funkcióban bekerültem a Balassi Táncgyűttesbe, mert e táncsoport zenekari kíséretét a Békés Banda látta el. Ezáltal belecsoporttam a táncmuzsikusok társaságába, s innen már ment minden magától. A Békés Banda mellett Budapesten bevettek a Vasmalom együttesbe és a Vízöntőbe is. Ez utóbbi persze nem a táncmuzsikusok alakult Kiss Feri-féle Vízöntő volt, abból a formációból csak Hasur Jani muzsikált ebben az együttesben, aki akkor már Olaszországban élt. Idehaza nem is léptünk fel, az olaszokhoz jártunk ki turnézni.

– Mostanság viszont az a trend, hogy egyre kevesebb a kötött formációjú együttes, a zenészek inkább összeállnak egy-egy fellépésre vagy turnéra. S bár ön Palya Bea és Sebestyén Márta zenekarának is tagja, legtöbbször inkább alkalmi zenésztársakkal muzsikál...

Rézangyal szerepében
(Farkas Ferenc: Csinom Palkó,
Békés Megyei Jókai Színház, 2008.)

– Igen, mert a zenekarok egyre jobban visszazorolnak. Manapság inkább produkciók vannak, s ezekre szerződtenek zenészeket. Az ember csapódik egyik produkcióból a másikba. Akárhányszor próbáltam zenekart alakítani, a társaság mindig felmorzsolódott. Egy zenekarból nem lehet megélni, ezért vállal az ember ezt is, azt is, állandóan egyeztetni kell a naptárban, hogy ne helyettesekkel kelljen kiállni. Nem azt a kort éljük, amikor a P-Mobil koncerteken mindig ugyanazok a zenészek mentek fel a színpadra. Nyilván ennek az is oka, hogy a kitűnő zenészek közül ma már nagyon sokan többféle stílusban is kiválóak, játszanak népzene, dzsessz, bluest, egyebeket. Így aztán persze, hogy többfelé hívják őket.

Igaz, ez akadály is annak, hogy megszülessen valami új dimenzió. Jó együtt muzsikálni hol ezzel, hol azzal, de egy bizonyos fajta szakmai emelkedettség emiatt nemigen tud létrejönni.

– Nyilván a Dél-Alföldi Szaxofonzenekar – amelyben olyan zenészekkel játszott együtt, mint Ágoston Béla – is az említett folyamatnak esett áldozatul...

– Így igaz. Ez az együttes nagyon-nagyon fontos állomás volt az életemben. Már a kezdetekben eldöntöttük, hogy improvizálunk. Volt egy közös művészi elképzelésünk, ám az életben és a zenész szakmában mindenki máshol tartott, s a szakmával szemben mást várt el, ezért egy idő után nem ment már az egyeztetés. Most is vérzik a szívem, hogy nem élhetem már át azt a fajta művészi élményt, amelyben ott részesülhettem.

Ágoston Bélával együtt laktunk albérletben, a népzene, a dudálás innen jött, közösen kezdtük. Vele még blues-harmonikásként ismerkedtem meg. Ő szarvasi, így viszonylag közel laktunk egymáshoz. Békéscsabán volt egy Hobo koncert, amikor még mindketten középiskolába jártunk. Utána ismerkedtünk meg éjszaka a vonaton, ő is Orosháza felé utazott és beszélgettünk. Mindkettőnket érdekelt a népzene, a dudát ő adta a kezembe.

– Palya Beával és Sebestyén Mártával miként „jött össze”?

– Mindkettő megtalált. Beát már régóta ismertem a moldvai tánc-

házis világból, Márti pedig Krakkóban látott meg. A Dunaújvárosi Vasas Táncegyüttest kísértük egy olyan produkcióban, amely modern feldolgozásban került színpadra, nem népzene kellett játszanunk. Márti ezt látta, s odajött hozzám, hogy szeretné, ha kísérném... Négy éve dolgozunk együtt.

– Néhány évvel ezelőtt Fassang László koncertjén is közreműködött a Művészetek Palotájában Palya Beával, Dés Andrással és az orgonaművész francia nemzetiségű tanárával. E kapcsolat miként jött létre?

– Ez Fassang László nyitottságának köszönhető, aki megérezte azt, hogy a duda meg a népi furulya és az orgona jól tud együtt szólni. Azóta már több koncertet adtunk. Érdekes, hogy mostanában csupa ilyen felkérés talál meg. Nemrég Szokolay Balázs zongoraművésszel léptem fel, ő Bartókot játszott, én pedig népzenei dudán – természetesen nem egyszerre, hanem felváltva. Tehát a klasszikus zene művelői is megkeresnek.

Most pedig azt a megbízást kaptam a békéscsabai Jókai Színháztól, hogy Farkas Ferenc Csinom Palkó című daljátékának előadásában működjek közre. Ebben a művében a szerző nagyon sok régizenei és népzenei motívumot szólaltat meg, s én azt a feladatot kaptam, hogy a népi hangszereimmel a szimfonikus zenekarral együtt játszva szólaltassam meg e dallamokat. Ez mindenképpen figyelemre méltó elképzelés, már tizegynéhány éve álmodozom arról, hogy létrejöjjön egy ilyen produkció. Az egyik érdekessége, hogy a duda és egyéb népi hangszerek odakerülnek a szimfonikus zenekarhoz, a másik pedig az, hogy a szimfonikus zenekari hangzás „megfertőződik” a népzenei gyakorlatból jövő hangzással, ami mindenképpen előnyére válik.

E témakörhöz tartozik, hogy október másodikán tartottuk meg Sebestyén Márta új lemezének bemutatóját a Művészetek Palotájában, 15-én pedig Mártival és két svéd zenésszel léptem fel, egyikük nikkelhárfán játszott, másikuk pedig orgonált. A nikkelhárfa (kulcsfidula) egy svéd népi hangszer, átmenet a hegedű és a tekerő között: olyan a mechanikája, mint a tekerőé, de vonóval szólal-

Szokolay Dongó Balázs és
Bolya Mátyás – fotó: Vancsó Zoltán

tatják meg. A svéd kollégák klasszikus zenészek, ám a népzénet is nagyon tudják, s népi-történeti zenére improvizálnak. A koncert előtt ide-oda küldözgettük egymásnak a zenéket, jöttek-mentek az mp3-fájlok, nagyon szerettem ezt a munkát.

– *Ma már népzenei tanszék működik a Zeneakadémián, komolyzenei előadóművészek lépnek fel népzenezzel, kortárs zeneszerzők párosítanak a szimfonikus zenekar mellé népi hangszereket. Úgy tűnik, ledől a komolyzene és a népzene közé épített fal...*

– Gyakran eszembe jut, hogy Kodály mennyire örülne ennek. Mindig is azt mondta, hogy hazánk zenei nagyhatalom, s szorgalmazta, hogy a népzene kerüljön bele a műzenébe. S jó néhány zenésztársammal ennek szellemében tevékenykedünk. Itt nem arról van szó, hogy műfajok találkoznak, hanem arról, hogy művészileg szülessen meg az asszociáció. Egy feldolgozás is akkor jó, ha elcsípjük azt a hangulatot, ami a népdalhoz illik, tehát „összeharmonizáljuk” a zenéket.

Fassang Lászlóval is úgy tervezzük, hogy folytatjuk a közös munkát, mutatkozik is érdeklődés a produkció iránt. Lacival megbe-

Szokolay Dongó Balázs népzénet, valamint népzenei ihletésű improvizatív zenét játszik. Gyermek- és ifjúkori éveit Délkelet-Magyarországon, Tótkomlóson töltötte, s a szegedi főiskolán szerzett rajztanári diplomát. A Kárpát-medencei folklór mélyebb tanulmányozása során kezdett népzenei feldolgozásokkal foglalkozni. Így születtek saját kompozíciói és azok az improvizatív zenei alapok, amelyek magukon hordozzák a régmúlt zenei kultúráját, s ugyanakkor modern, kortárs hangvételűek. Népzene-széként 1990 óta rendszeres szereplője a magyar zenei életnek. A koncertezés mellett zeneszerzéssel és alkalmazott zeneirással (táncszínházi és báb-színházi zenék komponálásával) is foglalkozik. 1994-ben érdemelte ki a Népművészet Ifjú Mestere címet. 2003-tól 2007-ig az Óbudai Népzenei Iskola dudatanára. 2005-ben Artisjus-díjat kapott. Hangszerei: furulya, dudu, szoprán saxofon, tárogató.

széltük, hogy sokat improvizálunk, de én akkor is rögtönzök, amikor autentikus népzénet játszom, hiszen a díszítéseket szabadon választom meg. Korábban keveset próbáltunk, de most vadul elkezdtünk próbálni, igyekszünk hetente összejönni. Rájöttünk, hogy az improvizációnak is jót tesz a közös gyakorlás.

– *S a koncertezés mellett milyen terveket dédelget magában?*

– Ha elképzelem egy dosszié-sorban, hogy még mennyi feladatom van, az ötven centit tenne ki, de attól tartok, hogy az életem csak tíz centiméternyi munka elvégzésére lesz elegendő. Itt van például a zeneszerzés – bábszínházi muzsikát szoktam komponálni –, emellett szeretném tanulmányozni az erdélyi vonószéket olyan szempontból, hogy miként lehet megszólaltatni dudán és furulyán. Ugyanakkor a balkáni zenében is elmélyülnék, s Bartókkal és Kodállal is szívesen foglalkoznék, mert érdekel a feldolgozás milyensége. Aztán itt van a festés és a faragás is, de Bolya Mátyással is dolgozunk évek óta a háttérben, s úgy, néz ki, hogy nem sokára megjelenik a közös lemezünk, most már az utolsó simításokat végezzük rajta. Főként népzenei „beszüremkedéseket” tartalmaz majd a kiadvány, de dudára rakott régizenei témákat és saját szerzeményeket is megszólaltatunk. No meg házépítés is szerepel a terveim között, Tótkomlóson ugyanis van egy parasztházam, amit foltozgatok.

– *Tebát a lokálpatriotizmus nem veszett ki magából...*

– Én úgy veszem, hogy tíz-húsz évre ideiglenesen Budapestre vagyok elszállásolva, de lélekben Tótkomlóshoz kötődöm. Egyébként, ha hirtelen minden munka kihullana alólam, akkor is tudnék mit tenni. Nekem mindig megadatott az a szerencse, hogy előbb megcsináltam valamit, s aztán megvették tőlem.

K. Tóth László

(A Magyar Nemzet Magazin című mellékletében
2008. november 8-án megjelent interjú bővített változata.)

Újra Amerikában!

I dén nyáron újra Amerikába volt hivatalos a Gázsa zenekar. A korábbi turnékkal ellentétben, most nem a Budapest Táncegyüttest kísérő formáció utazott, hanem az immár 15 éve együtt muzsikáló, eredeti Gázsa zenekar, aminek szintén én vagyok a primása. Árendás Péter brácsás mellett a két Liber fivér, Endre és Róbert a cimbalmos és a bőgős az együttesben. Hozzánk csatlakozott, talán nosztalgiából is, Székely Levente primás (főállásban diplomata), hajdanán a kolozsvári bodzafás „bajtársam”, aki a hegedülés mellett a konferálásban is jeleskedett. Neki volt köszönhető, hogy műsorunkat, amit a népzene ritmusvilágáról készítettünk, angolul sem volt nehéz megértetni az ott élő közönséggel. Egy alkalommal még franciául is konferált. Montrealban ugyanis ez a hivatalos nyelv, s az is csak öt perccel a kezdés előtt derült ki, hogy nagyon nem lenne jó, ha angolul beszélne... Levente ezt is bravúrosan megoldotta. És természetesen ott voltak velünk mindvégig Demeter Erika és Orza Călin is, az örökös énekek és táncok jeles tudói, akik az előadássorozat után a táborban a cigánytáncok mellett még magyarszavátit is tanítottak.

A Liber testvéreket, akik elfoglaltságuk miatt később jöttek, a turné első felében az Üsztürü nagybőgőse, Szász Lőrinc és (immár) „állandó munkatársunk”, Szabó Dániel cimbalmos helyettesítette. Utóbbi rendszeres közreműködője a bandának. Velük Kanadában is megfordultunk, sőt még egy hétvégi Niagara Falls-i „Cifra”-tábort is végigzenéltünk együtt.

Chicagóba érkezésünkkor, meglepetésünkre, az ottani magyar közösség fogadást szervezett a tiszteletünkre, úgyhogy az átálást rögtön megoldottuk egy éjszakai bulival. Aztán három előadás következett, amiből egy a város központjában tartott nagyszerű szabadtéri táncház volt, majd kapcsolódásként ellátogattunk a híres blues-kocsmák egyikébe. Mondanom se kell, hogy pihenésre nem sok idő jutott.

Ezután elindult a turné. Bejártuk a keleti part jelentősebb részeit; az éppen akkor megáradt Mississippi partján fekvő St. Louisból, Pittsburghon és New Yorkon át Washington DC-ig. Egy kis kanadai kiruccanással megspékelve és a már említett ottani tábortól feltöltődve érkezünk főhadiszállásunkra, Detroitba.

Az ezután kezdődő nyolcnapos tábor, a Michigan állambéli Sauk Valley-ben jelentette mindannyiunk számára az igazi élményt. A tábort egy alapítvány működteti, az alapítvány tagjai a helyi Csipke táncegyüttes táncosai. Ezért hívják a tábort is Csipke-tábornak. És aki az egészet összefogja, őt mindenki csak úgy hívja: Sala.

Csak szuperlatívuszokban lehetne beszélni a fogadtatásunkról, az emberek barátkozó-készségéről, nyitottságáról, a mindig nagyon jó hangulatról, az ötletes társasjátékokról, vagy az éjszakai extra-kajáról. Ez utóbbinak kicsit részese a feleségem is, aki különböző erdélyi specialitásokkal lepte meg a táborlakókat, nagy sikert aratva. Ezért is köszönet – az igazi nevén – Salamon Józsefnek, hogy lehetővé tette csa-

lódóm számára a táborban való részvételt. Miként azért is, mert mindig azon munkálkodott, hogy mindenki jól érezze magát, mindegy, hogy ez mennyi plusz energiát, időt, pénzt vett igénybe. Ilyenek voltak a már említett pótvacsorák, vagy a dél-előtti táncpróbák szüneteiben a szomjoltó friss gyümölcsök, persze ingyen. Nekünk zenészeknek „természetesen” mindig nyitva volt a sörcsap, de csinált olyan turpisságot is a turné folyamán, hogy a leendő házigazdáinkat előre felvilágosította a zenekar étkezési és (főleg) italozási szokásairól.

A turné folyamán megismert legtöbb vendéglátónkat viszontláttuk a táborban, ezért gyakorlatilag egy ismert közösségbe keveredtünk, ahol csak a barátságok elmélyítésén kellett fáradoznunk. Az idő (vagy más) megtette hatását, mert a tábor végére (talán) életre szóló kapcsolatok alakultak ki. Nehéz volt otthagyni ezeket a derék embereket, akik ugyanúgy, mint mi, boldogságukat és örömeiket lelik abban, hogy miközben szórakoznak, ápolják és továbbadják a magyar népi kultúrát.

A 2008-as turné alkalmával két Gázsa Band CD is megjelent:

– az egyik az Egyesült Államokban, a Csipke Alapítvány jóvoltából „Táncház-muzsika Mezőségről” címmel, ezen közreműködik még Major Levente primás és Mohácsy Albert bőgős is;

– a másikat a FolkEurópa gondozásában Magyarországon adtuk ki, ez tartalmazza a „Ritmus szenvedély” című koncert-programunkat, amit a turné során előadtunk.

Reményeink szerint a közeljövőben sort kerítünk ennek a műsornak az itthoni bemutatására is.

Papp István Gázsa

GÁZSA BAND
RHYTHM ADDICTION

ELI – Isten tenyerén (2. rész)

1956. október 23-án, délután 3 órakor találkozm volt a híres színésznővel, Csernus Mariannal a Sztálin út (ma Andrassy út) elején egy cukrászdában. Szerettem volna őt felkérni, hogy lépjen fel a Csehszlovák Kultúra következő versmúsorában. Ahogy ott ültünk és tárgyaltunk, a rádióban megszólalt Gerő Ernő. Egymásra néztünk, hogy most mi lesz. Fölugrottunk és szaladni kezdtünk. Az utcán hatalmas tömeg vonult a Parlament felé. Elvesztettük egymást. Estig ott voltam a Parlament előtt, de amikor sötétedni kezdett, hazamentem. Félttem, hogy a szüleim aggódni kezdenek miattam. Én mindig jó kislány voltam, nem akartam soha a szüleimnek bánatot okozni, hát hazasiettem. A mai napig bánom, mert úgy érzem, hogy kimaradtam valami nagyon fontos eseményből.

Ahogy teltek a napok, és egyre reménytelenebbé vált a helyzet, azt kezdtem forgatni a fejemben, hogy elmegyek külföldre. Az lesz számomra a legjobb megoldás! A szüleim hallani se akartak róla. Októbertől decemberig csak nagyon nehezen engedtek ki az utcára. December 20-án, vacsora után azt mondta nekem apám:

– Gyere lányom, készíts nekem egy snittet! Egy szabásmintát.

Méltatlankodtam:

– Apukám, én most este álljak neki egy snittet készíteni?!

Apám rámförmedt:

– Csináld!

Hát – én, mint jó kislány – nekiálltam és elkészítettem neki egy bonyolult snittet úgy, ahogy kérte. Nem okozott nagy gondot, mert amikor érettségi után nem vettem fel az egyetemre, apám elvégeztette velem a tanonciskolában a szabászatot. Én képzett szabómester vagyok. Nekem édesapám mindent jobban megtanított, mint bárki másnak. No, odaadtam neki a snittet, jól megnézte, és azt mondta:

– Eli! Holnap elmehetsz. Elmenekülhetsz, elengedlek.

– A kezedbe aranyat adtam – tette hozzá.

Ekkoriban Pesten már mindenki arról beszélt, hogy: Nem mész? Hogy mész? Hol lehet átmenni? Mit lehet vinni?

Nem vittem magammal semmi csomagot. Édesapám belevarrt a télikabátom aljába egy ezüstpénzt és azt mondta:

– Kislányom, ha nagy bajban leszel, eladhatod ezt és segíthetsz magadon.

Még az Osztrák-Magyar Monarchiából való volt az az érme, nagyon értékes,

még ma is őrzöm. Hála Istennek, nem volt rá szükség! Iratokat se vittem, csak egy kis szendviccsel mentem ki a pályaudvarra. Ott talákoztam egy családdal. Egy fiatal apa a várandós feleségével és egy nyolc-kilenc hónapos kisbabával, akit mőzeskosárban cipeltek. A férfit korábról ismertem, egyszer a Csehszlovák Kultúrában rendezett kiállításunk alkalmával talákoztam vele. Hozzájuk csatlakoztam, együtt szálltunk fel a vonatra. A kocsiban mindenki menekült volt. Nem beszélt senki, csak szótlanul néztük egymást, mindenki tudta, hogy ő is, meg ő is, meg ő is menekül.

*A filozófia doktora lettem.
New York, 1975.*

Szombathelyen kiszálltunk a vonatból. A vasutasok készségesen eligazítottak bennünket, hogy miként menjünk tovább. Azt javasolták, hogy sötétedés után félóránként, legfeljebb öt-hat fős csoportokban induljunk el az osztrák határ felé, hogy ne vegyenek észre bennünket az oroszok. Állítólag akkor már szovjet tankok őrizték a határt. Ha motorzúgást hallanánk, fekdjünk le a földre! A helyes irányt egy magas fa mutatta. December 21. volt, mindent hó borított. Én a mőzeskosaras családdal este tíz óra körül indultam el a fa irányába.

Hirtelen csúnya hóvihár kerekedett, az orrunkig se láttunk. Eltévedtünk, belesüppedtünk a hóba, irányt veszítve küzdöttünk a természet elemeivel.

Egyszer csak meghallottuk, hogy valaki egy osztrák népdalt füttyül. A hang irányát

követve elértük az osztrák határt. Kutyás határőrök fogadtak bennünket. Már éjfél is elmúlt, mire végre fedél alá kerültünk. A katonák egy iskolába kísérték bennünket, ahol szalmaágyak és forró leves várt ránk. No, meg egy nagy rakás lyukas zokni! Hármat is fel kellett húznunk egymásra, hogy a lyukakat elfedjük. Mégis ez volt az egyik legértékesebb ajándék, amit Nyugaton elsőként kaptunk! Sajnos, így is megfagytak a lábaim. Sokszor még ma is érzem a fagyások helyét. Amikor nagyon fáj, azt gondolom, hogy ez volt a „szabadság ára”. Ha megszámitom, akkor ez nem túl nagy ár, szóra se érdemes!

December 22-én egy nagyon elhanyagolt, volt szovjet katonai táborba szállítottak bennünket. Alig volt itt egy ép ablak, majd' megfagytunk! Mindjárt adtak jó meleg ételt, és kiállítottak számunkra egy igazolványt, amellyel menekült voltunkat igazolhattuk. Ezután hamarosan Bécsbe kerültünk egy nagy táborba, ahol már sokkal jobbák voltak a körülmények. Bécsben élt két idős unokatestvérem, akik korábban Pozsonyból menekültek oda. Engedélyt kértem a parancsnokságtól, hogy a szentesít náluk tölthessem. Engedélyezték is, és még egy kártyát is adtak, amellyel ingyen utazhattam a villamoson.

Megtaláltam a rokonaimat, nagyon szegények, betegek voltak, de nagy örömmel és szeretettel fogadtak. Felejthetetlen élmény maradt számomra ez az első, meghitt nyugati karácsonyestém. Az unokanővéreimről megtudtam, hogy édesanyám húga, Mici néni, akinek a segítségére nagyon számítottam, három hónapra New Yorkba ment turista útra. Láttam, hogy Ausztriában nincs kire támaszkodnom. Telefonon felvettem a kapcsolatot Feri bátyámmal, aki a madridi amerikai nagykövetségen dolgozott. Azt kérdezte, hogy mire van a legnagyobb szükségem. Mondtam neki, hogy egy pár meleg cipőre. Egy tisztviselő a bécsi amerikai nagykövetségen pár perc múlva adott 50 dollárt, hogy vegyek magamnak cipőt. Elhatároztam, hogy ha már ilyen jók voltak hozzám, elmegyek Amerikába. Elintézttem a vízum-papírokat, s mindjárt szaladtam a cipőboltba. Vettem magamnak egy jó meleg gyapjú zoknit és egy pár hosszúszerű, bundás cipőt. Ettől a világ legboldogabb emberének éreztem magamat!

A bécsi táborban összefutottam Városi Károlyval, aki egy budapesti barátnőm vőlegénye volt. Segítettem neki megkeresni a

menyasszonyát, Ilonát. Másnap meg is esküdtek, mert a fiú, már mint feleséget szeretne volna kivinni a barátnőmet a Svédországban élő rokonaihoz. Maradt a cipővásárlás után 25 dollárom. Felajánlottam a barátnőmének, hogy rendezzünk belőle esküvői ünnepséget. Valaki a táborban azt javasolta, hogy menjünk a „Kerzenstube” (gyertyaszoba) nevű vendéglőbe. Hármasban el is mentünk. Egy nagy udvarias portásnak elmondtam a jövetelünk célját, azt is megmondtam neki, hogy van 25 dollárom. Végignézt rajtunk, szegény menekülteken, és megsajnálta. Azt felelte, hogy beenged, de mivel nem vagyunk szépen felöltözve, csak az alsó helyiségben ülhetünk le. Amikor átböngésztem az étlapot, rájöttem, hogy mindössze három adag császmorzsára, meg egy-egy pohár szóдавизre elegendő a pénzem. Végül a pincér hozott ajándékba egy üveg pezsgőt az ifjú párnak.

Január elején kényelmes autóbusszokkal átszállítottak Salzburgba. Útközben megálltunk Melkben, a csodálatosan szép apát-ságnál, ahol egy jó ebédrel is megvendégelték. Ezután ismét egy volt katonai táborban helyeztek el bennünket, innen indultunk Amerikába. Késő január volt, hideg, jeges az időjárás. A családókat inkább Bremen-haven felé, tengeri hajójáratra irányították. Engem egy Münchenből induló repülőgépre osztottak be.

Mindenki repülőgéppel szeretett volna továbbmenni, hogy minél gyorsabban legyen túl ezen a tortúrán. Sorban álltunk, hogy felszálljunk a gépre. Mellettem egy mindenórás terhes kis nő toporgott. Úgy nézett ki, hogy minden pillanatban megszüllheti a gyermekét. Rám nézett könnyőrgőn és azt mondta:

– Jaj, angyalom! Adja át nekem a repülőjegyet, hadd menjek repülővel, hogy amerikai gyerekem legyen!

Megsajnáltam, s egy másodperc alatt eldöntöttem a dolgot. Elcseréltem a repülőjegyet az ő hajójegyével. A nőt soha többé nem láttam, nem tudom, mi lett velük. Engem visszavittek Bremen-havenbe, a kikötőbe. Körülbelül háromezren szálltunk fel egy óriási katonai hajóra. General Walker volt a neve. Amint beszálltunk a hajóba, szétválasztották a nőket a férfiaktól. A fiúk az apjukkal, a kislányok az anyjukkal külön-külön oldalra kerültek. Ott találkoztam egy nagyon kedves győri családdal. A mama, egy 5 és egy 6 éves kislánnyal, Marikával és Katikával utazott. Mivel én egyedül voltam, hozzájuk szegődtem. Függsőágyakon aludtunk.

Amint kifutott a hajónk a nyílt tengerre, borzalmas viharba kerültünk. Két hétig dühöngött. Elmondhatatlan, hogy mit él-

tünk át ezalatt. A háromezer ember mindent összehányt. Nem tudtunk enni, beteges voltunk nagyon. Három hétig tartott az út. Február 17-én érkezünk New Yorkba. Három napig nem engedték be a hajót, mert olyan mocskos volt. Ott álltunk a tengeren, hideg volt, el voltunk keseredve nagyon. Hoztak a hajóra mindenféle tisztítószereket, rongyokat, hogy takarítsuk ki. Fáradtak és gyengék voltunk, azt se tudtuk, hogy miként kell azokat a vegyszereket használni. Végül egy vöröskeresztes csoport jött fel, s azok tisztították ki valamennyire a hajót.

Végre megkaptuk az engedélyt a kikötésre. Az első az volt, hogy megkerültük a Szabadság-szobrot. Azt az élményt nem lehet elmondani! Azt a hihetetlen boldogságot, amit akkor éreztem, nem adnám oda semmiért! Az Old Brooklyn Navy Yard-ban, a haditengerészeti dokkban kötöttünk ki. Amikor hús nap után ismét a földön álltunk, akadt, aki letérdelt és megcsókolta a földet. Volt, aki levegőbe dobálta a gyermekét örömben, idegenek megölelték, megcsókolták egymást, mások sírtak boldogságukban. Besötétedett, mire autóbusszokkal átvittek bennünket a hídon és elénk tárult Manhattan gyönyörű, kivilágított panorámája. Amikor először látod, nem hiszed el, hogy ez valóság lehet.

New Jerseybe, New Brunswickba, a Camp Kilmer-i táborba szállítottak bennünket. Ott kerültem össze megint a győri családdal. Mondtam Szaiffnének:

– Irénke! Én veletek akarok maradni! Nincs senkim. Vigyázok a kislányokra, ha megkértek, ne maradjak magamra.

A táborban mindennap valami másért kellett sorban állnunk. Gyakorta lehetett hallani a hangszórókból például, hogy Szabókat keresi ez meg ez, jelentkezzenek itt meg ott.

A legtöbb ember gondját az egyházak vállalták magukra. A katolikusok túl voltak zsúfolva, ők a legkevesebb pénzt tudták adni a menekülteknek. A protestánsok az amerikai protestáns egyháztól kaptak komoly támogatást. A legtöbb pénze a zsidó csoportnak volt. Hát nagyon sok ember, ott előttem íratta át magát protestánsnak, ilyennek, olyanak. A protestáns egyház munkát, házat, lakást, iskolát tudott adni. Nagyon sok ember ott, a szemem látára lett más vallású. Nekem ez annyira furcsa volt. Töprengtem:

– Hogy létezik, hogy ezt megteszik az emberek? Eladják magukat?

Ez nagyon nem tetszett. Gondoltam:

– És most velem mi lesz? Itt maradok?

Egyszer csak hallok a hangszóróból, hogy ismételtetik:

– Doktor Marcellék keresik Szaiffékat!

Nekem olyan ismerős volt ez a név. Dr. Marcell felesége édesanyám barátnője volt Pozsonyban. Marcell úr is és a felesége is tanár volt. Azt is tudtam, hogy kikerültek Amerikába. Gondoltam, hogy csak azok a Marcellék lehetnek. Tudtam, hogy a családnak, akikkel összebarátkoztam, Szaiff a neve, az se volt valami gyakori név.

Mondom az asszonynak:

– Irénke, gyere! Megyek veletek. Marcell úr egy pozsonyi ember, ismerem. A felesége édesanyámnak a barátnője volt.

Rámnéztek:

– Te mindenhol ismersz valakit, mindenhol van kapcsolatod?

– Na, gyertek!

Mentem velük. Egymásba borultunk dr. Marcellel. Azonnal felismertek. Mondom: – Jaj, Marcell bácsi, nekem édesanyám húgának, Mici néninek a címe kellene!

Azt mondja:

– Mici néni nálunk van!

Hazamentek, szóltak Mici néninek, hogy Eli itt van, megérkezett.

Mici néni jött is egy hét múlva, aláírta a papírokat, hogy gondoskodik rólam. Marcell úr jött és hazavitt kocsival hozzájuk. Egy hétig vendégeskedtem náluk. Ők befogadták a Szaiff családot, Katikát, Marikát, a papát, a mamát és engem, Mici néni is ott volt náluk, mint vendég. Ez már hat ember. Nem volt éppen kicsi a lakásuk, egy igazi manhattani apartman, de azért szűkös voltunk, a földön aludtunk, matracokon összezúfolva. Úgy éreztem, hogy nagyon hamar el kell mennem. Ez Bronxban volt, a 183. utcában. Azzal a házzal szemben, ahol Marcellék laktak, élt egy idős magyar orvos házaspár. Ők kiadtak nekem egy szobáskát. Harminc dollárt fizettem, ami akkor óriási pénz volt nekem. Harminc dollár, amikor egy filléred sincs! Én átmentem oda, s másnap mindjárt elmentem munkát keresni. Beállítottam a munkahivatalba a kis angoltudásommal. Ott találkoztam egy zsidó fiatalemberrel, aki jól tudott németül. Elsoroltam neki, hogy tudok varrni, szabni, egyelőre olyan állást keresek, amihez nem kell nyelvtudás, amíg meg nem tanulok angolul. Elmondtam azt is, hogy egyetemre szeretnék menni. Fölemeli a telefont és hív egy céget. Jiddisül beszélt, hallottam azt is, hogy keresnek valakit. A fiú leteszi a telefont és azt mondja:

– Jelentkezzen a Frankfurter cégnél, ott adnak állást!

A cég nagyon előkelő helyen volt, New York legjobb részén. A kilencedik emeletre kellett felmennem, a divatszalonba. Kiderült, hogy Mrs. Frankfurter igen előkelő családból származik. A zsidóüldözés elől

Bécsből menekült Amerikába. Én nagyon szépen beszéltem németül, de tudtam a bécsi akcentust is. Azt mondta a hölgy:

– Na, kislányom! Tudsz gomblyukat csinálni?

– Tudok.

– Na, ülj le, és csinálj nekem egy gomblyukat! Varrj nekem egy – mondta az amerikai méretet – szép gomblyukat!

Egy nagyon bonyolult, előkelő gomblyukat kért tőlem. Megcsináltam, átadtam, ő megnézte és azt mondta:

– Tökéletes! Pontos!

Ezért az egy gomblyukért megkaptam az állást. A szalont két hölgy vezette, mind a kettő bécsi volt. Nagyon-nagyon jó emberek voltak. Már 1938 óta kinn éltek Amerikában, jól tudtak mindent. Mrs. Frankfurter később szinte a mamám lett. Már az első találkozáskor megmondtam neki, hogy én tanulni akarok, be akarom fejezni az egyetemem. Csak addig akarok itt dolgozni, amíg megkeresem a pénzt a tanulmányaimra. Kiszült, hogy az apja a bécsi városi könyvtár főkönyvtárosa volt. Akkor már nekem is volt egy rövid könyvtárosi múltam, ez is nagyon tetszett neki.

Amikor be kellett adni a papírokat a Columbia Egyetemre, három-négy ember ajánlására volt szükség. Senkim nem volt, senkit nem ismertem, csak a doktorékat, akiknél laktam. Őket meg Marcell urat kértem meg, hogy írják alá a papírjaimat. Töprengtem, hogy ki legyen a harmadik ajánlóm. Megkérdeztem Mrs. Frankfurtert, hogy lenne-e kedves aláírni nekem azt a papírt?

– Nagyon szívesen!

Akkor még nem tudtam, hogy a Félix Frankfurter óriási név Amerikában. Főügyész volt Rooseveltnél alatt, a Columbia Egyetemen benne volt az igazgatótanácsban. Én megyek a Columbia Egyetemre jelentkezni a három ajánló által aláírt papírommal. Ránéznek a nevekre, kérdezik:

– Frankfurter Johanna? Félix Frankfurter rokona?

– Igen – mondom –, a rokona.

Azonnal megkaptam a stemplit, fölvettem a Columbia Egyetemre. Hihetetlen, de így történt. S azután is így folytatódott minden lépésem. Isten a tenyerén hordott. Egy nagyon finom úriembernél – olyan ötven éves lehetett – kellett jelentkeznem. Csak egyetlen egy kis személyi iratom volt, ezen így szerepelt a nevem: Erzsébet Molnár. Letettem a kártyácskát az úr íróasztalára, kérdezgetett, milyen szakon szeretnék tanulni.

Mondtam neki, hogy német irodalommal szeretnék foglalkozni. Ő kedvesen to-

vább érdeklődött, majd egyszer csak megkérdezte:

– Van-e bátyja? Mi a neve?

– Molnár Ferenc.

– És te Molnár Erzsébet vagy?

– Igen.

Megint megkérdezte:

– Van bátyád? – Azt gondoltam, hogy ez az ember a bolondját járhatja velem. Egy percre mondtam, hogy van bátyám. Megint mondja:

– Tényleg van bátyád, és tényleg Molnár Ferenc a neve?

– Igen, tényleg.

Ekkor már egy kicsit zavarban voltam. Gondolkodtam:

– Hát, hogy van ez? Mi köze van a bátyámnak az én egyetemi felvételemhez?

– Elnézést – mondta.

Férjemmel, Rajec Istvánnal 25 éves házassági évfordulónkon. New York, 1986.

Magyarázni kezdte, hogy engem túl fiatalnak talál ahhoz, hogy a Molnár Ferenc húga legyek. Mondom:

– Bocsanatot kérek, de ön honnan tudja, hogy Ferencnek én vagyok a húga?

– Molnár Ferenc itt járt a Columbia Egyetemen. Őt előadást tartott a magyar drámáról, én minden előadására elmentem, s engem Molnár azóta is nagyon érdekel. Általa ismerkedtem meg Arthur Millerrel, mert ő is ott ült az előadóteremben...

– És honnan tudja, hogy van neki egy Erzsébet húga?

– Most érkezett a könyvtárba egy könyv, tegnap a kezemben volt, mert mindig nézem az új könyveket. Ott van, menjen, nézze meg! Az a címe, hogy Testvérek voltak.

Ahogy aláírta a papíromat, szaladtam a könyvtárba, mint egy örült. Semmiféle engedélyem nem volt arra, hogy könyvet kölcsönözzek, de könyörögtem a könyvtárosnak:

– Csak egy könyvet akarok, itt van a nevem, ez a könyv most jött, muszáj látnom ezt a könyvet!

Kimentek, behozták. Amikor elolvastam a könyvet, eldöntöttem, hogy ha majd rendbe jövök, lesz munkám és megélhetésem, valamit teszek azért a híres Molnár Ferencért, ha már Molnár Erzsébet a nevem.

Ennek is eljött az ideje. 1982-ben Fulbright ösztöndíjat kaptam, és egy kétkötetes Molnár-bibliográfiát állítottam össze.

*

Meséljek valamit a férjemről? Az is olyan szép történet, hogy örömmel mondom el. Nagyon jó házasságom volt. Amikor már a Columbiára jártam, adtak egy kis igazolványt nekünk, magyar menekülteknek, amivel ingyen járhattunk uszodába. Mindig nagyon szerettem úszni. Egy péntek este elhatároztam, hogy akármennyi dolgom van, végre megengedem magamnak, és elmegyek úszni. Ez volt az első szabadidőm New Yorkban. Addig mindig csak dolgoztam. A szalonbeli munkám mellett egy másikat is vállaltam egy ruhatisztítóban. Nagy szükségem volt a pénzre. Nem volt egyetlen tányérom, nem volt egy kanalam, nem volt semmim. Nem jártam soha sehová. Mindennap reggel nyolctól éjjel tizenegyig dolgoztam.

Az uszoda bejáratánál előttem állt egy lány, akinek olyan cipő volt a lábán, amelyet Magyarországon a cukrászlányok, meg a kismamák viseltek. Ránéztem arra a cipőre és kérdezem:

– Te pesti vagy?

– Igen.

– A cipőd mondja! Én is pesti vagyok.

– Neked meg a ruhád mondja, hogy pesti vagy.

Így barátkoztunk össze. Kérdi:

– Te hol laksz?

– A Bronxban, a 182.-ben.

– Na, nem igaz, én a 185-ösben lakom!

– Hogy mész haza?

– Metróval járok – feleltem.

– Ma ne menj metróval, mert értem jön az unokatestvérem, hoz őszibarackot a nagynénikémtől, Brooklynból. Azt mondta, hogy hazavisz. Gyere velünk!

Kérdeztem tőle, hogy az az illető, aki majd jön, hová való.

– Nyitrai.

– Tud szlovákul?

– Mi az, hogy tud? Hát szlovák! Egy kicsit tud magyarul.

Ennyit tudtam róla, hogy nyitrai, s hogy szlovák, és 9-kor jön.

Én huszonöt éves voltam, vékony, csinos lány, bikiniben! Ő meg bejött egy agyonizzadt piszkos ingben, egész nap gyümölcsöt szedett a borzalmas, párás melegben.

Így jött Blankáért, az unokatestvéréért. A vízből kiúsztam és udvariasan odaköszön-tem neki:

– Dobry večer, pan Rajec! Jó estét kívánok Rajec úr!

Rámnézett csodálkozva, hogy magyar társaságban olyan szépen, szlovákul üdvöz-
löm őt. Kérdi, honnan tudom én a nevét és azt, hogy ő szlovákul beszél?

– Blanka mondta!

– Ó, Blanka? Elárult?

– Nem árulta el. Én kérdeztem meg, hogy hová valósi, és hogy magyar vagy-e?

– Magyar vagyok, anyukám magyar volt, de engem szlovákul neveltek.

Míndjárt elkezdünk beszélgetni. Egy másodperc alatt megszületett közöttünk valamiféle varázslatos kapcsolat. Ez az uszoda a hetven-valahányadik utcában volt. Száz utcát kellett menni, hogy hazaérjünk. A kis kocsni tele volt érett, sárga gyümölcscsel. Én Pista mögött ültem, és hazáig szlovákul beszélgettünk. Elmondtam neki, hogy én pozsonyi vagyok, a Columbiára járok. Mondta, hogy ő is a Columbián tanul. Amikor fölértünk a 185. utcára, azt mondta:

– Megkérem a kezedet, feleségül akarlak venni!

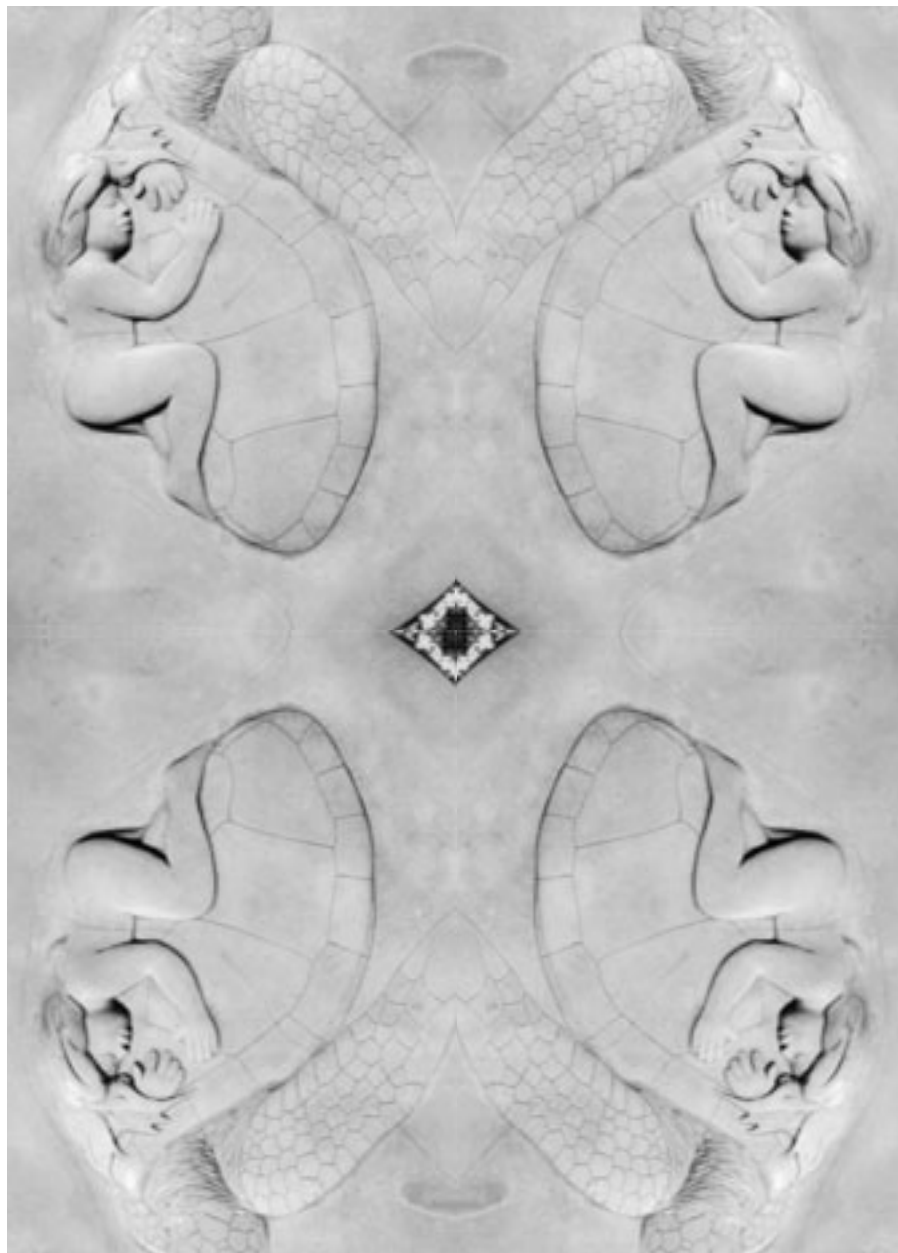
Nem ismertük egymást még egy órája se. Azt gondoltam magamban: Na, megint egy bolondra találtam! Istenem, miért ilyen az én szerencsém? Nagyon udvariasan azt feleltem:

– Nagyon köszönöm, de én most tanulni jöttem az egyetemre.

Mondja, hogy ő is ott van, ez nem gond, nem probléma!

– Szó se lehet róla!

– Oké! Kérhetem egy hét múlva?

Részlet a „Kaleidoscopic Photomontage by Elizabeth Molnár Rajec, New York, 2008” c. kötetből

RAJEC MOLNÁR ERZSÉBET

1931-ben született Pozsonyban. 1947-ben a családját kitelepítették Magyarországra, Budapesten élt 1956 végéig. Polgári származása miatt nem vették fel egyetemre. Az Idegen Nyelvek Főiskoláján kezdte meg a tanulmányait. Szlovák, német és cseh tolmácsként és fordítóként dolgozott előbb a Kulturális Kapcsolatok Intézeténél, majd a Csehszlovák Kultúra munkatársa lett. 1957-től New Yorkban él. Tanulmányait a Columbia és a Rutgers Egyetemen végezte. PhD doktorátusát német irodalomból, Franz Kafka-szakértőként szerezte. Harminchárom éven át a City College of New York professzora és egyetemi könyvtárosa volt. 1982-ben Fulbright ösztöndíjjal Magyarországon kutatót, s megszerkesztette kétkötetes Molnár Ferenc-bibliográfiáját. A Nemzetközi PEN Club tagja. 2008-ban mutatkozott be először fotóművészként New Yorkban, s még ebben az évben Budapesten is.

Gondoltam: na, egy hétre megszabadul-
tam tőle! Azt mondtam neki:

– Igen, kérehet egy hét múlva!

Mielőtt elbúcsúztunk, mondja, hogy ő
másnap reggel kilencre megy órára a Co-
lumbiára. Mondom neki, hogy én is me-
gyek. Akkor ő eljön értem és elvisz az egye-
temre.

Hát, másnap reggel megjelenik egy gyö-
nyörűs szép selyemszürke öltönyben, elegán-
san. Nem ismertem rá! Egy hét múlva ismét
megkérte a kezemet. Mondtam neki:

– Szó sincs róla! Én tanulni akarok. Azért
jöttem Amerikába, és ez nekem nagyon
fontos!

– Jó! Megkérhetem egy hónap múlva?

Ez így ment négy évig. Nem azért, mert
nem tetszett, hanem valóban úgy gondol-
tam, hogy amíg be nem fejeztem az egyete-
met, nem megyek hozzá. Nekem soha senki
ne vágja a fejemhez, hogy én fizettem a ta-

nulásodat! A Columbia nagyon drága egye-
tem. Komoly pénzről volt szó. Azt nekem
meg kellett keresni. Amikor Frankfurterék-
nél kaptam azt a jó állást, megengedhettem
magamnak, hogy odajárjak. Nem függtem
senkitől. Erre nagyon büszke is voltam.
Még sokszor megkérte a leendő férjem a
kezem. Mindig nagyon udvariasan tette,
de végül megvárta, hogy végezzek. Én so-
ha nem randevúztam rajta kívül senkivel.
Amikor befejeztem az egyetemet, két hét
múlva megesküdünk. Gyermeink nem
született. A férjem holokauszt túlélő volt,
és nem akart gyermeket vállalni. Negyven-
két évet éltünk együtt. Nagyon szépen él-
tünk, amíg meg nem halt. Nem volt köny-
nyű a vég, de ha lehetséges volna visszaper-
getni az időt, akkor ebben a szent pillanat-
ban azt mondanám – és nem négy év után
–, most, azonnal a felesége leszek.

Lejegyezte: Kóka Rozália

A lélek titkos beszéde

Bada Márta festőművész alkotói világa

A kilencesztendős pirosmasnis copfos kislány nehéz sorsában nekiindult megkeresni a fényt: a művészetet. Szíve szavára rá is talált. Hosszú utat tett meg azóta, az eltelt hosszú évek alatt hajszálai megezüstösödtek, már konty ékeskedik copfja helyén, de ő megmaradt ugyanannak a tiszta szemű kislánynak, aki annak idején volt... Más. Súlyosan koppanó szó. Jelenti a tőlünk idegent, a tőlünk eltérőt, a számunkra szokatlant. De ha valaki a kicsi leányt, mára érett művészt, életútját megismeri, rögtön megérti, az előítéletek csupán arra valók, hogy ne is törődjünk velük. Kicsoda Bada Márta festőművész? Autodidakta, naiv? Ízlelgettem már kiállításán munkái előtt a jelzőket. De mindez művészetére így nem igaz. Végtelenül gazdag képi világa benső sugallatra, lénye legmélyebbikéből ösztönösen tör elő. Sajátságos folklorisztikája a gödöllői képzőművészeti hagyományokon nyugszik, ám úgy ötvözi a gödöllői festőiskola mesterfogásait a sajátjával, hogy eközben érintetlenségében őrzi kultúráját, eredendő gondolatvilágát. Senkivel össze nem téveszthető egyedi módon, „illúziószerűen” alakítja át a világot, s ha ez a világ megálmódott is, mégis valóságosabb a valóságosnál. Képein érzelmi, indulati, hangulati kifejezés szerint formálja át, hangsúlyozza a természeti és figurális motívumokat, belső látásává változtatja az ábrázolást, a tér megjelenítését is ilyen szellemben oldja meg. Úgy találtam, meg kell fejtennem titkát, szóljon most róla a történet.

A TITOK

„A legfontosabb dolgokat a legnehezebb elmondani. Ha ezekről beszélsz, nevetségesnek érzed magad, hiszen szavakba öntve öszszesugorodnak – amíg a fejedben vannak, határtalannak tűnnek, de kimondva jelentéktelenné válnak. Ám azt hiszem, többről van itt szó. A legfontosabb dolgok túl közel lapulnak ahhoz a helyhez, ahol a lelked legféltettebb titkai vannak eltemetve, irányjelzőként vezetnek a kincshez, amit az ellenségeid oly szívesen lopnának el. Ha mégis megpróbálsz beszélni róluk, a hallgatóságtól csak furcsálló tekinteteket kapsz cserébe, egyáltalán nem értenek meg, nem értik, miért olyan fontos ez neked, hogy közben majdnem sírva fakadsz. És szerintem ez a legrosszabb. Amikor a titok nem miattad marad titok, hanem mert nincs, aki megértsen.” – A megindító gondolatsor furcsamód Stephen Kingtől, a lélektani horror műfajának jeles képviselőjétől való, s ha látszólag nem is, talán mégis idevalóak. Pereg a vásznon a film... Csend uralja a termet. A közönség önvizsgálatra készen nézi végig a képsorokat.

Régebben is láttam már kiállítás-megnyitója befejezéseként Bada Mártáról a róla készült portréfilmet, de csak most tudatosult

bennem, hogy művészte, életútja mekkora hatással van rám. Újra végignézve, végiggondolva a képsorokat, éreztem meg, hogy a bemutatott művek mennyire másképpen, milyen mélyen érintenek meg. Johannes Itten a „Színek művészte” c. tanulmányában olvashatjuk: „Szükség van a fekete mély sötétjére, hogy a színes fények ragyogása megfelelő dimenziót kapjon. Szükség van a fehér világos sugárzására, hogy megadja a színeknek materiális erejüket. A fekete és a fehér között ott lüktet az egész színes jelenésvilág. Ami a színekből a tárgyi világhoz tapad, azt érzekelni tudjuk és képesek vagyunk felismerni törvényszerűségeiket, ám legbenső lényegünk értelmünk elől rejtve marad, és csak intuitív úton ragadható meg.” Magába zárul a fekete. Izzik a sárga. Parázslík a vörös. Perzsel a kék sötétlő mélye... Idáig csak Márta képeinek színskálája fogott meg, piktúrájában a felsejlő formák, a mélyebb gondolati tartalmak fel sem tűntek. Most a sugárzó fények mást is üzentek. Immár nem csupán színpompás világegyetemét csodálom, hanem a művészt, aki bejárta a magasabb régiókat, megoldotta a misztériumot, aki a dolgok mélyén lévő jelenségeket intuíciója hídján önmaga tapasztalta meg.

Bada Márta tiszta szívvel szólítja meg a nézőt, őszinte, közvetlen bizalommal tárja fel benső titkát, adja át hitét, melyek „annyira túl közel lapulnak”. Képei által ősi sejtések, régen elfeledett érzetek, élő, emocionális tartalmak, örömök, szenvedések, fájdalmak, csalódások katarzisát élhetjük meg. Alkotói folyamata elején képein még a szögletes, erőteljes, kontúros alakzatok, háztetők, madarak keskeny, hegyesedő csőrei, kígyóvonalak, tengermélye dominálnak, majd, mint az életbuborékok, az álomvilág-látomásból jövő égő festékfoltok, gömbölyded, (szinte már burjánzó) kekek színrajzolatok, tájak, derűs, néha szomorú arcok, mitikus lények, táltos lovak formálódnak, később sok helyütt halványpasztell angyali üdvözlés dereng fel, majd az egybemosódott színát-

menetekben, áttűnésekben a teljesség, a feloldódás felé haladva, szénrajzain a szürkés, áttetsző glóriákban a megbékélés tónusa, a lecsendesült „krisztusi elnyugvás” jelenül meg. Legutóbbi kiállításán mottóul Komjáthy Jenő költeményét választotta: „Lelkemből lelkedzett szerelmes magzatim, / Vigaszom ti a lét rettentő harca-in; / S ti szabad, nagy lelkek, ti csapongó szívek, / Az álság népe közt igazak és hívek.” Bada Márta hangtalanul, mégis a művészet eszközeivel képről képre, festményről festményre beszédesen szól arról a rejtett helyről, „ahol a lelked legféltettebb titkai vannak eltemetve”, ahol a legfontosabb dolgok léteznek, melyeket bevallani magunknak sem mernénk. „A szépség akkor keletkezik, ha az ember a formának a végtelenség látszatát adja” – mondja Rudolf Steiner. S már nem is az a fontos, hogy megfejtjük a titkot. A legnagyobb kincset már úgyszólván meglettük. A paradicsomi látomásban, ég és föld ölelésében, a „végtelenség látszatában” a lelkek egymásból egymásba értek, a művészet szivárványos kelyhében tovalebent a múlandóság halálszárnya, feloldódott a magány, s a művészet gyógyító oltalmában, a Mária képek, Krisztus ábrázolások „imádságos bűvöletében” végre mi is „vissza”, „hazataláltunk...” (A kiállításnak a Gödöllői Városi Könyvtár adott helyet, a kíséretként bemutatott „Bada Márta” c. portréfilmet Fuszenecker Ferenc és Lőrincz Ferenc készítették, a tárlatot Kecskés József nyitotta meg.)

AZ ÉLETÚT

Bada Márta útjáról így vall: „1951-ben születtem a Nógrád megyei Erdőtarcsán. Hétagú családból származom. Szüleim vályogvetéssel és rongykereskedéssel foglalkoztak. Az általános iskolát csak ketten jártuk ki, én és a húgom. A cigányközösség, a táj, a természet vett körül. Édesanyám elalvás előtt sokat mesélt. Nálunk az a szokás, hogy amíg el nem temetik a halottat, addig tart a virrasztás, a vigasztalás, és közben, aki régi történeteket ismer, az elmondja a többieknek. Talán azért vágyom vissza a gyermekkorba, mert az a környezet, amelyben most élünk, nem tetszik nekem. Ha végignézek az erdőn, nem a régi. Sem a növények, sem a vizek. Összetört a természet, miként az emberek is. Egykor azt sem tudták, hogyan segítsenek egymásnak. Ma már csak a pénz számít. 1963-tól 1976-ig a Budapesti Épületkerámiai Vállalatnál dolgoztam segéd munkásként, s a kézi-festő műhelyben lehetőséget kaptam padlólapok tervezésére. Aztán a gödöllői Városgazdálkodási Vállalathoz kerültem, ahol takarítónőként dolgoztam. [Ma nyugdíjasként már csak az alkotásnak és családjának él. – B. E.] Iskolas koromtól festegetek. Remsey Iván, Mizser Pál festőművészek és László Lilla rajztanárnő segítő keze nyomán alakult ki festézetem. 1973-tól rendszeresen festek, munkáimon Gödöllő város és annak környéke, valamint a környezetében élő cigány emberek élete és megálmodott mesevilága elevenedik meg. Festményeimmel örömet szeretnék szerezni az embereknek, átadni azt a boldogságérzést, amit a festés szerez nekem.”

Az 1979 májusában Budapesten, a Pataky Művelődési Központ Galériájában megrendezett Autodidakta Cigány Képzőművészek Országos Kiállításán a francia kritikusokat az ő alkotása ragadta meg, s így 1981-ban, Párizsban díjazták. Közéleti tevékenysége elismeréseként tanítványai körében 2004-ben a Körösfői-Kriesch Aladár Művészeti Alapítvány Kuratóriuma oklevéllel tüntette ki. A közelmúltban nyerte el a Balázs János-díjat. És – ez sem kevés elismerés – Bush, amerikai elnök magyarországi látogatása alkalmával, a tiszteletére adott díszében Bada Márta a kortárs magyar képzőművészet képviselőjeként a Parlamentben meghívott vendégként volt jelen. Mind idehaza, mind külföldön számos egyéni és csoportos kiállítást tud maga mögött. Műveit közintézmények és magángyűjtők egyaránt őrzik.

Borka Elly

Eleven Ördög

Moldvai csángó tánckurzus és énektanulás, valamint a falusi kultúra szélesebb körű megismerése, gyűjtések, adatközlő-venedégek segítségével. Vezető: Ábrahám Judit, helye: Apor Vilmos Katolikus Főiskola, 1013 Budapest, Krisztina krt. 59/b.

www.transylvanianimages.com/elevenordog.html

Hagyományok Háza

2009. január 7., 16 óra

Magyar népi furulyatanfolyam: Stilismeret – Alföld

január 8.: „Szív küldi szívnek” – kiállítás-megnyitó

január 9., 17 óra

Aprók tánca: Újévköszöntés és háromkirályjárás

január 13., 16 óra

Magyar népi énektanfolyam, Juhász Erika: Stilismeret – Alföld

január 14., 16 óra

Magyar népi furulyatanfolyam: Stilismeret – Alföld

január 15., 18 óra: HHBK klubest

január 16., 17 óra

Aprók tánca: Farsangi multság

január 16., 17 óra

Sándor Ildikó: Játékok Somogyból és a Bodrogyóközből

január 17., 10 óra: Öröm-Tánc nap

január 17., 19 óra: „Dúdoltam én...” – Berecz András

január 20., 16 óra

Népi énektanfolyam, Majorosi Marianna: Stilismeret – Alföld

január 21., 16 óra

Magyar népi furulyatanfolyam: Stilismeret – Mezőség

január 22., 19 óra: Magyar Kultúra Napja – Ifjú Szívek

január 22., 19 óra: Mesemondókör

január 23., 17 óra: Aprók tánca – Kecskésbál

január 27., 16 óra

Népi énektanfolyam, Nyitrai Marianna: Stilismeret – Kalotaszeg

január 28., 16 óra

Magyar népi furulyatanfolyam: Stilismeret – Mezőség

január 30., 17 óra: Aprók tánca – Rongyosbál

január 30., 19 óra

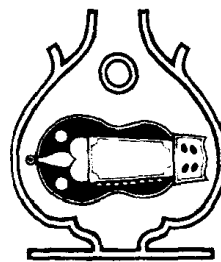
MÁNE Bartók-trilógia I. rész: Kincses Felvidék

január 31., 19 óra

MÁNE Bartók-trilógia II. rész: Labirintus (Művészetek Palotája)

www.hagyományokhaza.hu

KIVÁLÓ MINŐSÉGŰ TEKERŐK

SZERÉNYI BÉLA

hangszerkészítő mester, népi iparművész

RÖVID HATÁRIDŐRE!

1039 Budapest, Barátpatak u. 6/B.
T: 06-20/ 438-9145; T/F: 250-7988

E-mail: bela@szerenyi.hu
Honlap: www.szerenyi.hu

Isztambul, a kulturális kikötő

38. CIOFF World Congress, 2008. november 8-16.

„Minden kultúra csak más kultúrával közösen virágzik”. Ez volt a CIOFF (Folklórfesztiválok és Népművészeti Szervezetek Nemzetközi Tanácsa) szokásos, idén Törökországban tartott évi közgyűlésének jelmondata. Török kollégáink a szlogen kiválasztásával azt akarták kifejezni, hogy Isztambul, a 12 milliós kozmopolita nagyváros török, görög, örmény, zsidó, szír lakosságával, vallási sokszínűségével igazi „kulturális kikötő”. Ez a tematika a 2010-es Európa Kulturális Fővárosa projekt egyik fő összetevője, kifejezi azonban a CIOFF célkitűzését is: a nemzetközi kulturális együttműködést, egymás módszereinek és tapasztalatainak megismerését, ami mindannyiunkat gazdagíthat. [2010-ben Essen, Isztambul és Pécs lesznek Európa Kulturális Fővárosai – a szerk.]

A házigazda török nemzeti CIOFF szekció szinte sehol máshol nem tapasztalt helyi összefogással és anyagi támogatással szervezte meg a közgyűlést és az esti programokat, amelyek plakátjait már a repülőtérről a városba vezető úton láthattuk. Az első vacsorát a Kereskedelmi Kamara elnöke adta, a további napokon pedig egy-egy isztambuli városrész önkormányzata versengett egymással a vendéglátásban. Küçükçekmece, Büyükkçekmece és Pendik isztambuli kerületek nemcsak táncegyütteseikről és fesztiváljaikról híresek, amelyeken a magyar együtteseket is mindig szívesen fogadják, hanem abban is példát mutatnak, hogy milliós modern városnegyedek szórakozási alkalmai mennyire kötődhetnek a hagyományos közösségi kultúrához. A népművészet, a folklór itt nem „az amatőr csoportok ügye”, nem réteggkultúra, hanem „jelen van”! Példa erre, hogy mindenhol maguk a polgármesterek, illetve a hivatalok képviselői kezdték el a közös táncot.

A modern városrészek kulturális színtereit (művelődési központ, közösségi és ifjúsági ház, szabadtéri színpad stb.) nagy gonddal építik, újítják fel, ötvözik bennük a modern és a hagyományos építészet elemeit. A felújított épületek belső építészetében és berendezésében számunkra elképzelhetetlen színvonalú technikai felszereltségük funkcionalitása mellett mindig megtalálható valamilyen helyi sajátosság, melyet büszkén mutatnak meg, őriznek és használnak.

A szállodában, ahol laktunk, a török népviseletet bemutató kiállítást rendeztek, egy kávékereskedő cég tradicionális török kávét szolgáltat fel a hagyományos török ételek mellé, melyeket például a büyükçekmecei Karavánszerájban százhusz helybeli asszony főzött és szolgáltat fel a szokásoknak megfelelően. A kézművesek (szö-

vők, keramikusok, ezüstművesek stb.) alkotásait megpillantva állt a lélegzetünk.

A közgyűlés a 74 tagországot számláló CIOFF szervezeti kérdéseivel foglalkozott. A munkabizottságok munkájában a Folkloriada, azaz Világfesztivál szervezésével, a gyermekeknek és fiataloknak a folklórtvékenységbe való bevonásának módszereivel, a tapasztalatok közreadásával kapcsolatos témák domináltak.

A szervezet további működését meghatározó állásfoglalások közül kiemelkedik az, amely a nemzeti CIOFF-szervezetek minősítésével kapcsolatos, és amelyet a jövőben figyelembe vesznek a tagdíj megállapításánál. Eszerint az értékelés feltételei:

- A tagdíj befizetése (tárgyév március 30-ig).
- A tárgyévet követő esztendőre tervezett fesztiválok adatainak megküldése az Eseménynaptár összeállításához a tárgyévet megelőző év június 1-ig.

- Statisztikai adatok szolgáltatása a szervezet éves beszámoló-jelentéséhez (határidő: decemeber 1.).

- A CIOFF minősítésű és a CIOFF „Festival Calendar”-ban szereplő rendezvényeknek a fesztivált követő két héten belül meg kell küldeniük a „report”-okat, azaz a fesztiválon szereplő együttesek értékelését és a fesztivál minősítését. (A „CIOFF Fesztivál” cím nem jár együtt a tagsággal, nem automatikus, hanem a nemzetközi szervezet „minősítése” alapján kapható meg. A címet és a szervezet logóját az viselheti, aki betartja a szervezet által meghatározott rendezési és szervezési feltételeket.) A fesztiválokat a rendezvényen szereplő csoportok éves statisztikai jelentésben értékelik, amelyben nagyjából ugyanazok a kérdések szerepelnek, mint a mi regisztrációnkban.

- A tagszervezetnek be kell tartania a CIOFF szabályzatát. A hivatalos ügyeket a nemzeti szekció be-

A Folklórfesztiválok Magyarországi Szövetsége (CIOFF Hungary) partnerkapcsolatainak alapján 2008-ban az alábbi nemzetközi fesztiválokon szerepeltek sikeresen együtteseink:

Ausztria, Villach – Miske-Drágszél Hagyományörző Együttes (Miske)
Ausztria, Pöls – Bihari Táncgyüttes (Budapest)
Bulgária, Veliko Tarnovo – Kecskemét Táncgyüttes (Kecskemét)
Dél-Korea, Anseong – Szeged Táncgyüttes (Szeged)
Finnország, Kaustinen – Forrás Táncgyüttes (Százhalombatta)
Horvátország, Zágráb – Bihari Együttes Gyerekcsoportja (Budapest)
Lengyelország, Zamość – Bartina Néptáncgyüttes Ifjúsági Csoportja (Szekszárd)
Litvánia, Vilnius, BALTICA Fesztivál – Sióágárdi Hagyományörző Együttes
Németország, Bitburg – Somogy Táncgyüttes (Kaposvár)
Portugália, Matosinhos, FESTARTE – Bartina Néptáncgyüttes (Szekszárd)
Svájc, Martigny – Nyírség Táncgyüttes (Nyíregyháza)
Szerbia, Niš – ELTE Táncgyüttes (Budapest)
Szlovénia, Novo Mesto – Árendás Együttes (Jászberény)
Törökország, Isztambul, LAKE Fesztivál – Gencsapáti Hagyományörző Táncgyüttes
Törökország, Isztambul – Jászság Népi Együttes (Jászberény)

vonásával, illetve tájékoztatásával kell intéznie. Az együttesek közvetítésével kapcsolatos tevékenység nem végezhető olyan szervezők szolgáltatásainak igénybevételével, akik több száz, illetve több ezer eurót kérnek az együttesektől egy-egy külföldi meghívás közvetítéséért. (Magyarországon is működik ilyen!)

- A tagszervezetnek tevékenységét hazai és külföldi szakemberek (folkloristák, táncosok, pedagógusok stb.) széles körének bevonásával kell folytatnia; konferenciákat, tapasztalatcseréket kell szerveznie.

Hazai szervezetünk igyekszik megfelelni az elvárásoknak, bár tagjaink adminisztratív fegyelme nem a legjobb. Nagyobb súlyt kell helyeznünk munkánk hazai és nemzetközi propagandájára, a minőségvédelemre és a korrekt együttműködésre. A magyarországi CIOFF-csoportok a következők:

- Gyermek Munkacsoport. Vezetője 2008-tól Szigetvári József (Százhalombatta) fesztiváligazgató, az Örökség Gyermek Népművészeti Egyesület elnökhelyettese, a Folklorfesztiválok Magyarországi Szövetségének elnökségi tagja.

- Ifjúsági Munkacsoport. Vezetője 2008-tól Molnár Péter, a Pécsi Kulturális Központ munkatársa, a Folklorfesztiválok Magyarországi Szövetségének tagja.

- Folkloriada Munkacsoport. Vezetője Héra Éva, a Folklorfesztiválok Magyarországi Szövetségének elnöke, a CIOFF nemzeti képviselője. A munkacsoport titkára: Horváth Viktória, a Folklorfesztiválok Magyarországi Szövetségének titkára.

A CIOFF legközelebbi közgyűlése Kubában lesz 2009 novemberében, a Közép-Kelet Európai Szektor (CES) tanácskozása április 23. és 26. között a németországi Schlitz-ben. A Folkloriada legközelebb 2012-ben, Dél-Koreában kerül megrendezésre.

A közgyűlés minden alkalommal megvitát egy közérdekű szakmai témát. Isztambulban a „Nyitott Fórum” témája az UNESCO „Egyezmény a szellemi kulturális örökség megőrzéséről” című konvenciója volt, mely a szervezet működésének egyik alap-

dokumentuma. A bevezető előadást én tartottam, a vitát Horváth Viktória vezette. Előzetesen írásban elküldött anyagomban összefoglaltam a konvenció lényegét. Ehhez a fórumon az alábbi kiegészítést fűztem: „Magyarországon az 1970-es években indult egy új folklormozgalom, amelynek lényege az volt, hogy a fiatalok felfedezték az ország népművészeti hagyományait és – mint a régi falusi mulatságokon – a saját szórakozásukra énekeltek és táncoltak. Ez a »táncházmozgalom«, amelyről egy neves magyar költő, Csoóri Sándor azt írta: »Magyarországon a folklornek két forradalmi pillanata volt: az első, amikor felkerült a színpadra és táncegyüttesek, mint művészeti alkotást mutatták be színházakban, fesztiválokon; a második, amikor lekerült a színpadról és újra közösségi szórakozási formává alakult.« A nagyvilág számára az UNESCO-konvenció elfogadásával következett be a pillanat, ami történelmi jelentőségű a hagyományok értékelése szempontjából és szemléletváltatásra készítet mindannyiunkat, akik a folklorral foglalkozunk. A globalizáció és általában a világ számtalan társadalmi és gazdasági problémája kényszerítette ki azt a kulturális paradigmaváltást, amelynek során a hagyomány is új értelmezést kap. Az archiválás, dokumentálás és az újjáalkotás mellett ezentúl a hangsúly a továbbadásban van. Többé nem a produktum a lényeg, amelyet kevesek hoznak létre, hanem az alkotás folyamata, melynek során felértékelődik a közösség szerepe. A cél a kulturális identitás megőrzése.”

Az 54 ország mintegy 70 képviselőjének részvételével zajló fórum eredményes volt. Az elhangzottak összefoglalása a hazai szakemberek okulására is szolgálhat. Eszerint a világban az eddig 104 ország által ratifikált UNESCO-konvenció elfogadásával a hagyományos szellemi kultúra szempontjából döntő jelentőségű történelmi helyzet állt elő. Ez új szemléletet és megközelítést tesz szükségessé, amelynek abból a felismerésből kell fakadnia, hogy a hagyományos kultúra a modern társadalomnak és a jövő kultúrájának is az alapja. A konvenció elfogadása nemcsak a folklornek, mint műveltség-elemnek az elismeréséről szól, hanem politikai tett is, amennyiben a ratifikáló ország elismeri a hagyományos kulturális értékekhez, a nyelvhez, szokásokhoz stb. való jogot és törvényben garantálja a lehetőséget ezek megőrzésére, amely ettől kezdve kormányzati feladat!

A tanácskozáson résztvevők egyetértettek abban, hogy az egyezmény megvalósításának nemzeti példáit, a legjobb módszereket a jövőben szerepeltetni kell a fórumokon.

A közgyűlésen a magyar delegáció tagjai voltak: Héra Éva és Horváth Viktória hivatalos képviselők, Igyártó Gabriella (Népművészeti Egyesületek Szövetsége), Laknerné Bückler Andrea (Pécsi Kulturális Központ), Molnár Péter (Pécs) és Szigetvári József (Százhalombatta).

Héra Éva

Savanyú Józsi

Történelem és hagyomány a bakonyi betyárvilágban

BEVEZETÉS

„Savanyú Jóska, Savanyó (Oroszi, 1845. – Tótvázsony, 1907.): bakonyi betyár. Apja a Veszprém vármegyei Oroszi községben volt számadó juhász. Rablóvezérének fénykora 1878-tól 1884-ig tartott. 1883-ban országos körözést adtak ki ellene. 1884-ben mulatozás közben fogták el a halápi csárdában. 1901-ig az illavai, 1906-ig a váci fegyházban töltötte büntetését. Gr. Csáky Károly Emmánuel váci püspök közbenjárására kegyelmet kapott. Szabóműhelyt nyitott, de hamarosan öngyilkos lett.”

Eddig a Magyar Életrajzi Lexikon szócikke, amely forrásként egy folyóiratot és Relkovics Davorka folklór-gyűjteményét jelöli meg. Ezeket megvizsgálva kiderül, hogy Relkovics közlései között valóban akad néhány betyármonda, amelyek alátámaszthatnák a lexikon állításait, ha népmondákat történelmi adatként lehetne elfogadni, a hivatkozott sajtóbeli „adatok” pedig nagyjából annyira megalapozottak, mint maga a szócikk. Vagyis csak alig-alig. A Magyar Életrajzi Lexikonba ugyanis bekerült „néhány” tévedés. Savanyú nem Orosziban született és nem 1845-ben. Nincs nyoma annak, hogy apja lakott volna Orosziban. A betyárt biztosan nem Zalahalápon fogták el, és nem mulatozás közben.

A lexikon-cikk szerzőjének tévedései már csak azért sem menthetők, mert a Savanyúval kapcsolatos anyag igen gazdag mind a korabeli sajtóban, mind a levéltári iratokban. Ezeknek alapján pedig egészen más kép alakul ki az „utolsó híres bakonyi betyár” előéletéről.

1841-ben vagy 1842-ben született Izsákfán. (Egy körözés három évvel korábbra teszi születését, egy másik pedig Kocsra, de a többi forrás egyezik.) Apja Savanyú József juhász-számadó, anyja Kovárczi Erzsébet volt. A hírlapok az idősebb Savanyút egyöntetűen közép-iszkázi lakosnak mondják, fia is minden bizonnyal itt nőtt fel. Fivérei: János és István. Volt egy nővére is, Savanyú Anna, aki később Szentgálra ment férjhez.

Savanyú betyárkodásának idején mindkét testvére feltűnt az iratokban. István Józsival csavargott két évig. Jánost, aki a tótvázsonyi Sós-pusztára került juhásznak, 1880-ban ítélték el Veszprémben súlyos testi sértésért. 1877-ben említettek egy Savanyú Antal nevű, minősített lopással vádolt egyént is. Nem tudható, hogy rokona volt-e az iszkázi Savanyúknak, de közismert lehetett, mivel a sajtó néha Józsit is Savanyú Tóninak nevezte, amíg híre túl nem szárnyalta (név)rokonát.

Ifjabb Savanyú József juhászbojtárként szolgált valószínűleg Noszlopon, de egészen biztosan Egeralján. Pásztor lévén nem kerülhetett el a tolvajokkal, betyárokkal való ismeretséget. Az uradalmi pásztorok körében amúgy sem számított bűnnek néhány jószág eltulajdonítása. Az állatlopás annyira mindennapos volt, hogy az újságok csak arról írtak, amelyek során különösen nagy mennyiség tűnt el.

Savanyú fiatal bojtár kora, ha feltételezzük, hogy 16-18 éves korában már pásztorkodott, az ötvenes évek végére, a hatvanas évek elejére esett. Ebben az időben Vas, Veszprém és Zala vármegyék egymással szomszédos területei két nagy hullámban fogadták be a Sobriék kiirtása után már eltűntnek hitt betyárokat. A tájon nem volt annyira folyamatos a banditizmus, mint az Alföld egyes részein vagy Somogyban, de a hatvanas évek elején olyan híres bandák járták a vidéket, mint a Patkó testvérek, „Vak” Illés Imre és Kulics csapatai. A második hullám nem volt ilyen nagy mértékű, mégis 1868-ban gróf Forgách Móric csendőrezredest kirá-

lyi biztosnak nevezték ki Vas, Zala és Somogy megyékre érvényes hatáskörrel ugyanúgy, ahogyan a hírhedt Ráday Gedeont a Délalföldre. Ebben az időszakban területünkön a két leghíresebb betyár Juhász András és Oroszlán Pali volt.

Hogy ifjabb Savanyú József juhászbojtár kapcsolatban volt-e velük, nem tudható. 1883-ban, hírneve csúcán, a „Keszthely” című hetilap rövid életrajzot közölt róla. Ebben felemlítik azt a szóbeszédet, hogy neki is köze lett volna a hírneves 1861-es sitkei rabláshoz. Ha ez igaz, kapcsolatban kellett lennie Patkó Pista bandájával, ami könnyen elképzelhető, ismerve azt a gyakorlatot, amely később az ő vezérének is jellemezte: a rablásokhoz néhány állandó emberén kívül a környékbeli fiatal pásztorok közül válogatott alkalmi segítőt.

Az ügyében 1886-ban kihirdetett bírósági ítélet már többszöri büntetett előéletüként emlegette Savanyút. A „Veszprém” 1879-ben azt írta róla és öccséről, hogy két évet ültek Illaván. Hogy mit követtek el, nem tudjuk. A korabeli „Keszthely” birka-lopást emleget, a „Gyöngyösi csárda” című a XX. század második felében számos kiadásban megjelent könyvecske pedig, minden bizonnyal szájhagyományra támaszkodva, pincefeltörést. Amikor rajtakapták, állítólag nagyon megverték, s a megaláztatás feletti dühében lett betyár.

A „bűn útjára” végképp 1877-ben, 35 éves korában lépett. Addig rendes szolgálatban állt, mint bojtár. Ettől kezdve sokat lehet megtudni róla a köröző levelekből, bár ezek gyakran ellentmondanak egymásnak. Abban megegyeznek, hogy „ifjabb Savanyú József alacsony-közép termetű, hajlott alakú, haja, bajusza, szakállja vöröses barna, arca himlőhelyes, száján sebforradás van, hangja nőiesen vékony, beszél a magyaron kívül németül, szlovákul és horvátul, ír, olvas, ért a pincér, a mészáros, a szabó és a cipész mesterséghez”. (A szakmákat valószínűsíthetően a korábbi börtönévek alatt tanulta.) Nőtlen és vagyontalan.

VAS, VESZPRÉM ÉS ZALA MEGYÉK KÖZBIZTONSÁGA AZ 1870-ES ÉVEK VÉGÉN ÉS AZ 1880-AS ÉVEK ELEJÉN

A törvényhatósági és bírósági iratokban a „betyár” kifejezés nem szerepel. A törvényen kívüli, mai kifejezéssel illegálisban élő „hivatásos rablókat” fegyveres csavargó néven emlegették. Ez a terminus történetileg csaknem egyértelműen azonosítható a betyár fogalmával. A *betyár* fegyveres bandita. Erőszakos és nyílt rablásokat követ el. Állandó lakhelye nincs, szolgálatba nem áll. Természetesen elkövethet lopásokat, betöréseket is, de a rá jellemző bűncselekmény a fegyverrel, bandakötéllel végrehajtott rablás. (A *folklór* „betyárhóset” sajátos jellemzők különböztetik meg a fenti csoport más tagjaitól, de erről később lesz szó.)

Ezen kritériumok alapján ifjabb Savanyú József 1877 decemberétől nevezhető betyárnak.

A betyár-jellegű cselekmények a korabeli sajtóban meglehetősen kis számban szerepelnek az egyéb bűnügyek között. A „vidéki”, uradalmi-falusi környezetre jellemző bűncselekmény az állatelhajtás, pincefeltörés, betöréses lopás, az alkalm szerűen, fegyver nélkül elkövetett kisebb kártételű rablás volt. Veszprém vármegye 1876-os statisztikája szerint 146 tolvajlásra mindössze 3 rablás esett. Más típusú, de feltűnően gyakori büntetett volt a gyűjtogatás. Ezt általában egyéni bosszú motiválta, tettesei nagyrészt falusi szegények voltak. Külön csoportot alkotnak a verekedések, a súlyos testi sértések. Ezekből gyakran következett emberölés. Az

erőszakos bűncselekmények elkövetőinek legtöbbje pásztor volt. Közöttük ez volt a vitás kérdések, sérelmek legtermészetesebb elintézési módja. A sértettek nem fordultak a hatósághoz. Szuverén joguknak érezték, hogy problémáikat ebben a formában oldják meg egymás között.

Az 1870-es évek végére az 1867-es Kiegyezés utáni erőteljes fellendülés kifáradt. A nagy agrárválság már 1873-at követően lezajlott, de valójában csak a nyolcvanas évekre heverte ki az országot. A termékek sorozatosan rosszak, a telek keményebbek voltak a szokásosnál, az Alföldön árvizek pusztítottak (a szegedi katasztrófa időpontja is korszakunkra esik). Az 1880-ban meginduló javulást 1884-ben derékba törte a gabona és a gyapjú árának zuhanása a világpiacon. A helyzetet járványok súlyosbították. Az állatokat a keleti marhavész, az embereket a szintén keletről érkező kolerá tizedelte. A filoxéra, a szőlőgyökértetű pusztítása a hetvenes évek végétől pánikba ejtette a Balaton-felvidék bortermelő lakosságát. 1875-ben felemelték az adókat. A felmérhető adóalappal nem rendelkező vagyontalanokkal szemben adóminimumot állapítottak meg. A meginduló adóbehajtás le rántotta a leplet a lakosság elnyomorodásáról.

1878 júliusában megkezdődött Bosznia megszállása, az „okkupáció”, amely a nem várt ellenállás miatt szabályos háborúvá alakult át. Öt hadtestet kellett bevetni, ezért a mezőgazdasági munkák dandárjának idején mozgósítást rendeltek el. A sajtó tömegével közölt felhívásokat a besorozottak éhhalál szélére került család-jainak segélyezésére.

Eközben az uradalmak nagyszámú pásztorlását más veszély is fenyegette. A korszerű gazdálkodásra törekvő dunántúli nagybirtokok kezdték bevezetni az istállózó állattartást. A megingott létbiztonságú pásztorréteg szegénységét gyakori állatjárványok fokozták. 1881-ben, egyetlen évben, a birkák egyharmada, a disznók egyötöde hullott el. Az uradalmak a korszerűsítés jegyében ausztriai és német szakembereket alkalmaztak, ezzel tovább növelték a munkanélküliek számát. A porosz gazdatisztek, osztrák „masiniszta”, zsidó bérlők előjogai és gazdagsága sértették a nemzeti önértéket. (Savanyú nagyvázsonyi rablásakor az uradalmi irodában tartózkodó hét vezető beosztású tisztviselő közül csak egyetlen volt magyar: a főerdész.)

A hírlapok minden tél elején követelték a közbiztonság megerősítését a fázókkal és éhezőkkel szemben. Az utak hídjait újra meg újra meg kellett javítani, mert a fa alkatrészeket ellopták tüzelőnek. Az uradalmi erdőkben fatolvajokat lőttek agyon. 1879-ben Pápán a szegények a városházára hordták gyermekeiket a fagyhalál elől. A hatóság tehetetlen volt.

Az éhség és a hideg sokak számára nem hagyott más kiutat, mint a „bűnét”. Az erőszakos, gyakran kivezéyelt katonasággal zajló adóvégrehajtások felkeltették a bosszúvágyat. Válaszul megjelent a színen az egyéni erőszak, az önbíráskodás. Ez a helyzet adott hátteret a *szociális színezetű fegyveres banditizmus*, vagyis a nép idealizált hőse, a *betyár* feltűnéséhez.

A vidéki népesség legönérzetesebb, erőszakhoz szokott rétege, a pásztorok (de nem csak ők) ahol tehettek, visszaütöttek. Balatonszentgyörgy bíráját az ablakon keresztül agyonlőtték. A füredi bírót, aki szentgyörgyi kollégájával együtt hírhedten szigorú adóbehajtó volt, gyakorlatlan kézzel írott levélben háza felgyújtásá-

Bakonyi pásztorok

val és feje levágásával fenyegették meg. („Van szerencsém kijelenteni, hogy tisztölt bíró úr 1 holnap alatt le lesz fejezve és a pinczéje pora fog égni a Királ Gáborra együtt jót állok”). Zalahalápon a juhászok a Bogyay uradalom ispánját erőszakkal megfűrésztörték a birkaúsztatóban. A segítségére siető lelkészt is megtámadták, aki ijedtében agyonlőtte egyiküket. Mindennaposak voltak az erdőőrök elleni atrocitások, és százsámra fordultak elő gyűjtogatók. A pince- és kamra-feltörések száma végtelennek tetsző, a cél mindig élelemszerzés. A bűnözés motivációi közül az éhség állt az első helyen.

De a hírek között hamarosan megjelent a rablás is, a fegyveres csavargók szembeszálltak a vármegye embereivel, s így „hírnévre” tettek szert.

Savanyú neve 1877-ben tűnt fel. A közbiztonság akkor már nagyon gyenge lábon állt a vidéken. Áprilistól érvényben volt a rögtönítélő, statáriális bíráskodás, de eredménye alig mutatkozott. (A statárium azt jelentette, hogy a bizonyos meghatározott kategóriákba tartozó cselekmények kapcsán elfogott tetteseket helyben, folyamatosan ülésező bíróság mérlegelés nélkül ítélte az adott bűntett kapcsán kimondható legsúlyosabb büntetésre, ami ellen fellebbezésnek helye nem volt, és az ítéletet huszonnégy órán belül végre kellett hajtani.) A Belügyminisztérium külön biztos, komisszárius kiküldését tervezte a Dunántúlra, aki 26 fős önálló csapata mellé véve a megyék pandúrjait, folyamatosan üldözne a bűnözőket. A terv nem valósult meg, pedig, ha megvalósul, lehet, hogy Savanyú gyorsan horogra kerül, s akkor nem ő lett volna a Dunántúl utolsó hírneves betyárja, hanem Juhász András.

Nem így történt.

SAVANYÚ TEVÉKENYSÉGE 1877 ÉS 1881 KÖZÖTT

1877. november 2-án éjjel Alsóságon Berkovits Sándor tanító méheséből négy Egeralján szolgáló juhász elloptott hat kas mézet és elrejtették a Marcal menti réten. Ezután birkalopási szándékkal visszatértek a faluba, de végül is Schulbeck József kereskedő udvarán törték fel az ott álló szekéren talált ládákat, amelyekből 1200 forint értékű ruhaneműt vittek el. Horváth Venceli Mihály vallomása szerint ő maga és ifj. Savanyú József fegyveresen vettek részt a cselekményekben.

Ennek, az akkoriban mindennapos eseménynek semmi visszhangja nem volt, de egy hónappal később Savanyú Józsi és egy má-

sik juhász társa, Farkas József Andor Savanyú István bevonásával már egészen más típusú bűncselekményt követtek el: előre kitervelt fegyveres rablást.

Savanyú Anna tanúsága szerint testvérei, Józsi és Pista, valamint Farkas József Andor december 4-én távoztak Egeraljáról. Éjjelre érkeztek Pórmagasiba, ahol a Falusi testvérek, József és János házában padlásán töltötték az éjszakát és a másnap délelőttöt. Ez alatt tervelték ki a rablást. December 5-én délután szekérré szálltak. A három „vendég” hátul rejtőzött el egy gyékénnyel letakarva. Káptalanfa felé indultak. A község előtti akolnál leszálltak, Falusi János a szekérről maradt. A többi négy puskával és baltákkal felszerelve Bezerédy Antal kastélyába ment. Falusi József a bejáratnál őrködött, amíg a többiek a konyhában talált cselédekre ráparancsoltak, hogy vezessék őket az úrhoz. Savanyú Pista a folyosót tartotta szemmel. Bent a szobában a beteretl háznépet arccal a fal felé állították és a háziúrtól pénzt követeltek. Mivel vonakodott, Józsi puskával úgy vállon ütötte, hogy a fa elhasadt. Ezután minden értéktárgyát átadta. A rablók magukhoz vették a házból talált puskát is és távoztak. A Falusi fivérekkel visszavitették magukat Pórmagasiig, ott leszálltak és bementek az erdőbe. Másnap éjszaka érkeztek vissza Egeraljára.

A káptalanfai rablás volt Savanyú első igazi betyár-akciója, de már felismerhető benne a fegyveres banditizmus minden kelléke: a környékbeli felderítők és rejtegetők bevonása, akik egyben alkalmi tettepartnerek is, a rejtett megközelítés, a háznép harcképtelenné tétele. Jellemző a vonakodó áldozat erőszakkal való kényszerítése, amely addig tart, amíg meg nem győződnek arról, hogy mindent átadott. A rablás végeztével a banda tagjai gyorsan elszakadnak az alkalmi segítőtől és eltűnnek szem elől. Érdekes és később is gyakori, hogy tulajdonképpen ezek a környékbeli, alkalmi bűntársak azok, akik Savanyút rábeszéljük a bűntett elkövetésére és előkészítik az akciót.

A káptalanfai rablás döntő esemény volt Savanyú életében. Ezzel kezdődött törvényen kívüli betyárélete. Később, néhány pásztor előtt ezt ő maga fogalmazta meg úgy, hogy e miatt a rablás miatt „kellett bujdosóvá lenni”. A nyomozás elvezette a hatóságokat a Falusi testvérekhez, akik rávallottak társaikra. Ennek nyomán Vas vármegye 1878-ban kiadta Savanyú ellen az első körözést. A bűnüldöző szervek információi részben tévesek voltak: Savanyút és Farkas József Andort fegyvertelen csavargókként rendelték üldözni. Valószínűleg a vallomást tevő, „lebukott” Falusi testvéreknek állt érdekükben saját közreműködésük súlyát csökkenteni azáltal, hogy tagadták a rablás fegyveres voltát.

Savanyú Józsi tehát 1878-ban mai kifejezéssel „illegálisba vonult”. Szinte biztosan vele tartott Pista öccse is. A nyomozás szép csendesen „elaludt”. Farkas József Andor, aki ezután felhagyott a bűnözéssel, nem került horogra egészen 1884-ig, amikor Józsi elfogása után minden ügyét újra lenyomozták. Így találtak rá egykori bűntársára, aki a bírósági ítélet szerint ekkor már hét éve „példás életet élt” és nyomorgott.

Az 1878-as év viszonylag nyugalmas. A Keszthely című lap szerint a közbiztonság Zalában kifejezetten jó volt. Veszprém statáriumra vonatkozó kérelmét a Minisztérium kategorikusan elutasította, mint indokolatlant. Néhány fegyveres kanász csavargott Keszthely környékén, s továbbra is gyakori volt az állattelhajtás. Fegyveres rablásról nincs hír. Zirc környékén történt néhány úton-

állás, ezért oda pandúr csapatot rendeltek. Nem valószínű, hogy Savanyúnak ehhez köze lett volna, mert a terület kiesik korábbi és későbbi mozgásköréből egyaránt.

Van olyan vélemény, amely szerint Savanyú első rablásai után visszatért a „civil” életbe. Ez a nézet azonban bizonyosan téves. A betyárt ekkor már körözték mind a három megyében, amelyeket az adatok szerint betyárélete során szabad lábon soha nem hagyott el. Legközelebbi feltűnése kapcsán egy újságcikk hírhedtnek, vagyis híresnek nevezte őt és társait, akiknek fejére 100-100 forint vérdíj van kitűzve. Feltételezhetjük, hogy a Savanyú-banda, mely ekkor rajta kívül öccséből és Csuka Molnár Józsefből állt, továbbra is a vidéken csavargott. Nyilván állatloptak, pincéket törtek fel. Barátságból vagy kényszer fenyegetésével pásztorismerőseiknél kaphattak szállást és ételmet. Mindenesetre ebben az időben egyetlen azonosított bűncselekmény sem köthető hozzájuk.

Zalában végülis 1879 januárjától elrendelték a statáriumot. Erre reagálva Savanyú tüstént más megyébe húzódott. Legközelebb a veszprémi Közép-Iszákra tűnt fel. A bandát eddig is folyamatosan üldözhatték, mivel a községben július 29-én tartott búcsúra három Vas-megyei pandúr azzal a céllal ment, hogy elfogják a Savanyúkat, akikről feltételezték, hogy ez alkalommal meglátogatják szüleiket. A ház mögött lesben álló foglárók este tíz óra körül tényleg meglátták a kertek alatt távozni készülő betyárokat és felszólították őket, hogy adják meg magukat. Azok fegyverhez kaptak, de a pandúrok voltak gyorsabbak. Pista mellét keresztüllőtték, Csuka Molnár a lábán sebesült meg. Egyedül Józsi volt gyorsabb ellenfelénél, de fegyvere csütörtököt mondott, így kénytelen volt elmenekülni. A szőkevény kilétét haldokló öccse árulta el. Valójában az iszkázi eset alapozta meg Savanyú hírnevét.

Tanúi lehetünk a betyárlegenda kialakulásának. A „Veszprém” című lap levelezője szerint a halott Savanyú Pista boncolásakor egy fiatal környékbeli juhász kérte az orvosokat, hogy a vérből csöpentsenek a ruhájára, hadd legyen emléke ez a folt, mert „azt többet nem fogja kimosni”. A temetésre összegyülekezett a vidék juhászai, s a lányok virágot szórtak a koporsóra.

Balladába illő jelenet. Feltételezhetjük persze a tudósító romantikus fantáziálását, de valami alapja ennek is kellett, hogy legyen; ha más nem, a szájhagyomány. A betyárról alkotott tradicionális narratíva létrejöttében tulajdonképpen fontosabb az „ideál-alkotás”, mint a valóság tények. Másodlagosnak gondolom azt a kérdést, hogy az agyonlőtt bandita búcsúztatásáról szóló történetet a népi képzelet, az újságírói rafináltság, vagy maga a valóság alakította e ki. A lényeg a hatalom ellen lázadó, azzal szembeálló, „közülünk való” hős felmagasztalása. A hivatkozott újságcikk az esetet egyébként szörnyűködve írja le, mint a nép műveltségének és bűnös hajlamainak ékes tanúbizonyságát.

Az iszkázi ügy nagy port vert fel. Patkóék óta szinte egyáltalán nem fordult elő a hatósággal való fegyveres szembeszállás. Augusztusban az eset kapcsán több megyében is megújították a körözést Savanyú Józsi fegyveres csavargó ellen. A fegyveres cselekmények, ellenszegülések elszaporodásától való félelemre mutat az év decemberében hozott Zala vármegyei határozat is, amely megtiltotta a mező- és szőlőörök fegyverviselését.

Vas János „Panyiga”
(folytatása következik)

Savanyú Jóska

RÉV: BRÁCSATÁNC

A rév folyókon, tavakon létesített védett kikötő. Itt általában a két part közötti átkelésekhez használt hajók, csónakok vagy kompok kötnek ki. Az áruk ki- és berakodása és az utasok felszállása is itt történik – írja egy internetes értelmező szótár.

Két országot élve, Lakatos Robi sokszorosan révésznek született. Először is azért, mert

zenéje hordozza a révület, a katarzis, a túlsó partra jutás lehetőségét. Másodszor azért, mert egyszerre van otthon a zene mindkét partján, legyen az magas (komoly, modern) művészet, mint az örök példa, Bartók Béla zenéje, vagy populáris (népi, tradicionális), mint például a Potta Gézától, az abaujszínai prímástól tanult muzsika. Népzeneusként azon kevesek közé tartozik, akik szimfonikus zenekarban is játszanak, de eszében-szívében őrzi a már említett cigányprímás, Potta Géza barátságát, tanítását is.

A „hajó”, mely zenéjét röpíti, méltó a felvállalt feladathoz és a révészhez: egyszerre vérebeli cigányzenekar, ha kell, vagy klasszikus kamarazenei partner: pontos, érzékeny és gyors. Korpás éva hangja a zászló rajta, énekeljen akár románul, szlovákul vagy magyarul.

Mi pedig, akik felszállunk erre a hajóra, hátradőlhetünk, s élvezhetjük az utat, hiszen az ezen a lemezen rögzített zenében a célba jutás csak következmény, az öröm forrása az út maga.

Kelemen László
(FolkEutópa • FESZCD 012)

folkMAGazin

LELŐHELYEK

TÁNC HÁZ ALAPÍTVÁNY
FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG
1011 Budapest,
Szilágyi Dezső tér 6. I. em.
Tel.: (1)-214-3521

Interneten megrendelhető a
www.folkmagazin.hu oldalon
NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA
1130 Budapest, Katona József u. 22.
Tel.: (1)-239-1199

MESTERPORTA
1011 Budapest, Corvin tér 7.
Tel.: (1)-202-3859

KALÁKA ZENEBOLT
V. kerület Bárczy István utca 10.
Tel.: (1)-267-5331

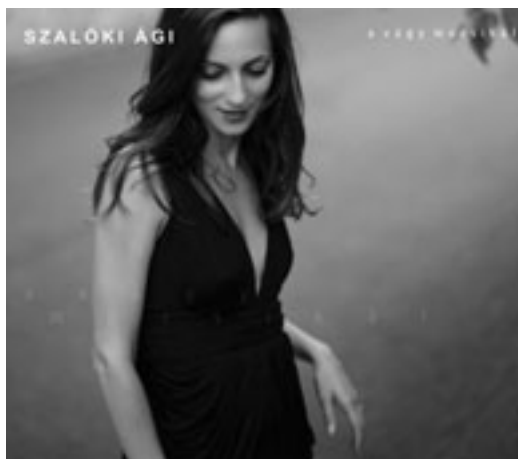
A FOLK
1074 Budapest, Dohány u. 84.
Tel.: (1)-351-3341

SZALÓKI ÁGI: A VÁGY MUZSIKÁL

Hat-hét éve a Ráckertben, a Tütü Tangóban énekeltem a Holnapot, Száz panaszt és a dalomban-t. Jó egy éve előszedtem ezeket, megszereztem a Karády-összest, végighallgattam, katartikus élmény volt. G. Dénes György, Mihály István írta a szövegeket, Szepes Mária álnéven. Szeretem ezeket a szerelmi vallomásokat, mert egyszerűek, bátrak, őszinték, maiak. Olyasfajta bölcs és kedvesen ironikus gondolatokat találtam bennük, amelyek nagyon közel állnak hozzám.

Karády a végzet asszonya volt a filmekben, gyönyörű erős nő, és az életrajzából kiderül, igen karakán és tudatos. Egy proletárcsalád sarja Magyarország első igazi sztárja lett, a Gestapósok megverték, a kommunisták kilakoltatták, a Jed Vasem igaz emberré nyilvánította Izraelben.

Mégis, ami a köztudatban megmaradt róla, a búgó hangja, a szipkája. Karády személyében egy olyan nő énekel, aki túl van már sokmin-

denen. Ezzel próbálok meg azonosulni, nem a végzet asszonya képpel, hiszen azzal nem tudnék, és nem is akarok. De ha felmegyek a színpadra, azért diva vagyok én, még ha más is a karakterem. Így próbálok azt üzenni a színpadról: minden nő képes arra, hogy diva legyen, mindegyikünk megélte ugyanazokat a szerelmeket, mindenkiből lehet igazi királynő, akár Karády. Vágytam rá, hogy kis klubokban, kerthelyiségekben intim környezetben énekelhessek újra, ahol mindig minden

meg történhet. Ez nagyon inspiráló. Elénekelem, amit a szerelemről tudok, vágyakozásról, várakozásról, büszkeségről, megalázottságról, kacérságról, csalódásról és beteljesülésről.

Az utóbbi időben olyan zenészekkel dolgozhattam, mint Szakcsi Lakatos Béla, Tony Lakatos, Oláh Kálmán, Dés László, Juhász Gábor, Alegre Correa. Közös munkáink során arra a következtetésre jutottam, hogy a zenében mindig, minden helyzetben és lelkiállapotban a cél a szabadság és a harmónia megtalálása, új utak felfedezése, bebarangolása és az ebből fakadó öröm és energia átadása zenésztársainknak és a hallgatóságoknak. Az, hogy a népdalos Hallgató lemezem után Karádyt énekelek, talán annak a szabadságnak az eredménye, amelyet a jazzistáktól kaptam. A népzeneben is felfedeztem a szabadság lehetőségét a stílus határain belül. Egy kalotaszegi hajnali dallamában épp úgy benne rejlik az improvizáció lehetősége, mint egy harmincas évekbeli slágerben.

Szalóki Ági
(FolkEurópa • FECD 041)

Néptáncosok, néptáncsoportok és bármely táncműfajt kedvelők!

Különböző táncokhoz készítünk méretre is:

NŐI, ILLETVE FÉRFI PUHA- ÉS KEMÉNYSZÁRÚ CSIZMÁT

MENYECSKE CSIZMÁT • NÉPTÁNC BAKANCSOT • KARAKTERCIPŐT

Műhelyünk címe: 8300 Tapolca, Béke utca 4.

Telefon: 06-30 286-9517, 06-30 224-2105

TANKA TAMÁS és BÁRÁNY SZILVESZTER Népi Iparművészek, a Népművészet Ifjú Mesterei

Modelljeink megtekinthetők és megrendelhetők, árlistánk és méretlapunk letölthető: www.tankabarany.hu, www.csizmakeszitok.hu

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3-7 In memory of Fikó Regina 1922 – November 2008. Hit cello player, wife and musical partner of the late traditional fiddler Zerkula János. Regina came from a family of musicians. She was from the village of Gyimesközéplak [Lunca de Jos] in Eastern Transylvania.

By Endrődi Péter and Ábrahám Judit

Page 8 Mohácsy Albert (double bass player) brought together a choreography for the Forrás Ensemble (from the town of Százhalombatta) – based on the life of his grandfather – a man who was born in a village in Transylvania, was orphaned, went to school in Transylvania, lived in Tolna County, then Budapest where he died in 2007.

Choreographers of the dance theatre piece were Lőrincz Hortenzia, Kovács Norbert, Ónodi Béla. Narrator: Galkó Balázs. Music: Gömbzörp Band. With the Forrás Dance Ensemble (artistic director: Szigetvári József). Report by Mohácsy Albert

Page 10 Excerpts from the late historian Juhász László's book entitled „King Matthias in Vienna” [Mátyás Király Bécsben] (Új Horizont Press, Veszprém, Hungary 2002). Kóka Rozália contacted Juhász László at his home in the town of Fraknó, Austria recently, as part of her quest for artists, writers or others who have created works on Hungary's renaissance King Matthias Hunyadi. Juhász was not well enough at the time to give an interview, but gave permission to print excerpts from his book.

Page 14 Announcement: Two publications Bartók Béla – the folk music researcher - photographs and documents from the exhibit Kodály Zoltán – the folk music researcher - photographs and documents from the exhibit Pávai István: curator of two exhibitions with the same titles, has now published these two volumes at the Hagymányok Háza, Budapest. 2008.

Page 16 Molnár Géza „Sandrik” – Fiddler from Southern Slovakia died on November 23, 2008. He was from the village of Alsókálása [not found on my map of Slovakia S.F.] and spent his life serving the musical needs of at least the Hungarians in the Gömör region/ Vály Valley (somewhere in the region surrounding the town of Losonc [Lučenec]). There are recordings of this musician in the archives of the Institute of Musicology and he played on a recent recording of music from Gömör region. By Agócs Gergely

Page 17 Szekszárd Folk Dance Festival 2008 November 15-16

This festival/competition for amateur folk dance groups is held every two years. The first festival was in 1968. This year's jury: Demarcsk György, Farkas Zoltán, Hortobágyi Gyöngyvér, Széphalmi Zoltán, Lányi Péter. This year there were more than 500 participants from 16 dance groups. The grand prize (180,000. HUF) was awarded to the Alba Regia Dance Ensemble from the city of Székesfehérvár.

Report by Karácsonyi Zoltán

Page 19 New Publication: Holttengeri idők By Széki Soós János. Kráter Press, Budapest, 2008. Poems and prose in Hungarian – Short stories by this writer are regularly published in folkMagazin.

Page 20 Transylvania's Csík Region The Csík Mountains and the Csík region of Eastern Transylvania, has its center in the town of Csíkszereda [Mercurea-Ciuc]. The Hungarians in this area are mainly Roman Catholic. Each year at Pentecost there is a pilgrimage to the Csíksomlyó Church just outside of Csíkszereda. This year there was dance festival in July, fiddlers festival in September and a festival of Transylvanian Hungarian professional folk dance ensembles in October. Report by Záhonyi András

Page 25 The Improvisor – Szokolay Dongó Balázs. A talented, creative and extremely active freelance musician, Dongó plays soprano sax, wooden flute, bagpipe, tarogato. He can be heard in concerts in Hungary and abroad, and on countless recordings accompanying Hungary's best folk singers and/or playing with other great musicians. He plays mainly authentic style traditional music, jazz. He hails from the village of Tótkomlós in Eastern Hungary, presently lives in Budapest. Interview by K. Tóth László – first published in Magyar Nemzet Magazin November 2008.

Page 28 The Gázsa Band was on tour in USA and Canada during the summer of 2008. Travelling with the band was guest musician Székely Levente and dancers from Transylvania: Demeter Erika and Orza Călin. Gázsa's band has recently released 2 new recordings; one released in the US by the Csipke Foundation and one in Hungary by the FolkEuropa label entitled: „Ritmus szenvedély” [A Passion for Rhythm]. Report by Papp István Gázsa

Page 30 Part two of Rajec Molnár Erzsébet “Eli”'s story as told to Kóka Rozália. Continuing on with Hungary's 1956 revolution and then Eli's subsequent escape from Hungary in January of 1957 into

Austria where she spent many months in refugee camps. She applied to go to the US and finally got to New York after a three week ocean voyage. Her first job was working as a seamstress, she was then admitted to Columbia University. She worked her way through school and then married her fiancé – a Slovak refugee, whom she met by chance in New York City.

Page 38 Savanyú Józsi Hungarian outlaw from Veszprém County

Hungarian outlaws are the subject of tales, legends, ballads... Savanyú Józsi was born in 1841 or '42 in Izsákfa, Western Hungary. His father was head shepherd. By the time he was about 17, Józsi was already working as a shepherd. Over the years his name was connected with more and more often with all kinds of crime. He was: “short-medium build, had reddish-brown hair, moustache and beard; a pockmarked face, scarred mouth, and a high-pitched almost feminine voice. He spoke Hungarian, German, Slovak, Croatian, could read and write and knew the trades of waiter, butcher, tailor, cobbler (which he probably learned while serving time in jail) he was a bachelor, had no property.” By ethnographer Vas János Panyiga

Sue Foy

folkMAGazin

2008/6, XV. évfolyam, 6. szám

Megjelenik évente 6+1 alkalommal

Kiadja a Táncház Alapítvány

Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felelős szerkesztő: K. Tóth László

Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gósi Anett,
Havasréti Pál, Kőrösi Katalin
MAGTÁR – Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.

Levél cím: 1255 Budapest, Pf. 153.

Tel./fax: (36.1) 214-3521

folkmagazin@mail.datanet.hu

www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda

Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

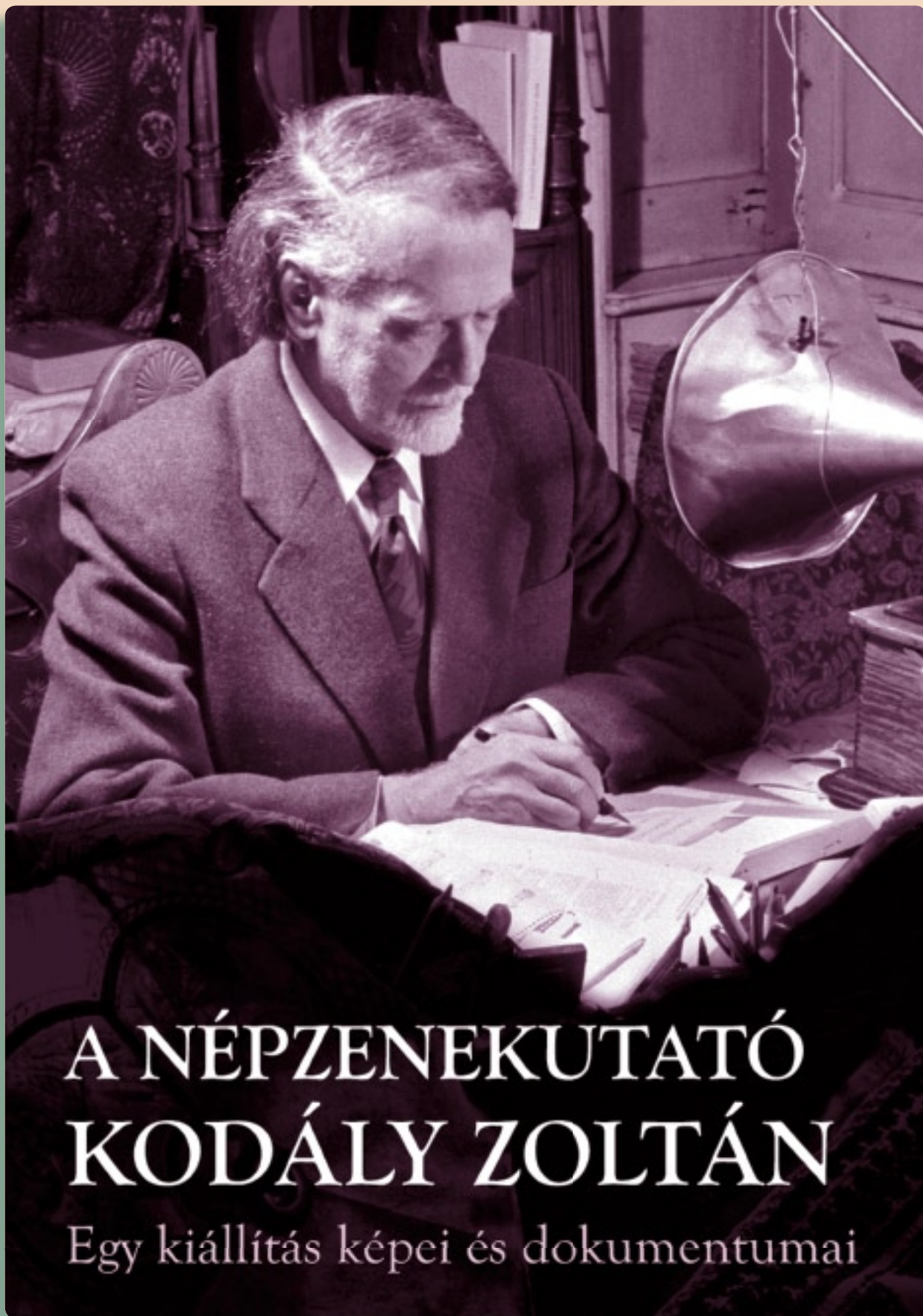
Bankszámla-szám: 11701004-20171625

Külföldről: OTP I. ker. fiók,

1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary
Táncház Alapítvány (B.I.C.) OTPVHUHB
HU55 11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap
Népművészeti Szakmai Kollégiuma

Hátlap: A Hargita Nemzeti Székely Népi Együttes Borospatakán - Dobos Attila felvétele

A NÉPZENEKUTATÓ KODÁLY ZOLTÁN

Egy kiállítás képei és dokumentumai

